

GEREFORMEERDE HOGESCHOOL

WELKE KNELPUNTEN ZIJN ER MERKBAAR BIJ LVB-JONGEREN IN DE LEEFTIJD VAN 18-27 JAAR BIJ HET ZELFSTANDIG WONEN?

Jong gehandicapten naar de bijstand

■ Sociale diensten willen ook af van betere uitkeringen voor gedeeltelijk arbeidsgehandicapten

Kees Houten

De sociale diensten willen af van de aparte uitkeringen voor arbeidsgehandicapten en arbeidsgehandicapten. Het gaat hierbij om jongeren met een gedeeltelijke arbeidsbeperking die een indicatie hebben voor een sociale werkplaats. De ze groepen worden voortaan onder de gewone bijstandsgereguleerde worden. Daarom zou het 1 bijdrage aan kunnen worden betaald. Het is de bevoegdheid van de sociale diensten.

Uitvoering van de sociale diensten wil af van de aparte uitkeringen voor arbeidsgehandicapten en arbeidsgehandicapten. Het gaat hierbij om jongeren met een gedeeltelijke arbeidsbeperking die een indicatie hebben voor een sociale werkplaats. De ze groepen worden voortaan onder de gewone bijstandsgereguleerde worden. Daarom zou het 1 bijdrage aan kunnen worden betaald. Het is de bevoegdheid van de sociale diensten.

Uitvoering van de sociale diensten wil af van de aparte uitkeringen voor arbeidsgehandicapten en arbeidsgehandicapten. Het gaat hierbij om jongeren met een gedeeltelijke arbeidsbeperking die een indicatie hebben voor een sociale werkplaats. De ze groepen worden voortaan onder de gewone bijstandsgereguleerde worden. Daarom zou het 1 bijdrage aan kunnen worden betaald. Het is de bevoegdheid van de sociale diensten.

Uitvoering van de sociale diensten wil af van de aparte uitkeringen voor arbeidsgehandicapten en arbeidsgehandicapten. Het gaat hierbij om jongeren met een gedeeltelijke arbeidsbeperking die een indicatie hebben voor een sociale werkplaats. De ze groepen worden voortaan onder de gewone bijstandsgereguleerde worden. Daarom zou het 1 bijdrage aan kunnen worden betaald. Het is de bevoegdheid van de sociale diensten.

HALLO

DE TIJDSGEEST
IS VERANDERD

WE DOEN
HET NU WEER
SAMEN

Loesje

'Domme' jeugd overschat

Criminaliteit lonkt
door hoge eisen
ondanks laag IQ

standelijk beperkt. Zij hebben een IQ tussen de 50 en 85. Het probleem is dat hun lage intelligentiecoëfficiënt dus vaak niet wordt (herkend, waardoor er te veel van deze jongeren wordt gevergd en ze daardoor in de kiel komen. Het

men en frustraties, met onhandelbaar gedrag als gevolg. Passende zorg en ondersteuning zijn noodzakelijk om deze neerwaartse spiraal tegen te gaan', waarschuwen de onderzoekers. Maar schanting behoort ongeveer een kwart

op het verkeerde pad bevinden. Zo worden ze ingezet voor duistere klusjes of moeten ze op de uitwijk staan bij overvalen. Op deze manier glijden ze onopgemerkt af richting de misdaad.

In Amsterdam: Kees Houten

'Wie zorgt voor mijn kind als ik dood ben?'

VAN ONZE VERSLAGGEVER

ZAANSTAD - Je zorgt voor een gehandicapte zoon en wilt weten wie dat gaat doen als je dood bent. Biedt de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) dan zekerheid? Niet voor die ene vader die gisteren in buurthuis De Doorbraak in Zaanstad mepraatte over de aanbevelingen die PvdA en ChristenUnie deden aan wethouder Corrie Nijm.

Die is belast met de uitvoering van de WMO, krijgt het budget en geeft dat door aan wie er recht op hebben of koopt zorg in voor mensen. In de praktijk gaat het nogal eens mis. Een van de deelnemers zei dat een gezin met een langdurig zieke moeder en een werkende vader geen huishoudelijke hulp krijgt, terwijl de wet dat wel voorschrijft. Een ander zou zo graag eens op vakantie zou voor een overgenomen, t leed dat overagen, is er ook reden om de te ondersteunen. Anne de stellers van de ar als de manruil aan gevenulp hun plaatsle nu nog gratie of tegen een roeding, kan g zomaar zessen dag gaan

Pas op met beroep op burger

Waarschuwing Planbureaudirecteuren
Schnabel en Putters aan kabinet.

door Sander van Mersbergen

DE HAAG - Het kabinet goot te gemakkelijk zorgtaken over de schutting naar burgers. Dat stelt Kim Putters, de nieuwe directeur van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), vandaag in een in-

terview met deze krant. „De burger is geen uitvoeringsloket van de overheid. Ik zie dat we snel beginnen als zelfredzaamheid en gemeenschapzin in de mond nemen, maar wat wordt daarmee bedoeld? Staatssecretaris Van Rijn werkt

aan een grootscheepse herziening van de langdurige zorg. Omdat de kosten daarvan de pan uit rijzen, moeten mantelzorgers werk gaan doen dat nu nog door professionele hulpverleners gebeurt. De ingreep moet miljarden opleveren, maar kan wel eens te ambitieus blijken, denkt het SCP. Putters, die in juni officieel begint, krijgt steun in de rug van zijn voorganger Paul Schnabel. „Ik wordt nu al veel mantelzorg gevraagd. Door tweehalf tot drie mil-

joen mensen, en dan gaat het echt niet alleen om een pannetje soep. Het is tijdrovend. Dat wordt echt onderschat. Bijkomend probleem is dat gezinnen steeds kleiner worden en dat vrouwen steeds vaker een (vol)tijdsbaan hebben. De groeiende hoeveelheid werk rust dus op minder schouders. Om de omwenteling enige kans van slagen te geven, moet in ieder geval beter nagedacht worden over de manier waarop de mantel-

zorgers ondersteund worden, stelt Schnabels opvolger, nu nog hoogleraar Zorgmanagement in Rotterdam. „Kan een oudere in geval van nood rekenen op familie? Kan een mantelzorger terugvallen op familie? Het denken daarover verloopt traag, daar mag wel een tandje bij. Daarover wil ik met de regering in gesprek.”

Zie ook pagina's 12/13
Het is hier nog steeds best leuk

aan de discussie van gisteren doordat artsen en specialisten ook niet of nauwelijks bekend zijn met de regels. Dat is een van de mogelijke verbeteringen. PvdA en CU hebben een notitie geschreven over de mantelzorg en doen daarin zeventien aanbevelingen aan de gemeente.

De aanbevelingen, die vrijwel allemaal gericht zijn op het ondersteunen en ontzien van mantelzorgers, worden na de discussie van gisteren hier en daar aangescherpt en daarna aangeboden aan de gemeenteraad en de wethouder. Die moeten daarna besluiten over maatregelen.

Stefanie van den Bergh- van Dorp
Marian Oosting

Lianne Bouwhuis
Gertrude van der Struik

Een onderzoek naar de knelpunten in het zelfstandig wonen bij lvb-jongeren tussen de 18 en 27 jaar.

Zwolle, mei 2013

Opdrachtgever:

MEE Veluwe

Projectcoach:

Femmianne Bredewold

Onderzoekers:

Stefanie van den Bergh- van Dorp

Lianne Bouwhuis

Marian Oosting

Gertrude van der Struik

Gereformeerde Hogeschool

Grasdorpstraat 2

8012 EN Zwolle

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	4
Samenvatting.....	5
Hoofdstuk 1: Inleiding	6
1.1 Aanleiding van het onderzoek.....	6
1.1.1 Opdrachtgever MEE Veluwe	6
1.1.2 Knelpunten	6
1.1.3 Probleemomschrijving: doelstelling, vraagstelling en deelvragen.....	7
1.2 Begripsafbakening	8
1.3 Theoretische inleiding	9
1.3.1 Inleiding	9
1.3.2 Cliënt.....	9
1.3.3 Omgeving.....	11
1.3.5 Ontwikkelingen in de samenleving.....	14
1.3.6 Veranderingen in wet- en regelgeving	18
Hoofdstuk 2: Methode	20
2.1 Onderzoeksgroep	20
2.1.1 Populatie.....	20
2.1.2 Onderzoeksmethoden.....	20
2.2 Meetinstrumenten	21
2.2.1 Interviews met lvb-jongeren	21
2.2.2 Interviews met netwerkleden van lvb-jongeren	23
2.2.3 Focusgroep	23
2.3 Onderzoeksprocedure	24
2.3.1 Interviews met lvb-jongeren	24
2.3.2 Interviews met netwerkleden	26
2.3.3 Focusgroep	26
2.3.4 Betrouwbaarheid.....	27
2.3.5 Validiteit:	28
2.4 Analysemethode.....	30
Hoofdstuk 3: Resultaten	31
3.1 Feitelijke gegevens	31

3.2 Welke cliëntfactoren zijn van invloed op knelpunten bij lvb-jongeren tussen de 18 en 27 jaar in het zelfstandig wonen?	34
3.3 Welke omgevingsfactoren zijn van invloed op de knelpunten van lvb-jongeren tussen de 18 en 27 jaar in het zelfstandig wonen?	44
3.4 Welke maatschappelijke ontwikkelingen zijn van invloed op de knelpunten bij lvb-jongeren tussen de 18 en 27 jaar in het zelfstandig wonen?	57
3.5 Welke aanbevelingen kunnen er aan MEE worden gegeven ter voorbereiding op het zelfstandig wonen van jongeren tussen de 18 en 27 jaar?	62
Hoofdstuk 4: Conclusies, aanbevelingen en discussie.....	69
4.1 Inleiding	69
4.2 Conclusie: Antwoord op de centrale vraagstelling.....	69
4.3 Aanbevelingen.....	72
4.3.1 Micro:	72
4.3.2 Meso:.....	73
4.3.3 Macro:	74
4.4. Discussie	75
4.4.1 Eindevaluatie	77
Literatuurlijst	78
Bijlagen.....	84

Voorwoord

Voor u ligt het eindresultaat van het onderzoek naar de knelpunten bij jongeren met een licht verstandelijke beperking, rondom het zelfstandig wonen. Het onderzoek is uitgevoerd in het kader van het afstudeeronderzoek aan de Gereformeerde Hogeschool te Zwolle in het schooljaar 2012/2013. Het onderzoek is uitgevoerd door twee SPH-studenten en twee MWD-studenten:

Stefanie van den Bergh-van Dorp (MWD)

Lianne Bouwhuis (MWD)

Marian Oosting (SPH)

Gertrude van der Struik (SPH)

Lianne Bouwhuis heeft haar stage mogen voltooien bij MEE Veluwe. Tijdens het oriënteren op een onderzoeksonderwerp kwamen we in contact met MEE Veluwe. MEE Veluwe gaf aan dat zij graag een onderzoek willen naar de knelpunten in het zelfstandig wonen bij licht verstandelijk beperkte jongeren.

Bij de start van ons onderzoek leek het erop dat wij ons onderzoek zouden richten op de pilot welke MEE is gestart in samenwerking met woningcorporatie 'De Goede Woning' en Christelijke praktijkschool De Boog. In bijlage 1 worden de hoofdlijnen van de pilot nader omschreven en kunt u vinden welk aandeel MEE en de Goede Woning hier beiden in vervullen. Uiteindelijk hebben wij de keuze gemaakt om ons onderzoek breder te trekken, waardoor wij de knelpunten in het zelfstandig wonen bij lvb-jongeren in zijn algemeenheid hebben onderzocht. De resultaten van ons onderzoek zouden onder andere voor deze pilot gebruikt kunnen worden.

We willen iedereen bedanken die heeft meegewerkt aan dit onderzoek en de totstandkoming van dit verslag. In het bijzonder willen we onze opdrachtgever MEE Veluwe en onze projectbegeleider Femmianne Bredewold bedanken. Daarnaast willen wij de lvb-jongeren, de netwerkleden en de deelnemers aan de focusgroep bedanken die mee hebben gewerkt aan ons onderzoek. Ook willen wij alle instellingen bedanken die ons hebben geholpen bij het werven van respondenten.

Wij wensen u veel leesplezier.

Samenvatting

De hoofdvraag van ons onderzoek luidt als volgt: *Welke knelpunten zijn er merkbaar bij lvb-jongeren in de leeftijd van 18 tot en met 27 jaar bij het zelfstandig wonen?*

De aanleiding voor ons onderzoek is dat onze opdrachtgever, MEE Veluwe, van woningcorporaties diverse signalen ontvangt dat er problemen spelen in het zelfstandig wonen van lvb-jongeren. Om te bekijken welke proactieve aanpak er nodig is om de problemen aan te pakken, wil MEE Veluwe dat er onderzocht wordt wat de knelpunten zijn die lvb-jongeren van 18 tot en met 27 jaar tegengekomen in het zelfstandig wonen. Met dit onderzoek willen wij aanbevelingen kunnen doen naar MEE Veluwe ter verbetering van de voorbereiding op het zelfstandig wonen van lvb-jongeren. Deze verbeteringen kunnen vervolgens leiden tot het vergroten van de participatie van lvb-jongeren in de samenleving.

Het onderzoek is een kwalitatief onderzoek, waarbij gebruik is gemaakt van de methoden 'interviews' en 'focusgroep'. Wij hebben tweeëntwintig lvb-jongeren geïnterviewd en vijf netwerkleden. Bij de focusgroep zijn wij met zeven deskundigen in gesprek gegaan over de resultaten die bekend zijn geworden vanuit de interviews.

Door ons onderzoek hebben wij inzicht gekregen in de factoren die knelpunten kunnen veroorzaken. Dit zijn cliëntfactoren, omgevingsfactoren en maatschappelijke factoren.

Op het gebied van cliëntfactoren valt te concluderen dat lvb-jongeren moeite ervaren bij het schoonmaken, omgaan met geld, de post bijhouden en met het reizen met het openbaar vervoer. Daarnaast hebben lvb-jongeren moeite met het aangeven van hun grenzen en met hulp vragen aan hun omgeving. Op het gebied van omgevingsfactoren valt te concluderen dat jongeren weinig contact hebben met de buurt en dat wederkerigheid voor hen, maar ook voor de burgers in de buurt moeilijk is. Ook kunnen lvb-jongeren gemakkelijk overschat worden, wat een knelpunt is voor hen en hun omgeving. Eveneens hebben zowel de jongeren als hun ouders moeite met het accepteren van de handicap. Tevens hebben lvb-jongeren weinig vrienden en zij hebben moeite met het herkennen van echte vrienden. Bovendien is het aangaan en onderhouden van contacten lastig voor hen. De maatschappelijke factoren die meespelen in de knelpunten in het zelfstandig wonen van lvb-jongeren hebben vooral betrekking op bezuinigingen in de zorg. In de toekomst zullen lvb-jongeren minder begeleiding gaan ontvangen en er zal meer gevraagd worden van de informele zorg. Het blijkt dat lvb-jongeren formele zorg nodig hebben, dus het zal negatieve invloed op het zelfstandig wonen hebben als de formele zorg (voor een deel) wegvalt. De informele zorg zal meer taken op zich moeten nemen en dit kan bij hen mogelijk leiden tot overvraging. Een andere factor welke meespeelt, is de invoering van de participatiewet, waardoor lvb-jongeren terecht komen op de reguliere werkvloer. Dit kan er voor zorgen dat lvb-jongeren overvraagd gaan worden door de hoge eisen die er aan hen gesteld worden. Werkgevers kunnen mogelijk niet goed bij hen aansluiten en dit kan voor weerstand zorgen bij de jongeren. Het werk zorgt juist voor een zinvolle en structurerende daginvulling, dus het zou een knelpunt zijn als dit wegvalt.

Hoofdstuk 1: Inleiding

1.1 Aanleiding van het onderzoek

In deze paragraaf wordt beschreven wat de aanleiding is voor dit onderzoek. Als eerst wordt er kort een beschrijving gegeven van de opdrachtgever en vervolgens wordt beschreven wat de aanleiding is voor het onderzoek.

1.1.1 Opdrachtgever MEE Veluwe

MEE Veluwe (MEE) is een onafhankelijke en laagdrempelige organisatie voor alle mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking, een chronische ziekte of autisme spectrum stoornis, en hun omgeving. MEE biedt informatie, advies en ondersteuning. Zij ondersteunen mensen met een beperking en hun omgeving op alle levensgebieden en in alle levensfasen. Volgens MEE kunnen cliënten op deze manier naar vermogen meedoen in de samenleving. MEE wil naast de cliënt staan en wil helpen zijn eigen kracht te versterken en de mogelijkheden van zijn netwerk te benutten. Dit vergroot zijn zelfredzaamheid en kwaliteit van bestaan. MEE zet kennis en ervaring in om de samenleving beter in te richten voor mensen met een beperking. Zo maakt MEE meedoen ook echt mogelijk. De naam MEE past bij de meest belangrijke functie die ze hebben, namelijk dat zij met de cliënt MEEdenken en MEEdoen. Tevens drukt MEE daarmee uit wat zij willen bieden: goede betrouwbare dienstverlening, respect en gelijkwaardigheid in hun relatie met de cliënt. MEE heeft een brede deskundigheid in huis. Zo weten zij de weg binnen zorginstellingen, gemeentes, verzekeringsmaatschappijen en financiële regelingen en wetgeving. Verder kunnen zij de cliënt adviseren op de volgende gebieden: Opvoeding & Ontwikkeling, Samenleven & Wonen, Leren & Werken, Regelgeving & Geldzaken, Vrije tijd & Sport en Vrienden & Relaties.

1.1.2 Knelpunten

Vanuit interviews met MEE, blijkt dat zij signalen ontvangen vanuit woningcorporaties. Woningcorporaties ervaren problemen met mensen met een verstandelijke beperking die woningen bij hen huren. Deze problemen bestaan uit huurachterstand, geluidsoverlast, onvoldoende aansluiting in de wijk, het ontbreken van een netwerk, het ontbreken van structuur en het niet tijdig kunnen anticiperen op veranderingen. Als een duidelijk beeld en pro-actieve aanpak van de signalen uitblijft, wordt participatie in de samenleving voor lvb-jongeren bemoeilijkt. Dit komt omdat zij dan naar verwachting moeite blijven houden met het voldoen aan de eisen die gesteld worden aan het zelfstandig wonen. Met eisen wordt bijvoorbeeld bedoeld, dat de huur betaald moet worden en er geen sprake mag zijn van geluidsoverlast en vervuiling. Door de Goede Woning is aangegeven dat wanneer hier niet aan wordt voldaan, de kans op uithuiszetting bestaat (De Goede Woning, 2011) en wordt het dus voor lvb-jongeren moeilijk om te participeren in de samenleving. Vanuit deze signalen wil MEE lvb-jongeren graag beter voorbereiden op het zelfstandig wonen. Met de intentie om in de toekomst deze problemen te verminderen of te voorkomen.

In het verleden bood MEE cursussen aan, waarin lvb-jongeren training kregen over het zelfstandig wonen, het runnen van een huishouden en budgetbeheer. Uit ervaring bleek dat er problemen bleven ontstaan in het zelfstandig wonen, ook na het volgen van deze cursus. Het verschil tussen de pilot en de eerdere cursus is dat men bij de cursus een heel jaar, één keer in de week klassikaal les kreeg. Bij de pilot gaat men het wonen ervaren door eerst voorbereiding te krijgen op het wonen en daarna het wonen gaan ervaren in een daarvoor vrijgegeven woning.

Ook vanuit woningcorporatie de Goede Woning lag er de vraag in hoeverre zij problemen rondom huurders met een licht verstandelijke beperking kunnen voorkomen. De woningbouwcorporaties merkten op dat zij in het verleden pas in een later stadium betrokken werden bij problemen met huurders. De Goede Woning en mogelijk andere corporaties uit Apeldoorn willen eerder betrokken worden bij de problemen om escalaties, zoals uithuiszetting, te voorkomen.

MEE herkende de signalen die beschreven zijn en heeft daarom besloten de pilot op te starten om lvb-jongeren voor te bereiden op het zelfstandig wonen.

Concluderend is het van belang te onderzoeken wat de knelpunten zijn in het zelfstandig wonen, zodat er aanbevelingen gedaan kunnen worden hoe lvb-jongeren beter voorbereid kunnen worden op het zelfstandig wonen, zodat knelpunten verminderd worden of worden voorkomen. Deze verbeteringen kunnen vervolgens leiden tot het vergroten van de participatie van lvb-jongeren in de samenleving.

1.1.3 Probleemomschrijving: doelstelling, vraagstelling en deelvragen

Probleemomschrijving

MEE Veluwe ontvangt van woningcorporaties, zoals De Goede Woning, diverse signalen dat er problemen spelen in het zelfstandig wonen van lvb-jongeren. Om te bekijken welke pro-actieve aanpak er nodig is om de problemen aan te pakken, wil MEE Veluwe dat er onderzocht wordt welke knelpunten lvb-jongeren ervaren in het zelfstandig wonen. Vanuit dit onderzoek kunnen aanbevelingen gegeven worden die met name gericht zijn op de voorbereiding op het zelfstandig wonen.

Doelstelling

Ons doel is te komen tot praktische aanbevelingen voor Mee Veluwe aansluitend op de knelpunten die merkbaar zijn in het zelfstandig wonen van lvb-jongeren.

Centrale vraagstelling

Welke knelpunten zijn er merkbaar bij lvb-jongeren in de leeftijd van 18-27 jaar bij het zelfstandig wonen?

Deelvragen

1. Welke factoren op cliëntniveau spelen een rol in knelpunten bij lvb-jongeren tussen de 18 en 27 jaar in het zelfstandig wonen?
2. Welke omgevingsfactoren zijn van invloed op knelpunten bij lvb-jongeren tussen de 18 en 27 jaar in het zelfstandig wonen?
3. Welke maatschappelijke ontwikkelingen zijn van invloed op de knelpunten bij lvb-jongeren tussen de 18 en 27 jaar in het zelfstandig wonen?
4. Welke aanbevelingen kunnen er aan MEE worden gegeven ter voorbereiding op het zelfstandig wonen van jongeren tussen de 18 en 27 jaar?

1.2 Begripsafbakening

AWBZ: De Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ) is een volksverzekering voor langdurige zorg die niet primair op herstel gericht is. Het gaat hierbij om zware geneeskundige risico's die niet onder de Zorgverzekeringswet (Zvw) vallen. Licht verstandelijk beperkten hebben met deze wet te maken, omdat uit deze wet de begeleiding wordt betaald.

Ambulantisering: Omslag in het denken van de zorg waarin decentralisatie centraal staat en cliënten in hun eigen omgeving worden begeleid/behandeld en de vraag van de cliënt centraal staat.

Lvb-jongeren: Er wordt over LVB gesproken als er sprake is van een lichte verstandelijke beperking of zwakbegaafdheid én bijkomende problematiek. In dit onderzoek spreken wij van een lichtverstandelijke beperking (LVB) als het IQ tussen de 50-85 ligt. Hierin is sprake van een beperking in het cognitieve en sociaal-emotionele brein.

Participatiemaatschappij: Een maatschappij waarin participatie centraal staat. Dit houdt in dat de overheid de zorg voor de ander teruglegt bij de gemeente en burgers. Hierin is een omslag te merken van formele zorg (hulpverlening) naar informele zorg (burgers). Op het moment dat de informele zorg tekort schiet komt de formele zorg in beeld. Dit is een omslag: van verzorgingsstaat naar participatiestaat.

Pilot: In samenwerking met woningcorporatie 'De Goede Woning' en de christelijke praktijkschool 'De Boog' is MEE een pilot gestart waarin lvb-jongeren in de leeftijd van 18 – 27 jaar voorbereid worden op het zelfstandig wonen. Deze pilot houdt in dat jongeren scholing zullen krijgen en dat zij tevens drie dagen zelfstandig zullen gaan wonen. Dit zal plaatsvinden van januari tot en met april 2013. Januari tot en met februari is scholing. In maart vindt het wonen plaats en in april de nascholing.

WAJONG: Werk en Arbeidsondersteuning jonggehandicapten. Deze wet is bedoeld voor mensen die op jonge leeftijd een langdurige ziekte of handicap hebben gekregen. Hierdoor hebben ze minder kans op een baan of krijgen minder loon. Dit wordt afgegeven door het UWV.

Wmo: De Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) regelt dat mensen met een beperking de voorzieningen, hulp en ondersteuning krijgen die ze nodig hebben. Het kan gaan om ouderen, gehandicapten of mensen met psychische problemen. De Wmo stimuleert dat iedereen gaat meedoen aan de maatschappij en zo veel mogelijk zelfstandig kan blijven wonen. Gemeenten voeren de Wmo uit. De Wmo is sinds 2007 ingevoerd.

ZZP: Zorg Zwaarte Pakket. Ouderen of mensen met een langdurige ziekte of handicap kunnen niet altijd zelfstandig wonen. De zorg die zij nodig hebben, wordt beschreven in een zorgzwaartepakket (ZZP). Het zorgzwaartepakket bepaalt ook hoeveel geld een verblijfsinstelling krijgt voor de zorg aan de cliënt. Het Centrum Indicatiestelling Zorg (CIZ) geeft de indicatiebesluiten af en bepaalt welk zorgzwaartepakket daarbij hoort.

Zelfstandig wonen: Zelfstandig wonen betekent dat je een eigen woning hebt, op jezelf en volledig zelf verantwoordelijk, met ondersteuning van informele zorg en/of ambulante begeleiding

1.3 Theoretische inleiding

1.3.1 Inleiding

In deze inleidende paragraaf wordt er vanuit verschillende niveaus beschreven welke factoren van invloed zijn op onze probleemstelling. Deze niveaus zijn beschreven van micro naar macroniveau:

- Cliënt
- Omgeving
- Organisatie en samenwerking met andere hulpverleningsinstanties
- Ontwikkelingen in de samenleving & Wet- en regelgeving

1.3.2 Cliënt

In dit onderdeel worden de kenmerken van mensen met een licht verstandelijke beperking besproken. Er worden kenmerken beschreven van lvb-jongeren die van invloed kunnen zijn op het zelfstandig wonen in de samenleving. Er zal in worden gegaan op de individuele kenmerken van lvb-jongeren. Deze worden uitgewerkt op de volgende gebieden: cognitieve, emotionele en sociale ontwikkeling.

1.3.2.3 Individuele kenmerken van lvb-jongeren

Kenmerkend voor lvb-jongeren is dat zij langzamer en moeizamer leren, ze schatten situaties anders in en weten onvoldoende oplossingen te bedenken en uit te voeren. Ook zijn de eisen die verstandelijk en emotioneel aan hen gesteld worden vaak te hoog (Van Gemert & Minderaa, 2000). Doordat er geen uiterlijke kenmerken zichtbaar zijn, worden lvb-jongeren vaak overvraagd. Daarnaast hebben zij moeite met meervoudige opdrachten, hebben ze weinig zelfinzicht, moeite met hulp vragen, weinig inlevingsvermogen en moeite met het nakomen van afspraken. Ewijk (2010) zegt hierover het volgende: *“Een kenmerk die veel van deze categorieën gemeen hebben, is dat ze kampen met problemen op verschillende levensterreinen: problemen met wonen, financiën, lichamelijke en psychische gezondheid, sociale contacten en relaties en soms ook problemen met alcohol of drugs.”* Uit onderzoek van Verplanke en Duyvendak (2010) blijkt dat veel lvb-jongeren ontevreden zijn over het sociale netwerk. De meesten missen vooral het contact met vrienden of kennissen. Het meest voorkomende type sociaal netwerk van deze jongeren bestaat uit familieleden, lotgenoten en persoonlijk begeleider (Verplanke & Duyvendak, 2010). Eenzaamheidsgevoelens zijn kenmerkend onder mensen met een verstandelijke beperking die zelfstandig in de samenleving wonen. Uit de interviews die wij gehouden hebben met MEE, de Boog en de Goede Woning, komen bovenstaande kenmerken bij lvb-jongeren ook naar voren.

Bovenstaande informatie is van invloed op het ontstaan van knelpunten in het zelfstandig wonen. Doordat deze jongeren langzamer en moeizamer leren, is het bedenken van een oplossing en het vroegtijdig vragen om hulp lastig en in veel gevallen ook te laat. Daarnaast komen eenzaamheidsgevoelens voor bij lvb-jongeren, wat als knelpunt gezien kan worden in het zelfstandig wonen. Tevens kan een lvb-jongere bij een klein of ontbrekend netwerk minder beroep doen op hulp in het zelfstandig waardoor knelpunten mogelijk kunnen toenemen. Hieronder zullen achtereenvolgend de cognitieve, emotionele en sociale ontwikkeling besproken worden.

Cognitieve ontwikkeling

Volgens Piaget verloopt de cognitieve ontwikkeling in fasen. Tot aan het 18^e levensjaar moet iemand vier fasen doorlopen, deze fasen zijn de sensomotorische fase, preoperationele fase, concreet operationele fase en de formeel operationele fase (Tieleman, 2007). In dit onderdeel gaan wij in op de formeel operationele fase, omdat lvb-jongeren pas veel later, met een achterstand, het vierde stadium bereiken.

Het vierde stadium is het stadium van het formele denken. In dit stadium leert men abstract denken, hypothetisch denken en combinatorisch denken. Doordat lvb-jongeren het vierde stadium met een achterstand bereiken, hebben zij grote moeite met de denkvormen die in dit stadium ontwikkeld

worden. In het interview met MEE werd ook aangegeven dat lvb-jongeren moeite hebben met abstracties. Zij gaven hierbij het volgende voorbeeld: 'wat is bijvoorbeeld buurtoverlast?' en 'wat betekent dit voor mij en voor de ander?'. Deze denkvormen, met name het abstract denken en het hypothetisch denken zijn juist erg belangrijk voor de ontwikkeling van sociale vaardigheden. 'Tijdens het vierde en laatste stadium, het formeel-operationele, kunnen de denkoperaties op zichzelf worden toegepast, het kind kan denken over het eigen denken (vanaf 11 jaar).' (Gemert en Minderaa, 2000, p. 65). Voor Piaget is de cognitie een biologisch orgaan waarmee de mens zich staande houdt in een complexe omgeving. Ook zegt hij dat de cognitieve ontwikkeling een proces is van bijzondere aanpassingen aan de omgeving. *'Als een kind (of welk persoon dan ook) een handeling verricht (een motorische of een denkhandeling) dan begrijpt dat kind de omgeving in de eerste plaats vanuit de kennis en de vaardigheden waarover het reeds beschikt.'* Piaget noemt dit assimilatie. Volgens hem zou de kennis nooit veranderen en zich ontwikkelen wanneer er alleen maar sprake zou zijn van assimilatie.

Piaget zegt dat er naast assimilatie ook accommodatie optreedt, een proces waarbij de bestaande kennis zich aanpast aan nieuwe informatie en ervaringen. Gemert en Minderaa (2000) schrijven in hun boek dat mensen met een verstandelijke beperking met name achterstand hebben op het punt van de interne hulpmiddelen. Hiermee bedoelen zij het werkgeheugen, verwerkingssnelheid en concentratievermogen. *'Deze achterstanden hebben in de eerste plaats een sterk vertragend effect op de cognitieve ontwikkeling. Ten tweede bereikt de ontwikkeling veel eerder een plafond: veel mensen met een verstandelijke beperking bereiken niet het formele operationele stadium en zijn daardoor niet of nauwelijks in staat op het eigen denken en handelen te reflecteren'* (Gemert en Minderaa, 2000, p. 66).

Met betrekking tot de cognitieve vaardigheden hebben lvb-jongeren een achterstand in het werkgeheugen, maar vooral ook een relatief zwak verbaal kortetermijngeheugen. Daarnaast ligt hun denktempo laag (Teeuwen, 2012, p.12). Teeuwen (2012) benoemt dat als volgt *'kernproblemen zich lijken toe te spitsen op cognitieve processen als plannen, kunnen focussen, probleemoplossend vermogen, besluitvorming, self-monitoring en impulscontrole.'*

Het belang van het bereiken van het formele stadium voor een lvb-jongeren wordt als een belangrijke voorwaarde gezien voor het zelfstandig wonen. Met name omdat in deze fase vaardigheden, als abstraheren en accommoderen, aangeleerd worden. Deze vaardigheden zijn nodig om zich zelfstandig te kunnen redden. Het is van belang voor de onderzoeksvraag om te ontdekken in hoeverre lvb-jongeren hierin ondersteuning nodig hebben en tegen welke beperkingen zij rondom het cognitief gebied aanlopen. Wij verwachten dat met name in het interviewen van de lvb-jongeren hier specifiek aandacht voor dient te zijn, met name door het stellen van vragen die aansluiten bij de belevingswereld en door rekening te houden met de mate van abstraheren. Op deze manier wordt voorkomen dat er sociaal wenselijke antwoorden worden gegeven (Gemert en Minderaa, 2000, p.66)

Emotionele ontwikkeling

Wat betreft de emotionele ontwikkeling leren lvb-jongeren vooral door concrete ervaringen. Ze hebben veel oefening nodig om oorzaak en gevolg te ontdekken. Door gebrek aan verstandelijk inzicht is de controle over bepaalde gedragingen veel geringer. Als kinderen, jongeren maar ook adolescenten dingen aangeboden krijgen waar zij nog niet aan toe zijn, kunnen ze in paniek raken of driftaanvallen krijgen.

In het interview met De Boog wordt benoemd dat lvb-jongeren, andere jongeren vaak niet begrijpen en ze voelen zichzelf vaak ook niet begrepen. Om verschillende emoties te kunnen ervaren is een bepaalde cognitieve capaciteit nodig, die bij mensen met een verstandelijke beperking vaak niet of minder aanwezig is. Doordat jongeren met een verstandelijke beperking de emoties bij anderen minder goed zullen herkennen, zullen zij hier ook minder snel adequaat op reageren. Een onderliggende behoefte van deze jongeren – waar zij zich zelf vaak niet bewust van zijn, is dat zij behoefte hebben aan ondersteuning en duidelijke afspraken.

De pilot sluit aan bij de paragraaf 'emotionele ontwikkeling', namelijk dat mensen met een licht verstandelijke beperking leren door veel te oefenen. Hier is op geanticipeerd doordat de lvb-jongeren een kans krijgen om drie dagen, onder begeleiding, zelfstandig wonen te ervaren.

Het belang om aan te sluiten bij de emotionele ontwikkeling van de lvb-jongere lijkt een belangrijke voorwaarde te zijn om gerichte zorg te bieden en jongeren voor te bereiden op het zelfstandig wonen. Het lijkt van belang te zijn dat lvb-jongeren met concrete ervaringen tot oorzaak en gevolg denken komen. Het is van belang om lvb-jongeren emotionele vaardigheden aan te leren. Wanneer dit niet gebeurt zou dit mogelijk een belemmering kunnen zijn in het zelfstandig wonen.

Sociale ontwikkeling

Lvb-jongeren zijn op sociaal gebied zwakker dan mensen zonder een verstandelijke beperking. Zij hebben moeite zich staande te houden in het sociale verkeer. Om zich te redden moet iemand begrijpen wat de ander zegt, wat een ander bedoelt, weten wat de sociale norm is en die norm adequaat kunnen omzetten in competent gedrag. Dit wordt ook wel perspectief nemen genoemd. Teeuwen (2012) omschrijft dit als een middel waarmee iemand grip kan krijgen op zijn sociale omgeving. Juist dit perspectief nemen, is lastig voor lvb-jongeren.

Uit onderzoek blijkt dat lvb-jongeren trager zijn met het verwerken van informatie en bovendien deze informatie anders verwerken (Van Nieuwenhuijzen, 2004). Uit dit onderzoek blijkt ook dat lvb-jongeren op een andere manier sociale problemen oplossen. Volgens Van Nieuwenhuijzen hebben zij met name moeite met het bedenken van sociaal adequaat gedrag, zelfs als ze de situatie goed hebben ingeschat. Uit de praktijk blijkt dat ze meer kiezen voor een agressieve aanpak en vooral ook voor een minder assertieve uitweg.

Het belang van aandacht voor de sociale ontwikkeling wordt als een belangrijke voorwaarde voor zelfstandig wonen gezien. Als lvb-jongeren willen participeren in de samenleving is het van belang dat zij hiervoor vaardigheden hebben om contacten aan te gaan en adequaat te reageren op hun omgeving. Het is de vraag in hoeverre lvb-jongeren zonder deze vaardigheden zelfstandig kunnen wonen.

Conclusie

Kijkend naar de bovenstaande informatie is het van belang om zowel op cognitief, emotioneel als sociaal gebied aandacht te geven aan de lvb-jongere. Door aan te sluiten bij hun beleavingswereld en niveau kunnen mogelijk problemen in het zelfstandig wonen voorkomen worden. Het is van belang om per lvb-jongere rekening te houden met de genoemde kenmerken. Wanneer hier geen aandacht aan wordt besteed is de verwachting dat er problemen ontstaan in het zelfstandig wonen.

1.3.3 Omgeving

In dit onderdeel wordt aandacht geschonken aan de omgeving van lvb-jongeren.

Hoe ziet deze omgeving er uit bij deze doelgroep? En hoe gaat de omgeving om met de beperking en welke gevolgen heeft dit voor de verstandelijke beperkte jongere? Deze paragraaf is onderverdeeld in 'gezin van herkomst', 'daginvulling' en 'sociaal netwerk'.

Gezin van herkomst

In de literatuur komt naar voren dat lang niet alle ouders de handicap van hun kind onderkennen. Teeuwen (2012) schrijft dat ongeveer de helft van de ouders de handicap van hun kind accepteert. Bij de andere helft, die de handicap niet accepteert speelt gebrek aan inzicht een grote rol. Daarnaast ligt schaamte vanuit culturele of religieuze achtergronden voor 5% ten grondslag aan het niet accepteren. Ruim 60% van de ouders onderschat de problematiek en overvraagt hun verstandelijk beperkte kind (Teeuwen, 2012). De woningcorporatie de Goede Woning gaf echter aan dat zij met regelmaat te maken hebben met overbeschermden ouders.

Ouders van lvb-jongeren zijn een belangrijke steun voor jongeren op het moment dat zij uit huis gaan. Ouders die hun kind stimuleren zelfstandig te gaan wonen zijn een belangrijke steun. Uit onderzoek van Verplanke en Duyvendak (2010) naar mensen met een licht verstandelijke beperking die zelfstandig wonen, blijkt dat ouders ondersteuning bieden in de vorm van financiën en de regelzaken. Ouders spelen hiernaast een rol in het wennen aan de eigen woonomgeving. Hiernaast is de rol van de begeleiding van de instelling van belang, omdat zij samen met de lvb-jongeren de praktische zaken regelen. Het belang van een steunend netwerk wordt in het onderzoek als een belangrijke voorwaarde gezien voor het zelfstandig wonen, het is de vraag in hoeverre lvb-jongeren zonder een steunend netwerk en/of begeleiding vanuit een instelling het redden om zelfstandig te kunnen wonen. Tevens is het de vraag of het netwerk van lvb-jongeren niet overvraagd gaat worden. Door de invoering van de Wmo zal er vaker een beroep worden gedaan op de informele zorg. (Movisie, 2011, p.11). Over de Wmo is meer geschreven in paragraaf 1.3.5.3.

Daginvulling

Het dagelijks leven lijkt te worden bepaald door werk via de sociale werkvoorziening of dagbesteding via de zorginstelling. Dit zorgt voor een dagelijkse structuur in hun leven. Deze structuur helpt lvb-jongeren hun leven vorm te geven in voor hen overzichtelijke patronen (Teeuwen, 2012).

Verder blijkt dat het niet eenvoudig is een passende plek voor lvb-jongeren te vinden, zowel in de schoolse setting als op de werkvloer, zolang er geen goede inventarisatie is gemaakt rond cognitief en sociaal-emotioneel functioneren (Teeuwen, 2012).

Daarnaast zal in de toekomst de participatiewet in werking treden, wat invloed kan hebben op de daginvulling van lvb-jongeren en hoe zij functioneren op hun werkplek. Dit wordt verder uitgewerkt in paragraaf 1.3.6.

Daginvulling en het hebben van structuur lijken belangrijke voorwaarden te zijn in het zelfstandig wonen. Het hebben van werk of een zinvolle dagbesteding werkt mee in de identiteitsvorming en het gevoel hebben van waardevol onderdeel zijn van een samenleving. Dit wordt verder uitgewerkt in paragraaf 1.3.5.

Sociaal netwerk

Een van de grootste problemen op het gebied van relaties bij mensen met een verstandelijke beperking, is het feit dat zij een heel klein sociaal netwerk hebben. Dit komt vooral sterk naar voren als mensen met een verstandelijke beperking zelfstandig willen gaan wonen (Hermsen, Keukens, Van der Meer, 2008). Vaak ontstaan problemen die cliënten met een verstandelijke beperking ondervinden in wisselwerking met de omgeving. Dit kan door allerlei aspecten komen, zoals de rol van slechte vrienden, oftewel vrienden met een negatieve invloed op een lvb-jongere. Daarnaast kan het ook nog voorkomen dat een jongere een zodanig klein netwerk heeft dat hij met zijn problemen nergens terecht kan (Twint & Van Kouwen, 2011).

Uit onderzoek van Verplanke en Duyvendak blijkt dat lvb-jongeren het lastig lijken te vinden om contact te leggen met de buurtgenoten. Dit kan leiden tot eenzaamheid. Veel mensen met een verstandelijke beperking zoeken wel naar een vriend of een vriendin, maar zij slagen daar moeilijk in omdat zij een aantal beperkingen ondervinden. Hierbij kun je denken aan een tekort aan sociale vaardigheden, de woonsituatie waar weinig contactmogelijkheden kunnen zijn, of het zich niet zelfstandig met het openbaar vervoer kunnen verplaatsen.

De buurt is een plek waarin lvb-jongeren kunnen participeren, dit blijkt in de praktijk moeilijker te zijn dan op papier. In het onderzoek van Verplanke en Duyvendak (2010) blijkt dat lvb-jongeren benoemen dat het vaak blijft bij het groeten op straat. Hiernaast blijkt dat de buurt niet altijd goed weet hoe zij kunnen omgaan met mensen met een licht verstandelijke beperking. Ook blijkt uit dit onderzoek van Verplanke, en Duyvendak (2010) dat in sommige gevallen sprake kan zijn van buitensluiten en misbruik maken van het onvermogen van de lvb-jongere om grenzen aan te geven. Kijkend naar de onderzoeksvraag is het sociaal netwerk en de buurt van belang in het slagen van het zelfstandig wonen. In hoeverre is er sprake van een steunend sociaal netwerk en wat is de plek van de jongere in de wijk. Wordt de jongere hierin opgevangen of wordt hij aan zijn lot overgelaten?

De daginvulling lijkt van belang te zijn voor het geven van structuur en het vergroten van het sociaal netwerk. Deze gegevens zijn van belang voor ons onderzoek, omdat uit bovenstaande onderzoeken is gebleken dat een duidelijke structuur en daginvulling en een steunend sociaal netwerk het zelfstandig wonen bevorderen. Wij kunnen de jongeren, hun netwerk en de professionals dus bevragen op de aanwezigheid van deze punten om inzicht te krijgen in de knelpunten.

Tevens geven Bredewold en Hoogland (2012) aan dat er wederkerigheid nodig is, om een activerende verzorgingsstaat te creëren. De overheid trekt zich terug en mensen moeten nu dus in principe voor zichzelf en voor elkaar zorgen. Wanneer dit niet lukt, moeten ze een beroep doen op hun omgeving. Een ondersteunend netwerk is dus van belang. Wederkerigheid is echter niet vanzelfsprekend. Er zou in de samenleving sprake zijn van vraagverlegenheid en acceptatieschroom (Linders, 2010). Mensen vinden het lastig om hulp te vragen, maar ook om hulp te accepteren. Ook de heersende waarden van onafhankelijkheid en zelfstandigheid zouden een belemmerende rol kunnen spelen in het ontstaan en voortbestaan van contact. Mensen vinden het gezien deze waarden lastig hun afhankelijkheid te tonen en een beroep te doen op hun medemens (Bredewold & Hoogland, 2012). Wederkerigheid schijnt dus lastig te zijn en daardoor ook contacten opbouwen, wat vervolgens nadelig is voor lvb-jongeren, omdat zij juist een netwerk nodig hebben sinds de invoering van de Wmo. Bij het ontbreken van een netwerk ontstaan er problemen of verergeren problemen in het zelfstandig wonen.

Conclusie

Kijkend naar de bovenstaande informatie komen wij tot de conclusie dat zowel het gezin van herkomst, daginvulling als het sociaal netwerk van invloed zijn op hoe het zelfstandig van lvb-jongeren verloopt. Ouders die hun kind stimuleren om zelfstandig te gaan wonen zijn een belangrijke steun in dit proces. Daarnaast is gebleken dat een duidelijke structuur en daginvulling en een steunend netwerk het zelfstandig wonen bevorderen.

1.3.5 Ontwikkelingen in de samenleving

In dit onderdeel worden ontwikkelingen in de samenleving beschreven, die van invloed kunnen zijn op knelpunten binnen het zelfstandig wonen.

Verandering in paradigma's

Met de opkomst van de verzorgingsstaat kwamen er professionals in de gehandicaptenzorg. Men heeft in deze tijd het defectparadigma (Teeuwen, 2012). Men ziet de handicap als een ziekte of stoornis. Hierdoor kunnen verstandelijk gehandicapten niet naar behoren functioneren in het dagelijks leven. Vanaf de jaren 70 van de vorige eeuw is er het ontwikkelingsparadigma. Volgens dit paradigma zijn er verschillen en overeenkomsten tussen mensen met en zonder beperking. Het verschil ligt vooral bij het leervermogen. De verstandelijk gehandicapte kan zich ontwikkelen als hij maar genoeg gestimuleerd wordt, de gehandicapte is een leerling. De hulpverlening moet in een zo gewoon mogelijke omgeving plaatsvinden, het liefst in de gewone woonwijk. Dit wordt ook wel het normaliseringsprincipe genoemd. In de praktijk blijkt dat men zich vooral richt op het fysiek wonen in de wijk, en dat er te weinig aandacht is voor de ontwikkeling van de persoon. Dit paradigma maakt dan ook plaats voor het burgerschapsparadigma. Het burgerschapsparadigma ontstaat aan het eind van de jaren 80. Men streeft naar een volwaardig burgerschap in de samenleving voor iedereen, ook voor de verstandelijk gehandicapte. De verstandelijk gehandicapte wordt gezien als een gelijkwaardig burger. Het is belangrijk dat de gehandicapte zelf keuzes kan maken in het leven en controle krijgt over zijn leven. Hierbij is wel enige ondersteuning nodig. Het is hierbij wel de bedoeling dat zij zelf een zorgvraag stellen wanneer zij hulp of ondersteuning willen. Zo is de vraaggestuurde zorg ontstaan. Voortvloeiend uit de paradigmaverschuivingen is het beleid van de overheid en zorginstellingen vanaf 1996 erop gericht de zorg in eigen woonomgeving te verlenen en er voor te zorgen dat mensen zelfstandig kunnen blijven wonen (Embregts, 2010).

Participatie

In de jaren 90 van de vorige eeuw zijn veel intramurale instellingen verkleind en moesten de cliënten, mensen met een verstandelijke beperking, in de wijk gaan wonen. De bedoeling was dat mensen in de wijk gingen wonen, men mee ging doen in het arbeidsproces en dat men enigszins ging recreëren in de buurt. De gedachte was dat men op deze manier een inclusieve samenleving kon opbouwen. Het tegendeel is het geval. Uit onderzoeken van Movisie (z.d.) naar participatie van mensen met een licht verstandelijke beperking in de buurt komt vaak naar voren dat er veel eenzaamheid is. Men woont vaak in een flatje in een sociaal zwakkere buurt (goedkoop) en werkt bijvoorbeeld op de sociale werkplaats, maar verder hebben zij geen contacten in de buurt en men wordt eenzaam. Nu de overheid zich terugtrekt en er minder geld beschikbaar is voor de lvb-groep, wordt het duidelijk dat er grote eenzaamheidsproblemen spelen bij deze groep. Professionals kunnen namelijk ook minder zorg bieden aan deze groep.

Mate van participatie (%) van mensen met een verstandelijke beperking op verschillende terreinen, 2006-2010 (Nivel)

	2006	2007	2008	2009	2010	Toe- of afname (p≤0.01)
Maakt regelmatig gebruik van minimaal 2 buurtvoorzieningen #	48	48	47	39	47	Geen
Woont in een woonwijk	89	88	88	88	87	Geen
Woont in een woonwijk zonder andere mensen met een verstandelijke beperking	34	32	32	32	32	Geen
Komt dagelijks buitenshuis	60	70	48	45	46	Afname**
Maakt weleens gebruik van openbaar vervoer	24	27	42	42	44	Toename***
Doet dagactiviteiten, betaald werk (bij sociale werkvoorziening of reguliere werkgever) of onbetaald werk	93	91	94	92	93	Geen
Heeft betaald werk (bij sociale werkvoorziening of reguliere werkgever) of onbetaald werk	36	42	42	44	44	Geen
Onderneemt maandelijks verenigingsactiviteiten en/of bezoekt een uitgaansgelegenheid	78	79	81	81	79	Geen
Onderneemt maandelijks verenigingsactiviteiten en bezoekt een uitgaansgelegenheid, zonder mensen met een verstandelijke beperking	8	10	12	10	10	Geen
Ontmoet maandelijks vrienden/goede kennissen	49	53	48	55	57	Geen
Ontmoet maandelijks vrienden/goede kennissen zonder een verstandelijke beperking	30	38	36	39	41	Toename

winkels, bank/postkantoor/pinautomaat, bibliotheek, buurthuis, park of groenvoorziening

* in 2008 is in de vraagstelling over buitenshuis komen toegevoegd 'in buurt of regio', bij OV-gebruik is in 2008 het gebruik van de Regiotaxi toegevoegd

** de afname wordt veroorzaakt door een verandering in vraagstelling; in 2008 is aan de vraag toegevoegd 'in eigen buurt of regio'

*** de toename wordt veroorzaakt door een wijziging in vraagstelling; in 2008 is het gebruik van Regiotaxi toegevoegd

Wmo

In 2007 is de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) ingevoerd. Gemeenten bepalen voor een groot deel zelf hoe ze deze wet uitvoeren. De Wmo regelt hulp en ondersteuning voor mensen met een beperking. Hierdoor kunnen zij langer zelfstandig blijven wonen. De Wmo is er bijvoorbeeld voor ouderen, mensen met een handicap of mensen met een psychisch probleem. Zij kunnen de gemeente vragen om ondersteuning zoals huishoudelijke hulp of een rolstoel (Rijksoverheid, 2012). Binnen de Wmo is een werkwijze ontwikkeld, waarin wordt uitgegaan van de zelfredzaamheid, de eigen kracht van de burger, de Kanteling. Door deze werkwijze staat niet meer de voorziening die de burger aanvraagt centraal, maar de compensatiebehoefte. Er wordt gezocht naar een totaaloplossing voor de problemen die de burger ervaart. Dat kan iets anders zijn dan de oplossing, die de burger zelf voor ogen heeft. Er wordt van de aanvrager inzicht in de eigen problematiek gevraagd en het mee denken in het vinden van een oplossing. Dit is een andere benadering van de hulpvraag dan vanuit de AWBZ, waar de cliënt via een indicatie van het Centrum Indicatiestelling Zorg, CIZ een vast omschreven ondersteuningsaanbod krijgt. De motivatie voor deze kanteling is dat de regering wil dat

iedereen meedoet in de samenleving. Bij begeleiding moet niet worden uitgegaan van de beperking, maar juist van de kracht van de burger en zijn mogelijkheden.

Ondersteuning kan het best zo dicht mogelijk bij de burger worden georganiseerd. Dat is de reden waarom de gemeenten verantwoordelijk worden voor de begeleiding. De gemeente kent de plaatselijke situatie en het reguliere welzijnsaanbod het best, waardoor er vanuit de Wmo verbindingen gelegd kunnen worden met andere beleidsterreinen, zoals welzijn, woonbeleid, schuldhulpverlening en het vrijwilligersbeleid. Het is de bedoeling dat door de invoering van de decentralisatiemaatregel, met de Kanteling als uitgangspunt, minder gebruik zal worden gemaakt van de dure individuele voorzieningen en meer van de informele zorg, het eigen netwerk en het vrijwilligerswerk. De verandering in de Wmo is van belang voor dit onderzoek, omdat veel lvb-jongeren gebruik maken van een AWBZ-indicatie als zij zelfstandig gaan wonen, bijvoorbeeld voor ambulante begeleiding. Als de begeleiding wordt overgeheveld naar de gemeente, moeten de jongeren opnieuw naar de gemeente voor een indicatie. Het kan zijn dat de jongere dan niet meer in aanmerking komt voor individuele begeleiding, maar gebruik moet gaan maken van een collectieve voorziening van de gemeente of gebruik moet maken van het vrijwilligers- of eigen netwerk.

Individualisering

Individualisering betekent dat men traditionele verwachtingspatronen steeds meer laat plaatsmaken voor een eigen persoonlijke invulling. Mensen worden meer zelfstandig ten opzichte van gemeenschappen waar zij deel van uitmaken (Teeuwen, 2012). Individualisering betekent decollectivering: Mensen raken los van traditionele instituties zoals gezin, buurt en kerk en volgen minder de normen van deze instituties. Individualisering betekent ook zelfsturing en eigen verantwoordelijkheid. Deze twee termen vervangen de oude tradities. Het hebben van een eigen verantwoordelijkheid brengt onzekerheden met zich mee, wat ook de licht verstandelijk beperkten raakt. De lvb-jongere is meer op zichzelf aangewezen en kan minder aanspraak doen op een sociaal netwerk. Het ontbreken van sociale vaardigheden zorgt er ook voor dat een lvb-jongere moeilijk een sociaal netwerk ontwikkelt. Het ontbreken van cognitieve vaardigheden bemoeilijkt het zelfstandig kunnen beheren van de financiën, wat een veelvoorkomend probleem is bij licht verstandelijk beperkten. Wanneer de lvb-jongeren hierin dus op zich zelf aangewezen is, zal dit voor problemen kunnen zorgen in het zelfstandig wonen (Verplanke en Duyvendak, 2010).

Prestatiegerichte cultuur

In de huidige samenleving behaal je niet alleen een goede positie door je afkomst en erfelijke lijn, maar je hebt ook capaciteiten en goede verdiensten nodig voor een goede positie. Dit wordt ook wel Meritocratisering genoemd (Teeuwen, 2012). Meritocratisering is in de huidige samenleving sterk gekoppeld aan het niveau van opleiding. Als je een lage opleiding hebt gevolgd, krijg je vaak een lage beroepspositie, een laag inkomen en een lage maatschappelijke status. Dit gaat vaak samen met weinig waardering en respect. Het is bijna onmogelijk om zonder diploma's een goed betaalde en hooggewaardeerde positie te krijgen. Ook al krijgen kinderen gelijke kansen in het onderwijs, niet alle kinderen zijn in staat om deze diploma's ook te halen. De grote waarde die wordt gehecht aan het halen van opleidingen en diploma's is erg nadelig voor lvb-jongeren. Zij gaan vaak naar scholen die niet worden afgerond met een officieel diploma. Ook zijn communicatieve vaardigheden, stressbestendigheid en flexibiliteit van belang op de huidige arbeidsmarkt. Over deze vaardigheden beschikken lvb-jongeren niet of in geringe mate. De lvb-jongeren krijgen door deze selectie op de arbeidsmarkt het idee dat er iets mis met hen is (Teeuwen, 2012).

De kans op werk is gering bij lvb-jongeren. Wanneer de lvb-jongere geen werk heeft zal hij op een andere manier structuur moeten vinden in zijn dag. Door gebrek aan vaardigheden kan dit lastig zijn. Volgens het UWV is het in principe de bedoeling dat de lvb-jongere bij het ontvangen van een wajong-uitkering ook een dagbesteding oppakt. In de praktijk gebeurt dit niet altijd, waardoor er dus lvb-jongeren kunnen zijn die geen structuur hebben. Structuur lijkt daarentegen wel een belangrijke voorwaarde te zijn voor zelfstandig wonen, zie paragraaf 'daginvulling' in paragraaf 1.3.3.

Complexe samenleving

In Nederland is er sprake van veel wet- en regelgeving. Er zijn veel regels, waardoor men in financiële problemen kan komen wanneer deze regels onbekend zijn. Wanneer het bijvoorbeeld onbekend is dat je de huur moet betalen op een bepaalde datum, kan er huurachterstand ontslaan. Dat er zoveel regels zijn, kan komen doordat de maatschappij alles onder de controle wil hebben. Als er geen regels zijn, is er geen controle en kan het mislopen met de maatschappij. De filosoof Jürgen Habermas, spreekt daarmee over de kolonisering van de leefwereld. De samenleving wordt bestormd met allerlei wetten en regels om de leefwereld onder controle te houden (Van Peperstraten, 2007). Het privéleven wordt bepaald door regels van instanties en overheden. Als er vervolgens gekeken wordt naar de doelgroep lvb-jongeren, kan het ook zijn dat zij onbekend zijn met de regelgeving, maar tevens zijn de regels voor hen vaak lastig te begrijpen. Voor de doorsnee Nederlander is het soms al erg ingewikkeld, laat staan voor lvb-jongeren. In de interviews met MEE en De Boog werd ook benoemd dat zij moeite hebben met het overzien van de consequenties van hun handelen, abstracte woorden en dat ze moeite hebben met houden aan afspraken. Dat zijn daarmee factoren die het houden aan regels belemmeren en daarmee het zelfstandig wonen bemoeilijken. Wanneer bijvoorbeeld de lvb-jongere zijn uitkering ontvangt, kan hij vaak niet overzien dat hij daarmee ook de huur nog moet betalen. Dit kan financiële problemen tot gevolg hebben.

Naast de complexiteit van regels, speelt het hoge tempo van het moderne leven ook een rol in het ontstaan van problemen. De samenleving digitaliseert in toenemende mate. De sociale kwestie die daarbij ontstaat, is dat er een tweedeling kan ontstaan tussen digitalen en digibeten, tussen een groep die het wel kunnen bijhouden en zij die aan de kant blijven staan omdat ze er geen greep meer op hebben (Van Vliet, Duyvendak, Boonstra, Plemper, 2004). Kijkend naar de persoonsfactoren die genoemd worden in de paragraaf 'cliënt', kan het voor lvb-jongeren lastig zijn om te gaan met de toenemende technologie. Denk bijvoorbeeld aan de invoering van de ov-chipkaart, wat het verplaatsen van huis naar bijv. een instantie bemoeilijkt. De toenemende technologie heeft ook andere consequenties, lvb-jongeren krijgen minder snel een sociaal netwerk doordat zij hun dag in kunnen vullen met tv kijken en computeren. In het onderzoek van Verplanke en Duyvendak bleek ook dat de tv, de dvd-speler en de computer een belangrijke rol spelen bij cliënten met een verstandelijke beperking die geïnterviewd waren (Verplanke, Duyvendak, 2010).

De bovenstaande ontwikkelingen zijn van invloed op onze onderzoeksvraag, omdat er van lvb-jongeren wordt verwacht dat zij onderdeel zijn van de samenleving en hierin participeren.

Kenmerkend voor deze doelgroep is dat zij vaardigheden missen om dit te volbrengen.

Er wordt vanuit de overheid verwacht dat mensen hun eigen verantwoordelijkheid nemen en hierin zelf actief hulp vragen. Wanneer dit niet lukt moet men het sociaal netwerk inschakelen. Het blijkt dat deze doelgroep een klein of geen netwerk heeft die hierin onvoldoende steun kan bieden. Als er geen netwerk is die kan ondersteunen kan dit tot problemen leiden in het zelfstandig wonen.

1.3.6 Veranderingen in wet- en regelgeving

Er zijn diverse veranderingen gaande in de wet- en regelgeving die van invloed kunnen zijn op de knelpunten in het zelfstandig wonen van lvb-jongeren. De veranderingen worden hieronder beschreven.

- *Eigen bijdrage individuele begeleiding:* Sinds vorig jaar moeten cliënten een eigen bijdrage betalen voor individuele begeleiding (CAK, 2012). Voor veel cliënten is dit een reden om af te zien van de begeleiding. Voor sommige jongeren is deze eigen bijdrage 17 euro in de maand. Dit lijkt niet veel, maar als zij een Wajong hebben is dit in verhouding wel veel geld. Bij bijvoorbeeld tweeverdieners kan het bedrag van de eigen bijdrage ver oplopen. Vaak zien zij dan af van de begeleiding, omdat zij dit toch niet zo noodzakelijk vinden. Zonder begeleiding, zal het beheren van financiën maar ook het aangaan van sociale contacten lastig zijn. Dit is wel van belang voor het zelfstandig wonen.
- *Veranderingen in de Wajong:* De uitkering is lager geworden en het is lastiger om een Wajong aan te vragen. Het inkomen dat jongeren hebben tot hun 27^e is lager dan voorheen (Mens en Samenleving, 2012). Tot hun 27^e jaar kunnen er ook schommelingen zijn in de hoogte van hun Wajong. Er vinden namelijk tot het 27^e levensjaar tussentijdse beoordelingen plaats. Naar aanleiding van deze beoordelingen kan de uitkering worden verhoogd of verlaagd. Wij hebben er daarom ook voor gekozen om de doelgroep lvb-jongeren van 18-27 jaar te onderzoeken. De schommelingen in het inkomen kunnen namelijk een negatieve invloed hebben op het zelfstandig wonen, omdat er een kans op financiële problemen. Lvb-jongeren hebben vaak moeite om hun financiën op orde te houden. Nu zij minder te besteden hebben, is de kans nog groter dat zij financiële problemen krijgen. Van dit beperkte budget, moeten zij dan ook hun eigen bijdrage betalen voor de individuele begeleiding. Met hun uitkering moeten de jongeren ook de huur van een woning betalen. Het is lastig om een woning te vinden waarvan zij de huur kunnen betalen. Vaak zijn dit woningen die ook in de sociaal zwakkere buurten staan, waar de sociale controle niet groot is. Voor de jongeren is het dan lastig om in de wijk te integreren. Een nieuwsbericht op de website van de Rijksoverheid bevestigt het idee dat de uitkering lager zal worden en dat het lastiger wordt om aan een uitkering te komen. Zo staat er dat per 1 januari 2014 je alleen recht hebt op een Wajong-uitkering wanneer je volledig en duurzaam arbeidsongeschikt bent (Rijksoverheid, 2012). Wanneer lvb-jongeren moeilijk aan een uitkering komen, is er ook geen mogelijkheid om zelfstandig te wonen. Wanneer lvb-jongeren een lagere uitkering krijgen, zullen ze minder ruimte hebben om geld te besteden en zullen geldtekort en schulden eerder dreigen.
- *Veranderingen in de AWBZ:* In de AWBZ zijn er in 2009 veranderingen geweest in de functie begeleiding. Er is besloten dat begeleiding vanuit de AWBZ alleen nog wordt vergoed voor mensen met matige of ernstige beperkingen. Deze veranderingen zijn doorgevoerd, omdat veel mensen met lichte beperkingen gebruik maakten van de begeleiding. De AWBZ was oorspronkelijk niet voor deze mensen bedoeld en het werd te duur om de begeleiding ook voor hen te vergoeden (Meldjezorg, 2012). Onder deze mensen met lichte beperkingen vallen de mensen met een IQ tussen ca. 65 en 85 (de doelgroep van MEE). Voor hen wordt het dus lastiger om aanspraak te maken op de functie begeleiding. Het is de bedoeling dat de begeleiding voor deze groep wordt opgepakt door de Wmo.
- *Veranderingen in de zorgzwaartepakketten (ZZP's):* Het kabinet wil de ZZP's 1 tot en met 4 extramuraliseren (Rijksoverheid, 2012): de cliënten thuis laten wonen met ambulante begeleiding. Deze zorg wordt gefinancierd door de Wmo i.p.v. de AWBZ. Dit kan tot problemen leiden, doordat de zorg die de cliënt intramuraal kreeg, niet optimaal extramuraal kan worden gegeven. MEE ziet ook kansen in deze verandering. De gemeente kan voor deze doelgroep een samenhangend aanbod ontwikkelen. Zij weten ook dat deze groep zorg nodig heeft, want als deze groep geen zorg meer krijgt, komen vroeg of laat altijd weer problemen aan het licht. Welzijnsorganisaties worden op deze verantwoordelijkheid gewezen. Door MEE, maar ook door

organisaties die nu nog wel de intramurale zorg bieden aan cliënten. Vanaf 1 januari 2013 worden er geen indicaties voor ZZP 1 en 2 afgegeven, cliënten dienen hulp aan te vragen bij de gemeente. Met name voor lvb-jongeren kan dit gevolgen hebben in de zin dat zij minder snel een indicatie voor begeleiding krijgen. Daarmee zullen lvb-jongeren minder snel begeleiding krijgen, die hen juist kan ondersteunen bij het zelfstandig wonen.

- *Verhoogd eigen risico:* In 2013 gaat het eigen risico in de zorg omhoog van €220,- naar €350,- (Rijksoverheid, 2012). Degenen die op zorg aangewezen zijn, zoals lvb-jongeren, zullen dus meer geld moeten gaan betalen omdat er een eigen risico betaald moet worden. In plaats van €220,- per jaar, zullen lvb-jongeren €350,- kwijt zijn in verband met de zorg die zij nodig hebben, wat impact heeft op hun financiële draagkracht.
- *Intreden van de participatiewet:* Vanaf 1 januari 2014 gaat de participatiewet in werking. Werkgevers met vijftientig of meer personeelsleden moeten op termijn werknemers met een beperking in dienst hebben (Rijksoverheid, 2012). De kans is groot dat lvb-jongeren zullen gaan werken op deze arbeidsplekken. De vraag is wat dit voor effect zal hebben op het functioneren van de lvb-jongeren.

Vorbereiding op de veranderingen

MEE heeft consultants in dienst die veel kennis hebben van wet- en regelgeving. Zij volgen alle veranderingen op de voet en geven deze door aan de rest van de organisatie en geven ook aan wat dit betekent voor de organisatie. Consultants weten op deze manier waar zij alert op moeten zijn in het contact met cliënten. Op het bestuurlijk niveau wordt ook veel gesproken over alle veranderingen, bijvoorbeeld met gemeenten. Zo kan MEE zich bij de gemeenten profileren en hoort men de ontwikkelingen uit de eerste hand. Ook wordt er vanuit MEE signalering ingezet. Men stelt beleidsmakers op de hoogte van de gevolgen die ontwikkelingen hebben voor de doelgroep. Dit geeft een krachtig signaal af richting lokale en landelijke markten en betrokken organisaties. Het beseft is er ook dat men zich meer moet richten op het netwerk van de cliënt. Sociaal netwerk strategieën raken steeds meer bekend bij MEE (Movisie, 2012). Zo is er bijvoorbeeld een training 'natuurlijk netwerk' gestart. Deze training wordt gegeven aan mantelzorgers en ouders van kinderen met een verstandelijke beperking. Hier leren zij hoe ze het netwerk van de cliënt optimaal kunnen benutten. Keuzes moeten zorgvuldiger worden afgewogen. Eerder werd er al snel een indicatie voor een hulpbehoevende cliënt aangevraagd en professionele hulp ingezet. Nu moet er eerst gekeken worden of iemand uit het netwerk of een vrijwilliger de cliënt kan helpen. Als dit niet kan, wordt er wel gekeken naar AWBZ-zorg. AWBZ-begeleiding zal ook niet meer de levenslange zorg blijven die het nu is. Er zullen dus ook altijd vrijwilligers of mensen uit het netwerk moeten worden ingezet. In sociaal netwerk strategieën wordt dit ook wel het actieteam van de cliënt genoemd. Dit actieteam ondersteunt de cliënt om de regie in zijn leven te blijven voeren. Een professional kan wel tijdelijk helpen om het leven van de cliënt op de rails te krijgen, maar deze hulp is niet blijvend. Door deze manier van werken, kan je ook de eenzaamheid van lvb-jongeren aanpakken. Ook de gedachtegang van de lvb-jongeren moet veranderen. Cliënten denken vaak dat zij automatisch recht hebben op professionele zorg, omdat zij een beperking hebben. Ook zij moeten beseffen dat hulp meer in het eigen netwerk moet worden gezocht.

Deze veranderingen in de wet en regelgeving zijn van de invloed op de knelpunten van het zelfstandig wonen, vanwege het feit dat er minder geld is te besteden en de wet en regelgeving rondom begeleiding is aangescherpt waardoor lvb-jongeren niet automatisch in aanmerking komen voor begeleiding. Minder begeleiding bemoeilijkt het zelfstandig wonen en wanneer er minder geld te besteden is, kan dit leiden tot financiële problemen. Daarnaast wordt er een groter beroep gedaan op het sociaal netwerk van de lvb-jongeren terwijl dit netwerk vaak klein is of ontbreekt.

Hoofdstuk 2: Methode

In dit hoofdstuk worden achtereenvolgend de onderzoeksgroep besproken, de meetinstrumenten, de onderzoeksprocedure en tot slot de analysemethode.

2.1 Onderzoeksgroep

2.1.1 Populatie

De populatie bestond uit lvb-jongeren tussen de 18 en 27 jaar die zelfstandig wonend zijn in regio de Veluwe. In paragraaf 1.4 is aangegeven wat verstaan wordt onder lvb-jongeren en zelfstandig wonen.

2.1.2 Onderzoeksmethoden

Om de vraagstelling te onderzoeken en te beantwoorden, wordt gebruik gemaakt van kwalitatief onderzoek. In dit onderzoek staan de belevingen centraal van lvb-jongeren tussen de 18 en 27 jaar die zelfstandig wonen. Ook wordt er gekeken naar de beleving van het netwerk van de lvb-jongeren. Het verkrijgen van cijfers staat niet centraal in dit onderzoek. De ervaringen en eigen inzichten van de jongeren en hun netwerk vormen steeds het uitgangspunt. Er is bewust gekozen voor kwalitatief onderzoek, omdat bij deze manier van onderzoek de beleving van de onderzochte centraal staat. Het onderzoek is ook praktijkgericht, omdat de problemen in het zelfstandig wonen van lvb-jongeren in de maatschappij plaatsvinden. Praktijkervaringen van lvb-jongeren en hun netwerk worden onderzocht, dit wordt gedaan door middel van interviews.

Naast het houden van interviews met lvb-jongeren en netwerkleden, wordt er gebruik gemaakt van een focusgroep. Bij een focusgroep gaan de onderzoekers met deskundigen in gesprek over de resultaten die bekend zijn geworden vanuit de interviews. Hierdoor ontstaat een gesprek over een afgebakend onderwerp. Het doel hiervan is dat de deskundigen aangeven wat zij belangrijk vinden en hun gevoelens en beweegredenen uitspreken over lvb-jongeren en zelfstandig wonen. Het panel dat samengesteld is, bestaat uit deskundigen die werken of ervaring hebben met de doelgroep en het onderwerp van dit onderzoek.

Concluderend wordt binnen dit onderzoek gebruik gemaakt van interviews met lvb-jongeren, interviews met netwerkleden van de lvb-jongeren en van een focusgroep. Het gebruik van meerdere methodes, triangulatie, vergroot de betrouwbaarheid van het onderzoek (Verhoeven, 2010, p. 268).

2.2 Meetinstrumenten

In deze paragraaf is beschreven voor welke meetinstrumenten is gekozen, om antwoord te krijgen op de vraagstelling. In 2.4 zal vervolgens beschreven worden in hoeverre dit gerealiseerd is.

2.2.1 Interviews met lvb-jongeren

Er wordt gebruikt gemaakt van individuele interviews met de lvb-jongeren. Het uitvoeren van de interviews is het verzamelen van informatie van de ondervraagde personen, om daarmee de vraagstelling te kunnen beantwoorden. Zowel ervaringen als belevingen van de lvb-jongeren staan centraal in dit onderzoek. Bij zowel de lvb-jongeren als hun netwerk wordt gebruik gemaakt van een half gestructureerd interview. Er is gekozen voor deze manier van interviewen, omdat het in dit onderzoek gaat om ervaringen rondom het zelfstandig wonen van lvb-jongeren. Doordat het half gestructureerd is, is er meer ruimte voor eigen inbreng en komen de onderzoekers meer van hun persoonlijke ervaringen te weten. Bij de lvb-jongeren is gekozen voor een vragenlijst, omdat hiermee concrete vragen worden gesteld. Dit sluit aan bij hun belevingswereld en hun manier van denken. Hiermee wordt voorkomen dat lvb-jongeren de vragen niet goed begrijpen. Als de jongeren de vragen niet goed begrijpen, kan dit een negatieve invloed hebben op de betrouwbaarheid van de beantwoording van de hoofdvraag en deelvragen. Er is gekozen voor het interviewen, omdat uit onderzoek blijkt dat persoonlijk contact bij lvb-jongeren van belang is om onderzoeksresultaten te verkrijgen (Kersten & Schuurman, 2004). Tevens bieden individuele interviews ook de mogelijkheid om door te vragen bij onduidelijkheden en om zo een helder beeld te krijgen van de knelpunten in het zelfstandig wonen.

Er is voor gekozen om vijftientig lvb-jongeren te interviewen, omdat Verhoeven (2010) hierover aangeeft dat bij vijftientig à dertig interviews over hetzelfde onderwerp al vaak een verzadigingspunt optreedt. Dit betekent dat de onderzoeker geen nieuwe informatie meer hoort. Vanwege de tijdslimiet waarin dit onderzoek wordt gedaan en het feit dat er verzadiging optreedt, is ervoor gekozen om vijftientig lvb-jongeren te interviewen. Met betrekking tot deze onderzoeksgroep is de voorwaarde dat de lvb-jongeren minimaal een jaar zelfstandig wonen, omdat zij vanuit hun ervaringen ons informatie kunnen geven om de deelvragen te kunnen beantwoorden. Twee onderzoekers zullen bij MEE de dossiers bekijken om cliënten te selecteren voor het onderzoek. Dit wordt gedaan op basis van leeftijdscategorie en het feit dat deze populatie één jaar zelfstandig woont. Wanneer blijkt dat er onvoldoende lvb-jongeren zijn die voldoen aan deze voorwaarde, worden ook lvb-jongeren die minder dan 1 jaar zelfstandig wonen als onderzoeksgroep aanhouden. Echter het streven is om lvb-jongeren te interviewen die minimaal 1 jaar zelfstandig wonen, omdat zij over een langere periode ervaringen kunnen delen. De voorwaarde dat de lvb-jongere zelfstandig woont, is noodzakelijk, om op die manier de betrouwbaarheid te waarborgen van het onderzoek. Consulanten van MEE zullen de lvb-jongeren inlichten over de vraag om hen te interviewen. Verwacht wordt dat er anders geen positieve respons zal zijn, omdat de onderzoekers voor de lvb-jongeren onbekend zijn. Wanneer de lvb-jongeren zijn ingelicht door de consultant, wordt er contact opgenomen met de lvb-jongeren met de vraag of zij mee willen werken aan een interview. Voor de interviews wordt aan de lvb-jongeren gevraagd of hij wel of niet een hulpverlener in zijn aanwezigheid wil hebben gedurende het interview. Enerzijds kan dit een veilige sfeer creëren en kan het voor de onderzoekers helpend zijn, omdat de hulpverlener verduidelijking kan geven wanneer de onderzoekers bijvoorbeeld de lvb-jongeren niet goed begrijpen. Anderzijds kunnen er sociaal wenselijke antwoorden gegeven worden door de lvb-jongere ten opzichte van de hulpverlener. Dit wordt als een nadeel gezien. Bij de lvb-jongere wordt de keuze gelaten wat hij het prettigst vindt. Wanneer de hulpverlener wel meekomt, is het een belangrijke voorwaarde dat er vooraf aan het interview goede afspraken worden gemaakt. De taak van de hulpverlener moet helder zijn (Kersten en Douma, 2001). Zo dient het gesprek alleen tussen de onderzoeker en de cliënt te zijn en voegt de hulpverlener alleen iets toe wanneer hierom gevraagd wordt. Zo wordt voorkomen dat het een interview wordt tussen de hulpverlener en de onderzoeker.

Er is voor gekozen om tijdens de interviews de lvb-jongeren in tweetallen te gaan interviewen. Gedurende het interview neemt één onderzoeker de leiding en de tweede onderzoeker maakt aantekeningen. Hierdoor is er meteen een uitwerking van het interview en kunnen de twee onderzoekers de informatie delen en verwerken. Het is van belang om de lvb-jongeren te vragen waar zij willen dat het interview gehouden zal worden (Douma en Kersten, 2001). De reden hiervan is dat zij zich beter kunnen ontspannen op een voor hen bekende plek.

Tot slot wordt er rekening gehouden met aandachtspunten die van belang zijn voor het interviewen van de lvb-jongeren. Uit onderzoek van Kersten & Schuurman (2004) kwam naar voren dat lvb-jongeren op een andere manier dienen te worden benaderd. Dit heeft te maken met kenmerken die beschreven staan in hoofdstuk 1. Kersten & Schuurman (2004) en Goot, Hamers, Huizing & Maaskant (2002) hebben aanwijzingen gegeven voor het interviewen van lvb-jongeren. Aanwijzingen die terugkomen, zijn onder andere de volgende punten:

- Stel gesloten vragen wanneer open vragen niet begrepen worden
- Stel zo concreet mogelijke vragen
- Stel de mogelijkheden centraal en niet de beperkingen
- Stiltes mogen vallen, gun de lvb-jongeren tijd om te antwoorden
- Onderbreek de lvb-jongere niet en maak een gegeven antwoord af
- Stel één vraag tegelijk
- Gebruik geen dubbele ontkenningen
- Benoem non-verbale signalen en vraag of het klopt wat je ziet
- Gebruik geen complexe begrippen
- Er vooraf op instellen dat een vragenlijst niet af kan komen. Om zo goed mogelijk vragen te stellen is het van belang zo kort, helder en concreet mogelijk de vragen te formuleren. En daarnaast om maximale neutraliteit te leggen in het stellen van vragen. Dit kan door aandacht te geven aan je toon en door zo min mogelijk gezichtsuitdrukking of lichaamstaal te gebruiken.

Door rekening te houden met deze aanwijzingen, wordt de kans groter dat de lvb-jongeren de vragen begrijpen en dat er betrouwbare antwoorden worden gegeven op de vragen.

Voordat het interview begint is het goed om aandacht te schenken aan de relatie en om vertrouwen te winnen van de lvb-jongere. Zo kan er meer informatie ingewonnen worden. Door onderstaande punten te benoemen, wordt het creëren van een sfeer gestimuleerd, waarin de lvb-jongere zich veilig voelt om antwoorden te geven op de vragen. Deze punten komen uit het onderzoek van Kersten & Schuurman (2004).

- De bedoeling van het interview
- De onderwerpen die ter sprake komen
- De plaats en duur van het interview.
- Wie de vragensteller is
- Wat er met de informatie gebeurt (de informatie wordt gebruikt voor het uitwerken van het onderzoek en persoonlijke gegevens, als naam, adres, woonplaats etc. worden niet benoemd.)
- Wie de informatie krijgt te zien die de geïnterviewde geeft
- Aangeven dat het om persoonlijke meningen gaat en dat er dus geen fouten gemaakt kunnen worden. Hiermee wordt gestimuleerd dat de lvb-jongeren met (eerlijke) antwoorden komen, omdat er wordt aangegeven dat hun antwoorden niet fout zijn. Het gaat immers om hun ervaring.

Door de aanwijzingen uit deze onderzoeken (Kersten & Schuurman, 2004; Goot, Hamers, Huizing, & Maaskant, 2002) aan te houden tijdens het interviewen van lvb-jongeren wordt gehoopt een representatief beeld te kunnen geven van de knelpunten, die lvb-jongeren tussen de 18 en 27 jaar ervaren in het zelfstandig wonen.

2.2.2 Interviews met netwerkleden van lvb-jongeren

Naast interviews met lvb-jongeren worden interviews gehouden met netwerkleden van lvb-jongeren. Bij het netwerk wordt gebruik gemaakt van een topiclijst. Dit wordt gedaan, omdat verwacht wordt dat zij uit zichzelf antwoorden kunnen formuleren en abstracties kunnen begrijpen. Wanneer blijkt dat dit niet het geval is, wordt er gebruikt gemaakt van concrete vragen. In de topics bij het netwerk zijn punten toegevoegd die van belang zijn voor het beantwoorden van de hoofdvraag en deelvragen. Het is de bedoeling dat deze punten terugkomen in de interviews.

Deze netwerkleden worden bereikt door het zogenaamde sneeuwbal effect. Een sneeuwbal effect wordt gecreëerd door aan de lvb-jongeren toestemming te vragen om een lid van het netwerk te interviewen of door MEE Veluwe te betrekken in de zoektocht naar netwerkleden.

Er wordt verwacht dat tien netwerkleden een representatief beeld kunnen geven over de mogelijke knelpunten in het zelfstandig wonen van lvb-jongeren tussen de 18-27 jaar, omdat zij betrokken zijn op het leven van de lvb-jongere en vanuit die ervaring waardevolle informatie kunnen aanleveren. De respons voor het netwerk wordt geprobeerd te vergroten door duidelijk uit te leggen aan de lvb-jongeren wat hiervan de reden is en toestemming te vragen contact op te nemen met twee betrokken netwerkleden. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van een focusgroep om antwoord te krijgen op deze deelvraag. Dit wordt verder uitgewerkt bij de volgende deelvraag.

2.2.3 Focusgroep

Tot slot zal er een focusgroep georganiseerd worden. Om antwoord te kunnen geven op deze Hiervoor worden deskundigen uitgenodigd die betrokken zijn bij maatschappelijke ontwikkelingen, om hun expertise hierover te delen. De volgende personen worden uitgenodigd voor deze focusgroep:

- De manager van MEE Veluwe
- Twee hulpverleners van MEE Veluwe
- De adjunct-directeur christelijke praktijkschool De Boog
- De consulent wijk en ontwikkeling, woningbouwvereniging De Goede Woning
- Een medewerker van de Wmo, uit gemeente Apeldoorn

Er wordt gekozen voor verschillende expertises in de focusgroep, omdat zij vanuit hun verschillende referentiekaders waardevolle informatie kunnen leveren aan de uitkomsten van de interviews. Er is gekozen voor een brede focusgroep. We bedoelen hiermee dat deskundigen uitgenodigd worden die op alle drie de niveaus (micro-meso-macro) te maken hebben met lvb-jongeren.

In de focusgroep wordt tijdens het gesprek, gebruik gemaakt van een beamer waarop uitspraken van de focusgroep direct worden neergezet, zodat mensen kunnen reageren op wat er is gezegd en er direct een check is om te kijken of het klopt wat er gehoord is. Op die manier kan de betrouwbaarheid van de resultaten gewaarborgd worden.

2.3 Onderzoeksprocedure

In deze paragraaf wordt besproken hoe het onderzoek is verlopen, door een methodische verantwoording te geven van de meetinstrumenten, die zojuist in paragraaf 2.3 besproken zijn. Aan het eind van deze paragraaf wordt beschreven hoe de betrouwbaarheid en de validiteit gewaarborgd is.

2.3.1 Interviews met lvb-jongeren

De respondenten voor dit onderzoek zijn benaderd door zelf telefonisch contact met de lvb-jongere op te nemen of door andere instellingen in te zetten om lvb-jongeren te bereiken. Door de dossiers bij MEE te onderzoeken en cliënten te selecteren, kwam er een lijst met cliënten die benaderd konden gaan worden. Uiteindelijk bleken slechts vier van de zevenentwintig respondenten mee te willen werken aan het onderzoek. Anderen waren niet bereikbaar of wilden niet meewerken. De redenen waarom jongeren niet mee wilden werken waren niet altijd helder. Dit wordt verder uitgewerkt bij 'non-respons bij de lvb-jongeren'.

Omdat de lijst van MEE onvoldoende respondenten bood, is ervoor gekozen instellingen in de regio Veluwe te bellen. In deze gesprekken is er aandacht geweest voor het doel van het onderzoek en is er gevraagd om mee te denken en te werken in de zoektocht naar respondenten. Instellingen waren bereid om mee te helpen en hadden interesse voor ons onderzoek. Wel kon er een lange tijd overheen gaan voordat de lvb-jongeren werden bereikt. Ons verzoek moest eerst langs managers en begeleiders, dit leverde vertraging op.

Er werden problemen ondervonden met het vinden van vijftientwintig respondenten die vielen binnen onze doelgroep: lvb-jongeren tussen de 18 en 27 jaar, die geheel of met ambulante zorg zelfstandig wonen in de regio Veluwe. Omdat het moeilijk bleek te zijn om aan onze respondenten te komen, zijn er op vier punten veranderingen gekomen in de respondentengroep, te weten:

- **Leeftijd:** In het onderzoek is de leeftijd van 18 tot en met 27 jaar aangehouden. Instellingen gaven aan dat zij onze doelgroep hierin beperkt vonden en benoemden dat de meeste jongeren ouder dan 30 zijn wanneer zij zelfstandig gaan wonen. Om onze respons te vergroten, is er voor gekozen om ook lvb-jongeren ouder dan 27 te interviewen. Uiteindelijk waren vijf lvb-jongeren van de tweeëntwintig lvb-jongeren die geïnterviewd zijn in de leeftijd van 28-33 jaar.
- **Regio:** De regio is vergroot door Zwolle erbij te betrekken, omdat dat al drie respondenten zou opleveren, via de moeder van één van de onderzoekers die werkzaam is in Zwolle. Op die manier nam het aantal respondenten toe. Hierdoor is naast de regio Veluwe, regio Zwolle bij dit onderzoek betrokken.
- **Begeleiding:** Hierin is afgeweken van onze voorwaarde dat de lvb-jongere geheel of met ambulante zorg zelfstandig moest wonen, omdat er er weinig lvb-jongeren waren die geheel zelfstandig wonen of alleen ambulante zorg ontvangen. Dit was ook afhankelijk van het IQ van de respondent. Om onze respondentengroep te vergroten, is er besloten dat een lvb-jongere ook meer begeleiding mocht ontvangen. Zo waren er ook lvb-jongeren die 24 uur beroep konden doen op begeleiding.
- **Respondenten aantal:** In plaats van de vijftientwintig lvb-jongeren die geïnterviewd zouden worden is het respondentenaantal verlaagd naar twintig lvb-jongeren. Dit heeft te maken met de moeite die werd ondervonden om het aantal respondenten te verkrijgen. Hoewel ook toen interviews werden afgezegd of werden afgebeld, zijn er uiteindelijk tweeëntwintig respondenten die hebben deelgenomen aan het onderzoek.

Om de respons te verhogen, is er gebruik gemaakt van ons netwerk en het sneeuwbaleffect. Het sneeuwbaleffect bleek niet te werken bij deze doelgroep. In 2.3 is beschreven dat de respons ook vergroot zou worden door consulenten van MEE de lvb-jongeren in te laten lichten, voordat er contact met de lvb-jongeren op zou worden genomen. Vanwege tijdnood bij de consulenten is dit bij de vier respondenten vanuit MEE niet gelukt. Bij het contact leggen met instellingen is de vraag

neergelegd of de begeleiding de cliënt wilde voorbereiden op het interview. De begeleiding is een vertrouwd persoon voor de cliënt, waardoor dus de kans op respons vergroot is. Dit sluit aan op het literatuuronderzoek (Kersten, M., Schuurman, M. & Speet, M., 2004), dat het van belang is om een vertrouwd iemand in te schakelen. Het bleek helpend te zijn wanneer de begeleiding lvb-jongeren vroeg om mee te werken aan het onderzoek.

De interviews zijn uitgevoerd zoals van te voren beschreven is (zie paragraaf 2.3). De lvb-jongeren waren enthousiast om mee te helpen aan de interviews en toonden bereidheid mee te denken. Van te voren is er een verkorte versie van het interview gemaakt, voor het geval dat er een korte concentratieboog zou zijn bij de lvb-jongere. Alle lvb-jongeren hadden een dusdanige concentratieboog, waarbij het mogelijk was om een interview van maximaal een uur af te nemen. Er was geen sprake van concentratievermindering. Er was wel sprake van aandachtsverlies als er in de omgeving iets gebeurde. Qua vraagstelling, begrepen de meesten de open vragen, enkelen hadden er wel moeite mee. Dan werden er gesloten vragen gesteld. De vragen wat heel goed en heel lastig ging en was in het zelfstandig wonen en de vraag of ze tips hadden voor MEE, waren soms ook lastiger te beantwoorden. Daarin wordt meer abstractieniveau gevraagd, wat lastig blijkt te zijn voor sommigen. In het houden van de interviews kwam vooral naar voren dat het IQ invloed heeft op de manier waarop jongeren reageerden op de interviews (of ze wel of niet sociaal wenselijk reageerden) en informatie verstrekten (het zelfinzicht en de hoeveelheid informatie die ze konden vertellen).

Non respons bij de lvb-jongeren

Het was lastig om lvb-jongeren te zoeken als respondenten voor ons onderzoek. Aan de telefoon werd benoemd dat de jongeren geen behoefte hadden om mee te werken en geen zin hadden in een interview. De exacte reden is niet helder, maar de verwachting is dat dit te maken heeft met de volgende factoren:

- Weerstand: mogelijk speelt het niet precies weten wat er gaat gebeuren en/of het niet helder hebben van de verwachtingen een rol in het niet mee willen werken. Mogelijk ook het niet kennen van de onderzoekers speelt hierin een rol. Onbekend maakt onbemind.
- Schaamte en acceptatie van de beperking: Misschien speelt schaamte over of acceptatie van de beperking ook een rol in het niet mee willen werken aan een interview. Hierin is geprobeerd te benadrukken dat zijn medewerking erg helpend zou zijn voor het onderzoek. Hierbij werd ook aangegeven dat het een leuke ervaring kon zijn voor de lvb-jongere. De verwachting is dat wanneer we er extra nadruk op hadden gelegd dat er een netwerklid of begeleider bij aanwezig mocht zijn, dat het dan minder spannend was geweest. Dat had er wellicht voor kunnen zorgen dat er meer lvb-jongeren hadden willen meewerken aan het onderzoek.
- Telefonisch contact: Mogelijk heeft het contact via de telefoon ook belemmerend gewerkt om respondenten te werven. Jongeren zagen ons dan namelijk niet en het is moeilijker om via de telefoon goed uitleg te geven over het onderzoek, omdat je de reactie van de ander niet kan zien. Voor vervolgonderzoek zou het goed zijn om jongeren te bereiken via buurthuizen of instellingen. Het bleek dat tijdens het bezoek aan een instelling jongeren bereid waren om mee te werken, omdat zij zagen wie de onderzoekers waren.

Er is ook een situatie geweest waarbij een lvb-jongere en een netwerklid, niet mee mochten werken aan het onderzoek van een ander netwerklid. Een aantal keren waren de jongeren de afspraken vergeten en kon er later geen contact meer met deze jongeren worden opgenomen. Ook heeft een jongere de afspraak afgebeeld en ook met deze jongere konden we hierna geen contact meer krijgen. Waarschijnlijk is er onder een aantal jongeren toch veel weerstand tegen het voeren van interviews. Dit zou mogelijk komen doordat wij (de onderzoekers) onbekend zijn, doordat de methode van interviewen wellicht onbekend is, door schaamte voor de beperking en door de spanning die een interview kan oproepen.

2.3.2 Interviews met netwerkliden

Netwerkliden zijn bereikt door het sneeuwbal effect. Hierin werd aan de lvb-jongeren gevraagd of een netwerklid geïnterviewd mocht worden. De respons van het netwerk is vergroot door aan de lvb-jongere uit te leggen welke vragen aan zijn netwerklid zouden worden gesteld en de reden van het houden van een interview. Het bereiken van netwerkliden bleek tegen te vallen, een belemmering was dat er bij enkelen sprake was van een beperkt netwerk of een netwerk waar geen behoefte was om mee te werken aan het onderzoek. Wellicht geldt het principe 'onbekend maakt onbemind' ook voor hen. Ook kwam het voor dat lvb-jongeren het netwerk niet wilden vragen om mee te werken. Misschien speelde hier een rol dat ze hun netwerk niet wilden belasten, maar nog meer dat lvb-jongeren gingen denken 'wat gaan ze dan wel niet over mij bespreken met mijn netwerk?'. Een realistische reden, waar in de voorbereiding niet aan gedacht is. Hierin zou een andere methode passender zijn geweest om netwerkliden te bereiken. Voor vervolgonderzoek zou het goed zijn om netwerkliden los van de lvb-jongeren te benaderen. Rondom de afname van interviews bij netwerkliden, is ervaren dat de netwerkliden open waren in het vertellen van hun verhaal. Het leek dat zij graag hun verhaal kwijt wilden. Daardoor was het wel van belang om goed te structureren, om antwoord te krijgen op alle vragen. Ons streven was om tien netwerkliden te interviewen, uiteindelijk zijn dit er vijf geworden.

2.3.3 Focusgroep

Op 11 april 2013 is er een focusgroep gehouden. Hier waren aanwezig: Twee medewerkers van MEE Veluwe, drie medewerkers van externe instellingen, de Wmo-medewerker en de consultant wijk en ontwikkeling, woningbouwvereniging De Goede Woning. De andere genodigden konden helaas niet aanwezig zijn. In de focusgroep zijn stellingen ingebracht, naar aanleiding van de voorlopige resultaten uit de interviews. De stellingen zijn besproken met de focusgroep en van daaruit hebben we verdiepende informatie gekregen, die verwerkt is in de resultaten. In paragraaf 2.3 is we beschreven, dat er een beamer gebruikt zou worden bij de focusgroep. Eén van de onderzoekers zou mee typen met wat de deelnemers zouden inbrengen en dit zou te zien zijn op de beamer. De deelnemers zouden het dan direct kunnen zeggen als er iets werd getypt wat niet klopte. Zo kon de betrouwbaarheid van het onderzoek vergroot worden. Uiteindelijk heeft één van de onderzoekers wel mee getypt met het gesprek, maar is dit niet geprojecteerd op de beamer. Er is gebruik gemaakt van een PowerPointpresentatie en deze werd geprojecteerd op de beamer. Door de PowerPointpresentatie was het voor de deelnemers overzichtelijk welke informatie werd gegeven en zij konden de stelling lezen waarover zij in gesprek konden gaan. Wellicht had het mee typen op de beamer ook wel te veel afgeleid van het gesprek. Voor het overzicht is aan de deelnemers ook een hand out aangereikt van de PowerPoint. Zo konden zij ook mee lezen met de stellingen en zij konden ook aantekeningen maken bij de sheets als zij dit zouden willen. Er is gekozen om een verslag te maken van het gesprek in de focusgroep en dit op te sturen naar de deelnemers. De deelnemers kunnen dan alsnog kenbaar maken of er fouten in het verslag staan. Ook is er een video-opname gemaakt van het gesprek. Op deze manier kunnen fouten in het verslag verwijderd worden door de video na te kijken. Op deze manier is de betrouwbaarheid van de resultaten vanuit de focusgroep gewaarborgd.

2.3.4 Betrouwbaarheid

Betrouwbaarheid is het nagaan of onderzoeksresultaten niet op toeval berusten (Verhoeven, 2010). De interne betrouwbaarheid in dit onderzoek is bevorderd door met twee studenten een interview te houden, waarvan de één waarnemingen en aantekeningen noteerde. Op deze manier had de interviewer focus op het stellen van de vragen. Er werden meerdere methodes naast elkaar gebruikt. Dit wordt ook wel triangulatie genoemd. Dit verhoogt volgens Verhoeven (2010, 265) de betrouwbaarheid van de onderzoeksresultaten. De verschillende methoden die naast elkaar gebruikt zijn, zijn het houden van interviews met lvb-jongeren, interviews met netwerkliden en het houden van een focusgroep. Door drie methodes te gebruiken, is dus de betrouwbaarheid van de onderzoeksresultaten verhoogd.

Er werd gebruik gemaakt van peer-assessment (Verhoeven, 2010, 308). Dit houdt in dat de onderzoeker het werk van de medeonderzoeker voorziet van handige tips, opbouwende kritiek en aanvullende informatie. Dit is toegepast bij dit onderzoek. Wanneer de onderzoekers een gedeelte van de resultaten uitgewerkt hadden, werd dit door de medeonderzoekers gelezen en werd er feedback gegeven en deze feedback werd verwerkt. Op deze manier is ook de betrouwbaarheid gewaarborgd.

Tijdens het interviewen is er gebruik gemaakt van half gestructureerde interviews. Er is gebruik gemaakt van half gestructureerde interviews, omdat er dan een grotere kans is dat de geïnterviewde eerlijk durft te zeggen wat hij werkelijk denkt of ervaart. Doordat het half gestructureerd is, is er meer ruimte voor eigen inbreng en komt men meer van hun eigen ervaringen te weten. Verhoeven (2010, 126) zegt hierover ook dat bij een half gestructureerd interview er alle ruimte is voor eigen inbreng van de respondent. Bij de lvb-jongeren is gekozen voor een gestructureerde vragenlijst, omdat hiermee concrete vragen worden gesteld, dit sluit aan bij hun beleavingswereld en hun manier van denken (Kersten & Schuurman, 2004). Hiermee wordt voorkomen dat lvb-jongeren de vragen niet goed begrijpen. Als de jongeren de vragen niet goed zouden begrijpen, kon dit een negatieve invloed hebben op de betrouwbaarheid van de beantwoording van de hoofdvraag en deelvragen. Bij het netwerk werd het gebruik van een topiclijst als voldoende beschouwd om de betrouwbaarheid te waarborgen, omdat verwacht werd dat zij uit zichzelf antwoorden konden formuleren en abstracties konden begrijpen. Wanneer dit niet het geval was, is doorgevraagd aan de hand van concrete vragen. Om de betrouwbaarheid van de interviews te waarborgen, hebben wij geprobeerd de interviews te standaardiseren, door eenzelfde structuur aan te houden in de vragenlijst en de topiclijst. Bij zowel de lvb-jongeren als het netwerk is het interview gestructureerd aan de hand van de deelvragen.

Tijdens de interviews met de lvb-jongeren, bleken de verschillen in niveaus groot te zijn. Er werd een IQ aangehouden van 50 tot 85, bij lvb-jongeren die geheel zelfstandig of met ambulante zorg zelfstandig woonden. Al gauw bleek, dat er veel verschil was in het aantal uren begeleiding dat de lvb-jongeren kregen. Wat te verklaren valt als er gekeken wordt naar het verschil van een IQ van 50 en 85. Alleen lvb-jongeren met een hoger niveau bleken geheel zelfstandig of met ambulante zorg zelfstandig te wonen. De één kreeg meer begeleiding dan de ander. De één kreeg twee uur per week begeleiding en de ander kreeg vier keer per dag begeleiding. De mate waarin de jongeren begeleiding krijgen, kan het zelfstandig wonen beïnvloeden (als iemand vier keer per dag begeleiding heeft, is er minder kans op moeilijkheden dan wanneer iemand twee keer in de week begeleiding krijgt). Dit verschil in niveau kan er dus voor zorgen dat de jongeren verschillende antwoorden geven, wat vervolgens zou kunnen zorgen voor zeer uiteenlopende resultaten. Toch heeft dit geen negatief effect op de betrouwbaarheid van de resultaten. In het onderzoek gaat het namelijk om ervaringen in het zelfstandig wonen: 'wat gaat goed, wat gaat moeilijk'. Het gaat om een kwalitatief onderzoek. Hoewel een aantal lvb-jongeren bepaalde dingen (nog) niet deden of konden, konden zij alsnog informatie geven over knelpunten in het zelfstandig wonen. Ook gaven deze lvb-jongeren, hoewel zij meer begeleiding hebben, alsnog mooie aanbevelingen over hoe zij denken dat lvb-jongeren beter voorbereid kunnen worden op het zelfstandig wonen. Dat er grote verschillen waren in het aantal

uren begeleiding dat de lvb-jongeren kregen, had ook te maken met verschillende interpretaties van 'zelfstandig wonen', dit is verder uitgewerkt bij 'begripsvaliditeit'.

2.3.5 Validiteit:

Validiteit is een ander woord voor geldigheid van het onderzoek; 'In hoeverre is het onderzoek vrij van systematische fouten?' (Verhoeven, 2010) In deze subparagraaf wordt onderscheid gemaakt in 'externe validiteit', 'interne validiteit' en 'begripsvaliditeit'. Per onderwerp wordt uitgelegd hoe deze soorten validiteit gewaarborgd zijn.

Externe validiteit

Bij externe validiteit gaat het erom of de resultaten van het onderzoek te generaliseren zijn (Verhoeven, 2010, 40). Dit wordt ook wel populatievaliditeit genoemd. De generaliseerbaarheid van de resultaten naar je populatie is bij kwalitatief onderzoek vaak geen hoofddoel (Verhoeven, 2010, 266). Als generaliseerbaarheid een rol speelt in kwalitatief onderzoek, dan is het de inhoudelijke generaliseerbaarheid; de geldigheid van resultaten in soortgelijke situaties. De steekproef die in dit onderzoek genomen is, is een weerspiegeling van lvb-jongeren in de regio van MEE Veluwe en regio Zwolle. Er zijn tweeëntwintig lvb-jongeren geïnterviewd en vijf netwerkleden. Omdat het lvb-jongeren zijn vanuit deze regio, kan er gesteld worden dat de resultaten ook representatief zijn voor deze regio. Er wordt verwacht dat bij andere lvb-jongeren in deze regio er soortgelijke resultaten waren gekomen. Zoals eerder vermeldt staat, is er sprake van een verzadigingspunt wanneer er vijftientig tot dertig respondenten geïnterviewd zijn over hetzelfde onderwerp (Verhoeven, 2010, 193). Het verzadigingspunt houdt in dat je op een gegeven moment geen nieuwe informatie meer hoort. De intentie was om vijftientig lvb-jongeren en tien netwerkleden te interviewen, helaas is dit niet gelukt, zoals eerder beschreven in 2.4. Hoewel er dus niet minimaal vijftientig lvb-jongeren geïnterviewd zijn, merkten de onderzoekers wel op dat er veelal dezelfde informatie naar boven kwam. Zo leek het omgaan met geld, elke keer weer terug te komen als een knelpunt. Dit staat verder uitgewerkt in hoofdstuk 3. Omdat dezelfde informatie steeds terugkwam in de interviews, wordt verwacht dat ook nu een verzadigingspunt is opgetreden.

Interne validiteit

Bij het checken van interne validiteit wordt nagegaan of met de verkregen resultaten een goed antwoord gegeven kan worden op de onderzoeksvraag (Verhoeven, 2010, 283). Het is van belang dat de conclusies zuiver zijn (Verhoeven, 2010, 268). Dit is een kwalitatief onderzoek, waarbij de onderzoekers het uitgangspunt en interpretatie van de respondenten als basis kiest voor de interne validiteit (Verhoeven, 2010, 268). Daarom moest er rekening gehouden worden met de eigen achtergronden die de visie op het onderzoek kunnen beïnvloeden. Tijdens het afnemen van interviews, lag er een valkuil voor de onderzoeker om de gegevens subjectief te interpreteren. Om dit te voorkomen, was het van belang om samen te vatten en te vragen of het gegeven antwoord correct was. Uit onderzoek van Emans (2002) blijkt dat er twee fouten (relevantiefouten en validiteitsfouten) te vinden zijn bij de interviewer. Relevantiefouten houden in dat de interviewer afdwaalt van het onderwerp. Dit is voorkomen door een interviewschema te gebruiken. Validiteitsfouten houden in dat de onderzoeker zijn eigen mening of vooronderstelling oplegt aan de geïnterviewde. Dit is voorkomen door het doorvragen en het navragen van het antwoord en door samen te vatten tijdens het interview. Aan het eind van elk interview werd de mogelijkheid gegeven dat de lvb-jongere en het netwerk, het interviewverslag digitaal konden krijgen. Op die manier kon gecontroleerd worden of de antwoorden op een juiste manier waren beschreven. Ook werd het interviewverslag achteraf doorgelezen door de medeonderzoeker, om zo interpretaties te voorkomen. Ook bij de focusgroep is achteraf een gespreksverslag rondgestuurd naar de deelnemers, zodat ook zij het door konden geven wanneer er fouten te zien waren in het gespreksverslag. Op deze manier is ook de zuiverheid van de resultaten gewaarborgd.

De validiteit van het interviewen rondom lvb-jongeren, staat uitgebreid uitgewerkt in 2.3, waarin onder andere aanwijzingen beschreven staan voor het interviewen van lvb-jongeren. Door rekening te hebben gehouden met deze aanwijzingen, is de kans groter geworden dat de lvb-jongeren onze vragen begrepen en dat er betrouwbare antwoorden zijn gegeven op onze vragen.

Wat betreft de validiteit voor het interviewen van het netwerk, is het volgende van belang geweest: Er is gekozen voor een halfgestructureerde vorm van interviewen, omdat de onderzoekers op meerdere vragen verschillende antwoorden hoopten te krijgen. Het doel was om meningen, belevingen en gevoelens van de geïnterviewde naar voren te halen. Hierin was het van belang om alert te zijn op verbale en non-verbale communicatie. Aan het begin van het interview werd er uitleg gegeven over het doel van het interview en werd er gewerkt aan de relatie. Het creëren van veiligheid was van belang. Veiligheid zorgde ervoor dat de geïnterviewde durfde te vertellen wat er in hem omging. De interviews met de netwerkliden werden gestuurd aan de hand van een topiclijst. Om de interne validiteit te waarborgen, zijn de interviews gestandaardiseerd door interviewschema's. Deze waren zodanig gestructureerd dat er interviewvragen/topics waren per deelvraag van ons onderzoek, zowel bij de lvb-jongeren als bij de netwerkliden.

De lvb-jongeren en de netwerkliden zijn in de meeste gevallen thuis geïnterviewd. Vijf lvb-jongeren zijn op de dagbesteding geïnterviewd. Alle vijf werkten zij op dezelfde locatie, waardoor dit efficiënter was. De anderen zijn thuis geïnterviewd. De dagbesteding, maar met name de eigen woonplek, is voor hen een vertrouwde omgeving, waardoor de lvb-jongeren zich meer op hun gemak voelden om (eerlijk) te vertellen over zichzelf. Ook konden de onderzoekers op die manier de leefomgeving observeren, wat ook extra informatie kon geven. Een nadeel van het thuis interviewen, was dat externe omstandigheden het gesprek konden bemoeilijken. Zo waren er ook kinderen in de kamer aanwezig toen de onderzoekers ouders van een lvb-jongere interviewden. Echter, dit kwam een enkele keer voor. Het voordeel van de interviews thuis afnemen, was groter dan dit nadeel. Kort samengevat hebben wij dus de interne validiteit gewaarborgd, door interviewschema's te gebruiken die gestructureerd waren op basis van de deelvragen van dit onderzoek. Daarnaast door de respondenten het interviewverslag toe te sturen, waarop ze konden reageren. Ook las de medeonderzoeker het interviewverslag na, zodat er een controle was op de juistheid van de antwoorden. Verder hebben we interne validiteit gewaarborgd door de aanwijzingen voor het interviewen van lvb-jongeren (zie deelvraag 2.3) aan te houden, door veiligheid te creëren en door de respondenten in hun eigen leefomgeving te interviewen.

Begripsvaliditeit

Bij begripsvaliditeit gaat het om de vraag: 'Meet je wel wat je wilt meten?' (Verhoeven, 2010, 266). Om verwarring rondom de begrippen te voorkomen, hebben wij in hoofdstuk 1 een begrippenlijst opgenomen die duidelijkheid biedt rondom de gekozen woorden. Deze zijn aangehouden tijdens het maken van de interviewschema's, zodat er een eenduidige lijn is geweest in het stellen van de vragen. Zoals bij 'interne validiteit' is aangegeven, is er kans op interpretaties van de onderzoeker. Dit is voorkomen door peer assessment. Door het werk van de medeonderzoekers te bekijken en daarover feedback te geven, zijn interpretaties voorkomen.

Bij begripsvaliditeit wordt er ook gedacht aan sociaal wenselijke antwoorden die respondenten kunnen geven (Verhoeven, 2010, 266). Doorvragen was daarom van belang. Door aan te sluiten bij de belevingswereld en door rekening te houden met de mate van abstraheren, werd geprobeerd te voorkomen dat er sociaal wenselijke antwoorden werden gegeven (Gemert en Minderaa, 2000, 66). Toch blijkt dat er wel sociaal wenselijke antwoorden gegeven zijn. Hier kwamen de onderzoekers achter doordat zij ook een interview hebben gehouden met een aantal netwerkliden. Een respondent gaf bijvoorbeeld aan dat zij goed contact had met haar burens, terwijl haar vader vertelde dat zij zorgde voor geluidsoverlast in de buurt en dat er dus veel negatief contact was met de burens. Ook weten de onderzoekers in ieder geval dat een respondent niet eerlijk is geweest, waarschijnlijk komt dit voort uit schaamte: De respondent gaf aan dat zij waarschijnlijk geen verstandelijke

beperking had en dat deze uitkomst in een onderzoek stond die ze nog niet binnen had. Later hoorden we van haar begeleider dat de uitslag van het onderzoek al wel binnen was en daarin stond dat de respondent wel een verstandelijke beperking had. Hoewel de manier waarop we netwerkliden wierven onvoldoende respondenten opleverde, werden wij wel bevestigd van het voordeel van het interviewen van netwerkliden: tegenstrijdigheden kwamen naar boven tussen de interviews met de lvb-jongeren en de netwerkliden en we kregen een breder beeld van de lvb-jongeren. Door ook de netwerkliden te interviewen, hebben we daarmee wel de betrouwbaarheid van de resultaten vergroot.

Verder bleken er ook verschillende visies te zijn over zelfstandig wonen. De visie van de onderzoekers was dat zelfstandig wonen inhield dat de lvb-jongere geheel zelfstandig of met ambulante zorg zelfstandig woonde. Er werd uitgegaan van deze visie toen instellingen benaderd werden voor respondenten. Een instelling waar we een aantal jongeren hebben geïnterviewd, ging duidelijk uit van een andere visie. Daar hoefden de jongeren bijvoorbeeld niet zelf te wassen en te koken en ook werden ze vervoerd in een taxi in plaats van zelfstandig te reizen. Ook gaf een jongere in het interview aan dat hij graag wilde leren wassen, maar dat hij hier volgens de begeleiding nog niet aan toe was. Volgens de onderzoekers was er hier sprake van verzorging in plaats van het stimuleren van zelfredzaamheid. Doordat er verschillende visies waren op het zelfstandig wonen, zijn er lvb-jongeren geïnterviewd waarvan het aantal uren begeleiding dat zij kregen, erg van elkaar kon verschillen. In 2.4.4 is aangegeven dat dit ook te verklaren is, gezien het verschil in IQ dat aangehouden is als doelgroep. In 2.4.4 is ook uitgewerkt in hoeverre dit voor negatief effect heeft gehad op de betrouwbaarheid van de onderzoeksresultaten.

2.4 Analysemethode

Zoals aangegeven zijn er tweeëntwintig lvb-jongeren geïnterviewd. De interviewverslagen die hiervan gemaakt zijn, zijn geanalyseerd. Deze zijn geanalyseerd door de topics van de interviewschema's aan te houden. Per topic is gesorteerd wie welke informatie daarover gegeven heeft en op die manier werd ordening aangebracht in de interviewresultaten. Er is vervolgens geteld hoe vaak een bepaald probleem terug kwam, om te kunnen stellen of dit bij enkele lvb-jongeren, bij de helft of bij de meerderheid van de lvb-jongeren terugkwam. Ook de interviewresultaten van de vijf netwerkliden zijn gesorteerd per topic. Bij de interviews met de lvb-jongeren en de netwerkliden is dezelfde structuur aangehouden, door dezelfde topics te gebruiken. Bij beiden stonden de vier deelvragen centraal (zie hiervoor de interviewschema's in de bijlage). Doordat dezelfde structuur aangehouden is bij de interviews met de lvb-jongeren en de netwerkliden, werd zichtbaar wat beide respondentengroepen aan informatie gaven over de deelvragen en konden de resultaten beschreven worden. Het beschrijven van de resultaten is opgebouwd door per deelvraag eerst te vermelden wat lvb-jongeren aan hebben gegeven en vervolgens aan te geven wat netwerkliden gezegd hebben. Daarna is per deelvraag beschreven wat er vanuit de focusgroep naar voren is gekomen. Per deelvraag wordt er vervolgens afgesloten met literatuuronderbouwing.

Hoofdstuk 3: Resultaten

In deze paragraaf worden de resultaten weergegeven vanuit de interviews met de lvb-jongeren en de netwerkleden, informatie vanuit de focusgroep en de literatuur. Eerst zullen er resultaten beschreven worden die gebaseerd zijn op de achtergrondgegevens die verkregen zijn vanuit de interviews met de lvb-jongeren. Daarna zullen aansluitend de resultaten besproken worden van deelvraag 1 tot en met 4 (paragraaf 3.2 tot en met paragraaf 3.5).

3.1 Feitelijke gegevens

In de interviews met de lvb-jongeren, is er aan het begin van de interviews ook gevraagd naar feitelijke gegevens: naar geslacht, leeftijd, aantal uren begeleiding, hoelang ze zelfstandig wonen, of ze alleen of samen wonen en het wel of niet hebben van dagbesteding. Dit is gedaan om te kijken of hierin nog bijzonderheden naar voren kwamen. Onderstaand worden de feitelijke gegevens beschreven en de bijzonderheden die naar voren kwamen.

De respondentengroep bestond uit 22 lvb-jongeren, waarvan 14 vrouwen en acht mannen. De leeftijdscategorie was van 18 tot 33 jaar. Qua netwerkleden zijn er vijf geïnterviewd (partner of ouders). Eén lvb-jongere woonde geheel zelfstandig en enkele lvb-jongeren woonden zelfstandig met ambulante begeleiding en de meeste lvb-jongeren hadden 24 uur per dag begeleiding waar zij beroep op konden doen. Eén lvb-jongere bleek nog thuiswonend te zijn, maar had wel de intentie om zelfstandig te gaan wonen. Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden, wordt niet verwacht dat het interview met deze respondent negatieve invloed zal hebben, omdat zij hoewel zij bij haar ouders woont, toch antwoorden heeft gegeven die informatie geven over waar lvb-jongeren tegenaan lopen in het zelfstandig wonen. Zo gaf zij bijvoorbeeld aan dat haar ouders haar financiën regelden en werd zij herinnerd om te douchen. Dit zal dus vermoedelijk ook een knelpunt zijn, wanneer zij zelfstandig gaat wonen. Daarom, is ook dit interview van belang geweest voor het beantwoorden van de hoofdvraag.

Qua leeftijd, valt het op dat de lvb-jongeren die geheel of met ambulante begeleiding zelfstandig wonen, op één na, tussen de 21 en 23 jaar zijn. Vanuit een aantal instellingen kregen we te horen dat het lastig was om mensen met een licht verstandelijke beperking te vinden, die zelfstandig wonen en onder de dertig jaar zijn. Nu blijkt dat de mensen die zelfstandig wonen, wel begin twintig jaar zijn. Dus dat is wel opvallend; de mensen die de minste begeleiding hebben, zijn de jongste lvb-jongeren. Dit zijn wel de lvb-jongeren die vergeleken met de andere respondenten een hoger niveau hebben. Dus op die manier is te verklaren dat zij al op jongere leeftijd geheel of met ambulante zorg zelfstandig wonen.

Hoelang de lvb-jongeren zelfstandig wonen, loopt uit een van een half jaar tot tien jaar, waarvan de meesten meer dan een jaar zelfstandig wonen. Meer dan de helft van de respondenten heeft een voortraject gehad in het zelfstandig wonen, vooral in groepsverband. De lvb-jongeren benoemen dit als een kortverblijfthuis, een kamertraining, een crisisopvang en wonen op de groep. De lvb-jongere die geheel zelfstandig woont, heeft een cursus ter voorbereiding op het zelfstandig wonen gevolgd. Vooral het wonen op de groep komt vaak voor, voordat lvb-jongeren zelfstandig gaan wonen. Op deze manier hebben lvb-jongeren al kennis gemaakt met het zelfstandig wonen, waardoor in de toekomst de kans op knelpunten in het zelfstandig wonen kleiner wordt. Als aanbeveling zal daarom gegeven kunnen worden, om lvb-jongeren eerst op een groep te laten wonen, voordat zij zelfstandig gaan wonen. Een lvb-jongere zei hierover:

“Op de groep heb ik leren koken en wassen. Op een gegeven moment ging het zo goed dat ik steeds meer zelfstandig kon gaan wonen en nu woon ik zelfstandig.” (Vrouw, 22 jaar, zelfstandig wonend)

Wat verder opvalt, is dat enkele lvb-jongeren relatief jong uit huis zijn gegaan vanwege escalatie in de thuissituatie. Zo gingen lvb-jongeren op de leeftijd van 15 en 18 jaar uit huis. Dit is relatief jong, omdat het CBS aangeeft dat vrouwen en mannen gemiddeld in de leeftijd van 20-22 jaar uit huis gaan (CBS, 2010). Netwerkliden benoemen ook dat hun kind jong uit huis is gegaan, omdat de situatie thuis niet meer te handhaven was. Er is voor gekozen om hun kind op te laten nemen in een instelling waar zij mogelijk voorbereid worden op het zelfstandig wonen. De reden hiervoor is de ontlasting van het netwerk. Het zou een interessante vraag zijn om nog te onderzoeken wat maakt dat deze jongeren eerder uit huis gaan dan de gemiddelde leeftijdsgenoot en wat dit voor invloed heeft op mogelijke knelpunten in het zelfstandig wonen. Vanuit de gehouden interviews zijn er geen verschillen naar voren gekomen met betrekking tot het zelfstandig wonen, vergeleken met lvb-jongeren die ouder waren toen ze uit huis gingen.

De meerderheid van de respondenten heeft een zinvolle daginvulling. De daginvulling bestaat uit werken in loondienst, werken op een dagbesteding, zorg voor kinderen, volgen van een opleiding en vrijwilligerswerk. Het is opvallend dat deze lvb-jongeren graag willen werken en zich willen inzetten om geld te verdienen. Eén lvb-jongere gaf wel aan dat hij zoekende was naar werk, maar dat hij wel dacht: 'als ik weet wat ik verdien, heb ik geen zin om daarvoor mijn bed uit te komen'. Toch was hij wel zoekende naar werk en ook zijn moeder hielp hem met werk zoeken. Dus we kunnen stellen dat deze lvb-jongeren bereid zijn om te leren en te werken. In het kader van de hoofdvraag, blijkt in de meeste gevallen het ontbreken van een zinvolle dagbesteding dus geen knelpunt te zijn bij deze lvb-jongeren in het zelfstandig wonen. Bij hebben van werk als dagbesteding, valt het hierbij ook op dat de meeste lvb-jongeren die werken, begeleiding krijgen van een jobcoach of een begeleider op het werk. Daarom is de vraag wat er zal gebeuren wanneer werkgevers verplicht mensen met een beperking als werknemer moeten aanstellen. In hoeverre zullen zij dan nog begeleiding krijgen? Dit wordt ook verder uitgewerkt in paragraaf 3.4.

In het wonen krijgen de lvb-jongeren allemaal begeleiding. Zoals al aan werd gegeven, verschilt dit per lvb-jongere van ambulante tot 24-uurszorg. Opvallend is dat de helft van de respondenten 24-uurszorg krijgt. Dit houdt in dat zij hulp kunnen inschakelen op elk moment van de dag. Per lvb-jongere is er verschil in de mate waarin zij gebruik maken van de aangeboden begeleiding. De mate waarin ze vaste begeleidingsmomenten hebben, verschilt van een contactmoment 1 à 2 keer in de week, tot (anderhalf)uur per dag, tot meerdere (vier of zeven) contactmomenten per dag. De ambulante begeleiding verschilt van 1 uur per week tot 9 uur per week. Drie lvb-jongeren wonen in een ouder-kind traject. Daarin zag je dat de begeleiding meer gericht was op de opvoeding van de kinderen. Zowel de lvb-jongeren als het netwerk benoemen dat de begeleiding bij deze jongeren noodzakelijk is. Zonder begeleiding kunnen zij niet zelfstandig wonen, geven zij aan. Dit roept wel de vraag op wat er zal gebeuren, wanneer er door bezuinigingen minder begeleiding gegeven kan worden. Met de invoering van de Wmo wordt aangemoedigd dat dit opgepakt gaat worden door de informele zorg. Hierover wordt meer gezegd in paragraaf 3.3 en 3.4.

Kijkend naar wat de focusgroep gezegd heeft, met betrekking tot de feitelijke gegevens, dan hebben zij benoemd dat het goed is dat jongeren een onderdeel zijn van de samenleving en dat zij hierin een bijdrage leveren door werk. Als er gekeken wordt naar de literatuur dan beschrijft Teeuwen dat het hebben van een dagbesteding zorgt voor dagelijkse structuur in het leven. Deze structuur helpt hen om hun leven vorm te geven in voor hun overzichtelijke patronen (Teeuwen, 2012). Een dagbesteding blijkt dus van belang, het is daarom goed om te zien dat de meeste lvb-jongeren die geïnterviewd zijn een zinvolle dagbesteding hebben. Er is wel zorg over de komende bezuinigingen, die vooral de mensen met een nieuwe indicatie treffen. Enkele lvb-jongeren hebben dagbesteding op basis van een indicatie; hoe gaat dit er in de toekomst uitzien? Is het dan nog mogelijk voor hen om naar dagbesteding te gaan? Hierover staat meer beschreven in paragraaf 3.4.

Conclusie achtergrondinformatie

Als er gekeken wordt naar de hoofdvraag: 'Wat zijn de knelpunten in het zelfstandig wonen van lvb-jongeren tussen de 18 en 27 jaar?', wordt er vanuit de feitelijke gegevens opgemerkt dat er geen problemen lijken te zijn met het hebben van een zinvolle dagbesteding, wat positief is voor het zelfstandig wonen. Op die manier krijgen de lvb-jongeren structuur en dagritme. Dit lijkt vooralsnog dus geen knelpunt te zijn in het zelfstandig wonen. Zorgelijk is wel de bezuinigingen rondom de AWBZ, wat mogelijk invloed kan hebben op de dagbesteding (zie deelvraag 3). Wanneer zij werk hebben, is er vaak sprake van begeleiding. Daarin komt wel een zorgpunt naar voren, namelijk hoe het werk er in de toekomst uit gaat zien wanneer begeleiding minder wordt of wanneer werkgevers verplicht mensen met een beperking moeten aannemen (zie deelvraag 3). Vanuit de feitelijke gegevens blijkt verder dat enkele lvb-jongeren relatief jong uit huis gaan, wat de vraag oproept hoe dit verschil te verklaren is en of dit effect heeft op knelpunten in het zelfstandig wonen. Daarnaast kan er vanuit de feitelijke gegevens de aanbeveling meegenomen worden, dat het wonen op een groep, helpend is om vervolgens zelfstandig te wonen. Door eerst op een groep te wonen, doen de lvb-jongeren ervaring op en worden ze voorbereid op het zelfstandig wonen. Tot slot blijkt begeleiding van onmisbaar belang te zijn bij de lvb-jongeren, wat wel zorgelijk is wanneer er gekeken wordt naar de omslag van formele naar informele zorg (zie deelvraag 2 en 3).

3.2 Welke cliëntfactoren zijn van invloed op knelpunten bij lvb-jongeren tussen de 18 en 27 jaar in het zelfstandig wonen?

Deze deelvraag zal beantwoord worden aan de hand van de verkregen informatie uit de interviews met lvb-jongeren en netwerkliden, de focusgroep en uit de literatuurstudie. De volgende onderwerpen zullen aan de orde komen: wat gaat er goed bij het zelfstandig wonen, wat gaat er minder goed en tot slot welke personen de lvb-jongeren geholpen hebben om het zelfstandig wonen te leren. Aan het eind van deze paragraaf zal er een conclusie worden gegeven.

Wat gaat goed in het zelfstandig wonen?

De jongeren zijn met betrekking tot dit onderwerp op de volgende vaardigheden bevraagd: persoonlijke verzorging, boodschappen doen, koken, schoonmaken, met geld omgaan, post bijhouden, de tuin bijhouden en het reizen met het openbaar vervoer. Omdat niet alle vaardigheden bij de interviews met de netwerkliden en de focusgroep besproken zijn, worden er in de meeste gevallen alleen resultaten weergegeven uit de interviews met de lvb-jongeren.

Om deze vraag te beantwoorden is ervoor gekozen om een onderscheid te maken tussen welk van de bovenstaande vaardigheden goed gaan en welke vaardigheden om extra aandacht en begeleiding vragen. Uit de interviews met de lvb-jongeren komt naar voren dat de volgende vaardigheden goed gaan: persoonlijke verzorging, boodschappen doen en koken. Deze drie vaardigheden worden hieronder verder uitgewerkt.

Persoonlijke verzorging

Op het gebied van persoonlijke verzorging is het opvallend dat de meeste lvb-jongeren aangeven dat zij geen problemen ervaren op dit gebied. In de antwoorden van de lvb-jongeren komt duidelijk naar voren dat zij aangeven hier geen hulp of ondersteuning in te krijgen. In totaal zijn er vier jongeren die aangeven dat zij herinnerd moeten worden aan hun uiterlijke verzorging. Twee lvb-jongeren zeggen hierover het volgende:

“Dan zeggen ze dat mijn haar niet netjes zit of ze zeggen dat ik me moet douchen.” (Vrouw, 18 jaar, zelfstandig wonend)

“Soms moet de begeleiding mij er aan herinneren dat ik mij moet scheren”. (Man, 22 jaar, zelfstandig wonend).

Boodschappen doen

Met betrekking tot boodschappen doen, geeft het merendeel van de jongeren aan dat zij zelfstandig, zonder hulp hun boodschappen doen. Een lvb-jongere vertelde hier het volgende over:

“Boodschappen doen, doe ik ook zelf. Ik maak een lijstje en ga meerdere keren per week boodschappen doen.” (Vrouw, 24 jaar, zelfstandig wonend)

Ook geldt voor al deze jongeren dat zij in ieder geval 1x in de week boodschappen halen. Daarnaast komt uit de antwoorden van de jongeren naar voren dat zij een lijstje maken waarop staat welke boodschappen zij moeten halen. Uit de antwoorden van deze jongeren komt naar voren dat de meesten wekgeld krijgen, een vast bedrag per week welke zij uit kunnen geven aan hun boodschappen. Alle jongeren geven aan dat zij met dit vaste bedrag prima uit komen per week voor hun boodschappen.

Koken

De meeste jongeren geven aan dat zij zelfstandig koken en dat zij hierin geen problemen ondervinden. Op het gebied van koken vertelt een lvb-jongere het volgende :

“Koken doe ik helemaal zelf, dat gaat goed. Ik kook vaak geen Nederlandse gerechten. Ik vind het leuk om roti te maken, dingen met rijst, lasagne en pasta’s.” (Vrouw, 19 jaar, zelfstandig wonend)

Ook geven deze jongeren aan dat zij gezond koken en eten, maar het soms wel lastig vinden om te bedenken wat zij kunnen koken:

“Ik vind het lastig om te bedenken wat ik elke avond moet eten. Koken gaat verder wel goed. Ik kook meestal voor mijn vriend en mezelf. Ik kook ook wel gezond, maar in het weekend eet ik ook wel ongezond.” (Vrouw, 21 jaar, zelfstandig wonend)

Er zijn een paar jongeren die aangeven dat zij zelf helemaal niet koken en dat de huishouding dit voor hen doet. Voor deze jongeren geldt dat zij geen ambulante begeleiding ontvangen, maar 24-uurs zorg. Een lvb-jongere vertelt hier het volgende over:

“Koken ga ik in de toekomst nog wel leren, de huishouding doet dit nu nog voor mij”. (Man, 26 jaar, zelfstandig wonend)

Enkelens koken onder begeleiding en ook werd een lvb-jongere gestimuleerd door de begeleiding en haar vader om gezond te eten. Echter, over het algemeen gaat het koken dus goed bij de lvb-jongeren. Dit kan onder andere te maken hebben met het leren koken op de praktijkscholen, waar enkele lvb-jongeren op hebben gezeten. Dit is verder uitgewerkt bij de laatste sub-paragraaf.

Kort samengevat geven bijna alle lvb-jongeren op het gebied van persoonlijke verzorging aan dat zij hierin geen problemen ervaren en dat zij hierin geen hulp of ondersteuning krijgen. Uit de antwoorden van de lvb-jongeren blijkt dat met betrekking tot de boodschappen doen, het merendeel aangeeft dat zij zelfstandig zonder hulp hun boodschappen doen. Op het gebied van koken geven de meeste lvb-jongeren aan dat zij hierin geen problemen ondervinden. Ook wordt er door deze jongeren aangegeven dat zij gezond koken en eten, maar het soms wel lastig vinden om te bedenken wat zij kunnen koken. Er zijn maar een paar jongeren die aangeven dat zij zelf helemaal niet koken en dat de huishouding dit voor hen doet.

Netwerkleiden bevestigen zowel bovenstaande als dat zij sommige punten tegenspreken. Zij zeggen hier namelijk het volgende over:

“Hij is modebewust en ziet er altijd wel netjes uit. Zijn haar zit ook altijd netjes. Wel zou hij zich sneller kunnen scheren. Tandenpoetsen daar doet hij niet aan, hier moet je hem echt aan helpen herinneren.” (Moeder lvb-jongere, netwerklied)

“Nu ze op zichzelf woont, zie je ook dat ze toch beter voor zichzelf kookt. Ook kookt ze nu regelmatig met vriendinnetjes samen.” (Vader lvb-jongere, netwerklied)

“Zelf boodschappen doen, kan hij wel als hij een briefje heeft. Het tellen van geld en dergelijke kan hij ook wel.” (Moeder lvb-jongere, netwerklied)

Hoe komt het dat over het algemeen de vaardigheden persoonlijke verzorging, koken en boodschappen doen goed gaan bij lvb-jongeren?

Vanuit de literatuur valt hier het volgende over te zeggen en te verklaren: Lvb-jongeren hebben moeite met abstract denken (Teeuwen, 2012). Door het beperkte werkgeheugen vindt leren plaats door concrete ervaringen. De vaardigheden die genoemd zijn waar de lvb-jongeren geen of minder moeite mee lijken te hebben, kunnen verklaard worden door het feit dat dit handelingen zijn welke dagelijks terug komen in hun leven. Dit hebben zij geleerd door concreet te ervaren. Zowel in de

interviews met de lvb-jongeren als met de netwerkleden, komt naar voren dat deze jongeren thuis werden gestimuleerd om hun eigen bed op te maken, hun slaapkamer op te ruimen etc. Hier wordt dieper op ingegaan in de laatste sub-paragraaf van deze deelvraag (Wie hebben een belangrijke rol gespeeld in de voorbereiding op het zelfstandig wonen?). Ook zijn onderdelen van persoonlijke verzorging, zoals je wassen, tandenpoetsen en je haar kammen rituelen die dagelijks terugkeren. Lvb-jongeren zijn hierin dagelijks gestimuleerd waardoor zij deze vaardigheden zich eigen hebben gemaakt. Ze kunnen de vaardigheden onthouden en verwerken en vervolgens adequaat in de praktijk brengen.

Kijkend naar de hoofdvraag kan er dus gezegd worden dat persoonlijke verzorging, koken en het zelfstandig boodschappen doen, de lvb-jongeren over het algemeen geen problemen oplevert. Dit lijken niet de knelpunten te zijn in het zelfstandig wonen van lvb-jongeren. Het merendeel van deze jongeren beheerst deze vaardigheden voldoende waardoor dit niet als een belemmering wordt ervaren door zowel de jongere zelf als het netwerk. Hierbij moet wel gezegd worden dat het een voorwaarde lijkt te zijn dat jongeren van jongs af aan gestimuleerd worden in het uitvoeren van deze vaardigheden. De literatuur is met betrekking tot dit punt hier wel duidelijk over waardoor er gesteld kan worden dat jongeren deze vaardigheden zich eigen hebben gemaakt, namelijk door ervaringsleren en concreet ervaren. Lvb-jongeren hebben het nodig om handelingen herhaaldelijk in de praktijk te brengen, zodat ze dergelijke handelingen en vaardigheden zich eigen kunnen maken (Teeuwen, 2012).

Wat gaat niet goed in het zelfstandig wonen?

In deze subparagraaf wordt uitgewerkt op welke gebieden de lvb-jongeren wel problemen ervaren. De volgende vaardigheden vragen nog om extra aandacht en begeleiding: Schoonmaken, met geld omgaan en de post bijhouden. Aan het eind van deze subparagraaf wordt nog uitgewerkt wat men in het begin van het zelfstandig wonen als knelpunt heeft ervaren.

Schoonmaken

Uit de antwoorden van de interviews blijkt dat de meeste lvb-jongeren hun eigen huis schoonmaken. Het merendeel van deze jongeren geeft aan dat het goed gaat met het schoonmaken. Toch wordt deze vaardigheid als een knelpunt gemarkeerd, omdat er ook lvb-jongeren waren die hier moeite mee hadden. Er zijn enkele lvb-jongeren die een steun in de rug nodig hebben met betrekking tot het schoonmaken wanneer het minder goed met hen gaat. Voor deze jongeren geldt dat het schoonmaken van hun huis een aandachtspunt is. Lvb-jongeren vertelden hier het volgende over:

“Schoonmaken, daar heb ik wel eens een zetje bij nodig. Hiervoor moet ik weleens gestimuleerd worden door de begeleiding. Als ik niet goed in mijn vel zit, maak ik namelijk ook niet schoon.”
(Vrouw, 24 jaar, zelfstandig wonend)

“Wanneer er iets gebeurt in mijn leven, dan is dit ook terug te zien in mijn omgeving en huishouden. Dan is het meer een rommeltje.” (Vrouw, 22 jaar, zelfstandig wonend)

“Soms moeten mensen wel zeggen dat ik het huishouden moet doen als ik het druk heb op school bijvoorbeeld. Dan helpen ze mij om te ordenen. Als het chaos is in mijn hoofd, dan zie je dit ook in mijn huishouden.” (Vrouw, 22 jaar, zelfstandig wonend)

Lvb-jongeren herinneren aan het schoonmaken lijkt noodzakelijk en het gebruik van een schoonmaaklijst en/of schoonmaakschema voor de hele week. Ook wordt het schoonmaken weleens slordig gedaan of zit er geen structuur in het schoonmaken. Zo zeggen twee lvb-jongeren:

“Schoonmaken doe ik met de Franse slag.” (Man, 22 jaar, zelfstandig wonend).

“Soms heb ik daar geen zin in, en is het echt een zootje en dan gaat er een knop om en dan maak ik alles van top tot teen schoon. Daar zit geen structuur in. Ik zou het misschien mezelf wel aan kunnen leren, maar er komt wel familie op bezoek en die zegt ook dat er geleefd mag worden.” (Man, 23 jaar, zelfstandig wonend)

Concluderend kan gezegd worden dat het merendeel geen problemen ondervindt op het gebied van schoonmaken. Toch zijn er wel een aantal jongeren die hierin structuur, herinnering en stimulering nodig hebben. De begeleiding speelt hierin een belangrijke rol. Wanneer begeleiding wegvalt, zal dit dus een kwetsbaar punt zijn, omdat een aantal lvb-jongeren toch aangeven hierin geholpen te worden door de begeleiding.

Omgaan met geld

Uit de antwoorden van de jongeren blijkt dat veel jongeren hun eigen geld niet zelf in hun beheer hebben. Bij de meeste jongeren is er sprake van bewindvoering en bij de overige jongeren regelen de ouders of de begeleiding de financiën of krijgen de jongeren hulp van de begeleiding of hun ouders. Daarnaast heeft ongeveer de helft van de jongeren schulden, of heeft deze in het verleden gehad. Bij een paar van de jongeren is er ook sprake van schuldsanering. Er is maar één jongere die aangeeft dat zij bewust met haar geld omgaat. Zij vertelt over haar geldzaken het volgende:

“Als ik geld heb, ben ik daar bewust van. Ik moet rekeningen en eten betalen en dat is mijn eerste prioriteit. Ik kan leuke dingen doen en kan rekeningen betalen”. (Vrouw, 23 jaar, zelfstandig wonend)

Uit de antwoorden die de jongeren hebben gegeven, valt te concluderen dat deze doelgroep het moeilijk vindt om met geld om te gaan. Een aantal Jongeren geven in hun antwoord ook aan dat wanneer zij geld ter beschikking hebben, zij geneigd zijn dit ook meteen uit te geven. Een jongere benoemt hierin het volgende:

“Wanneer ik geld heb, heb ik ook de neiging om dit meteen uit te geven” (Man, 22 jaar, zelfstandig wonend)

Lvb-jongeren vinden het lastig om met geld om te gaan en bij enkelen wordt ook een wens aangegeven:

“Ik wil leren omgaan met geld.” (Vrouw, 27 jaar, zelfstandig wonend)

In de meeste gevallen geven de lvb-jongeren aan dat zij begeleiding nodig blijven hebben met betrekking tot financiën. Een lvb-jongere zegt hierover:

“De begeleiding die ik krijg, is er met name voor geldzaken. Zij regelen bijvoorbeeld dat de huur en dergelijke wordt betaald.” (vrouw, 22 jaar, zelfstandig wonend)

“Mijn ouders en de begeleiding doen de financiën. Wanneer ik iets wil kopen overleg ik dit eerst met de begeleiding. De rekeningen worden nu ook nog voor mij betaald, dit doen mijn ouders.” (man, 27 jaar, zelfstandig wonend)

Kijkend naar de onderzoeksresultaten blijkt dus het omgaan met geld, het grootste knelpunt te zijn in het zelfstandig wonen. Op één lvb-jongere na, geven alle lvb-jongeren aan dat het omgaan met geld een lastig is. Lvb-jongeren geven aan dat ze dit wel willen leren of geven aan dat zij niet zonder begeleiding kunnen wat betreft de financiën.

De post bijhouden

Van alle jongeren zijn er twee jongeren die hun eigen postzaken volledig zelf regelen en in beheer hebben.

“De post bijhouden doe ik ook zelf, ik snap de brieven die ik krijg altijd”. (Vrouw, 24 jaar, zelfstandig wonend)

Bij het merendeel van de jongeren gaat de post naar of de bewindvoerder of naar hun ouders toe. Wanneer er doorgevraagd werd naar welke post dit concreet is, gaven de jongeren aan dat dit om rekeningen e.d. gaat.

“Rekeningen worden naar mijn ouders toe gestuurd. De overige post krijg ik wel zelf”. (Man, 22 jaar, zelfstandig wonend)

Er zijn een paar jongeren die aangeven dat zij hun postzaken samen met de begeleiding doen en regelen.

“De post die ik krijg leg ik allemaal in een mandje. Samen met de begeleiding kijk ik dan naar de post”. (Vrouw, 21 jaar, zelfstandig wonend)

Het bijhouden van de post, wordt dus door de meeste lvb-jongeren niet zelfstandig gedaan. De begeleiding of het sociale netwerk blijkt hierin van belang te zijn.

Tuin bijhouden

Uit de antwoorden van de jongeren komt naar voren dat bijna alle jongeren geen eigen tuin hebben. Er is maar één jongere die zelf een tuin heeft en deze ook onderhoudt. Deze jongere vertelt het volgende over het bijhouden van zijn tuin:

“Mijn tuin bijhouden gaat goed, af en toe grasmaaien en af en toe wat onkruid eruit halen”. (Vrouw, 26 jaar, zelfstandig wonend)

Openbaar vervoer en zelfstandig reizen

Van alle jongeren maakt er ongeveer de helft gebruik van het openbaar vervoer. De andere helft niet. De jongeren die gebruik maken van het openbaar vervoer geven aan dat dit goed gaat en dat zij ook goed begrijpen hoe het openbaar vervoer werkt. Zij ervaren hier bijna geen problemen mee. Ze zeggen hierover:

“Ik ga ook altijd met de bus naar school. Reizen met de OV-chipkaart gaat ook prima, maar soms vergeet ik uit te checken.” (Vrouw, 22 jaar, zelfstandig wonend)

“Ik zoek eerst altijd op internet op, hoe ik moet reizen” (Vrouw, 24 jaar, zelfstandig wonend)

“Met de bus reizen gaat goed, ik weet hoe ik een kaartje moet kopen. Het opladen van de Ov-chipkaart doe ik zelfstandig en ik weet hoe het werkt”. (Vrouw, 22 jaar, zelfstandig wonend)

Het deel van de lvb-jongeren dat niet met het openbaar vervoer reist, gaat met een taxi of reist niet met het openbaar vervoer, omdat het spanning bij hen oproept als ze bijvoorbeeld de trein zouden missen of niet weten waar ze naar toe moeten gaan. Een lvb-jongere zegt hierover:

“Met het openbaar vervoer reizen doe ik niet veel, als ik al ga heb ik liever iemand die met mij meegaat. Ik kan nog wel eens in de stress raken als ik niet goed weet waar ik heen moet en welke bus ik moet nemen. Dan kan ik flippen.” (Vrouw, 29 jaar, zelfstandig wonend)

Het valt op dat enkele lvb-jongeren een rijbewijs hebben gehaald en een auto hebben. Lvb-jongeren zeggen hierover:

“Ik reis met de bus en met de trein en ik heb een rijbewijs.” (vrouw, 24 jaar, zelfstandig wonend)

“Ik heb een hekel aan het openbaar vervoer: je moet wachten, het is irritant en duur. Ik heb een rijbewijs en een auto. Ik ben zo overal veel sneller. Ik snap de OV-chipkaart wel.” (Vrouw, 23 jaar, zelfstandig wonend)

Overige knelpunten

Er zijn in de interviews ook knelpunten naar voren gekomen, die niet specifiek bevraagd waren. Deze worden nu vervolgens aangegeven.

Omgaan met spanningen en hierover durven praten

Een opvallend punt dat naar voren is gekomen, is het omgaan met spanningen en het hierover durven te praten met een begeleider. Een lvb-jongere zegt hierover:

“Wat ik lastig vond toen ik op mezelf ging wonen, is omgaan met spanningen. Dit gaat nu wel beter, ik kan er nu beter met de begeleiding over praten.” (Vrouw, 24 jaar, zelfstandig wonend)

Iets minder dan de helft van de geïnterviewde jongeren benoemt dat zij het lastig vinden om hulp te vragen en te vertellen wat er in hen omgaat. Hulp vragen voor de emotionele kant is voor enkelen lastig of ze willen hier niet over praten met anderen.

Overschatting en het aangeven van grenzen

Een ander opvallend punt is het aangeven van grenzen. Enkele lvb-jongeren benoemen dat zij het lastig vonden of vinden om hun grens aan te geven. Lvb-jongeren zeggen hierover:

“Ik moet meer leren om voor mijzelf op te komen. Ik zeg vaker ja dan nee.” (Vrouw 22 jaar, zelfstandig wonend)

“Grenzen aangeven doe ik zelf sinds een paar jaar.” (Vrouw, 29 jaar, zelfstandig wonend)

“Ik geef mijn grenzen aan, dat heb ik geleerd sinds problemen in mijn vorige relatie. Ik ben harder geworden: tot zover en anders is het klaar.” (Vrouw, 29 jaar, zelfstandig wonend)

Uit de interviews met de lvb-jongeren blijkt dat enkele lvb-jongeren het vroeger lastig vonden om grenzen aan te geven en dat sommigen het ook nu nog lastig vinden. Ervaringen in het verleden, lijken hen er toe te stimuleren om nu beter grenzen aan te geven. De begeleiding en een sociale vaardigheidstraining kunnen helpend zijn, in het leren om grenzen aan te geven. In paragraaf 4.2.2 staan nog meer resultaten aangegeven waaruit naar voren komt dat lvb-jongeren moeite hebben met het aangeven van grenzen.

Netwerkleiden herkennen de genoemde moeiten van de jongeren. Over het schoonmaken zeggen zij het volgende:

“Schoonmaken daar doet hij niet aan. Dat vindt hij niet nodig. Hij neemt later wel één keer in de week een schoonmaakster. De badkamer heeft hij nog nooit schoongemaakt. Dit doet de groepsleiding.” (Moeder lvb-jongere, netwerklid)

Met betrekking tot de financiën, benoemen alle netwerkliden dat financiën een aandachtspunt zullen blijven in de begeleiding en dat de verwachting is dat lvb-jongeren dit niet zelfstandig kunnen oppakken. Dus zowel de meeste lvb-jongeren zelf en de netwerkliden geven aan dat begeleiding noodzakelijk is als het gaat om financiën. Met betrekking tot de post, benoemt alleen een vader dat alle rekeningen naar de bewindvoerder gaan. Wel moet ze haar eigen telefoonrekening bijhouden wat op dit moment niet goed gaat. Hierover zegt het netwerklid:

“De bewindvoering betaalt alle rekeningen. Mijn dochter betaalt zelf haar mobiele abonnement. Dit regelt mijn dochter zelf, maar hier wordt wel toezicht op gehouden. Op dit moment gaat dit niet goed, ze kan niet zelf bellen, omdat ze haar rekeningen toch niet heeft betaald. Dit moet ze wel recht zetten richting haar bewindvoerder.” (Vader lvb-jongere, netwerklid)

Over het reizen met het openbaar vervoer geeft een netwerklid aan dat ze hun zoon geleerd heeft om zelfstandig te reizen en een ander netwerklid geeft aan dat hun zoon nooit met het openbaar vervoer zou kunnen reizen. In dit laatste geval speelt ook autisme een rol. De netwerkliden zeiden het volgende:

“Reizen met openbaar vervoer hebben we hem geleerd. Het reizen heeft hij eigenlijk van zijn zusje geleerd. Hij kan zelfstandig overal komen. Hij heeft zijn rijbewijs gehaald, en heeft nu een auto en crost nu overal zelf naar toe. Dit gaat ook goed. Met de ov-chipkaart is hij meteen gaan oefenen toen deze net uitkwam. Hij leert door te doen, vooral ook na doen. Hij leerde dit samen met zijn zusje, zij deed het voor. Op deze manier is het hem geleerd.” (Moeder lvb-jongere, netwerklid)

“Van het openbaar vervoer maakt hij geen gebruik. Hij zou hij ook niet kunnen leren. Wanneer er iets wijzigt in tijden of iets dergelijks weet hij niet van hoe of wat. Hij kan niet met deze veranderingen omgaan of er op anticiperen.” (Moeder lvb-jongere, netwerklid)

Een netwerklid herkent ook de moeite om te praten over hoe de lvb-jongere zich emotioneel voelt. Hulp vragen lijkt een probleem te zijn voor aantal lvb-jongeren. Dit wordt ook aangegeven in de focusgroep, mogelijk zou het accepteren van de beperking een belemmering zijn. Het thema hulp vragen komt verder terug in paragraaf 4.2.2. waarin besproken wordt dat lvb-jongeren het lastig vinden om hulp te vragen. Vanuit de focusgroep worden de knelpunten van het hulp vragen en het omgaan met geld bevestigd. Het omgaan met geld wordt verder uitgewerkt in paragraaf 4.2.4.

Samengevat lijken schoonmaken, met geld omgaan, de post bijhouden, reizen met het openbaar vervoer, hulp vragen en het aangeven van grenzen, knelpunten te zijn. De netwerkliden bevestigen de meeste punten en enkele knelpunten zijn ook naar voren gekomen in de focusgroep.

Vanuit de literatuur valt hier het volgende over te zeggen en te verklaren.

Onderzoek heeft aangetoond dat het werkgeheugen van lvb-jongeren een vertraagde ontwikkeling heeft doorgemaakt (De Beer, 2011). Onder werkgeheugen wordt het gelijktijdig opslaan en bewerken van informatie verstaan. Door dit beperkte werkgeheugen zijn executieve functies bij lvb-jongeren beperkt ontwikkeld. Executieve functies zijn het vermogen om dingen te organiseren, te focussen en impulsen onder controle te houden. Dit betekent dat lvb-jongeren moeite hebben met het onthouden en verwerken van informatie. Het feit dat lvb-jongeren moeite ervaren in het reizen met het openbaar vervoer, kan verklaard worden doordat jongeren zich moeilijk kunnen focussen: ‘Wanneer stap je op het juiste moment uit de bus?’ Ook doet het zelfstandig reizen een beroep op de plan- en organisatorische vaardigheden van een jongere.

Het vermogen om dingen te organiseren is o.a. van belang in het schoonmaken. Dit kan verklaren waarom deze jongeren hier moeite mee lijken te hebben. Het bijhouden van de post doet een appèl op de volgende vaardigheid, namelijk het onthouden en verwerken van informatie. Het

werkgeheugen slaat informatie op en bewerkt deze informatie (De Beer, 2012). Door dit beperkte werkgeheugen kunnen lvb-jeugdigen moeilijker denken, waardoor zij meer moeite hebben met leren dan jongeren zonder een verstandelijke beperking. Ook het taalgebruik en het taalbegrip blijven achter bij lvb-jeugdigen (De Beer, 2011). Dit kan verklaren waarom lvb-jongeren de post die zij ontvangen niet begrijpen. De post die zij ontvangen kan complexe begrippen bevatten, welke de jongeren niet begrijpen. Daarnaast speelt de achterstand in taalbegrip mee, omdat het lezen wordt bemoeilijkt voor lvb-jongeren.

De reden dat lvb-jongeren het moeilijk vinden om hulp te vragen en hun grenzen aan te geven kan ook verklaard worden door een achterstand in taalbegrip. Wanneer iemand minder taalbegrip tot zijn beschikking heeft, is het moeilijker om gevoelens verbaal uit te drukken. Het verbaal kunnen uitdrukken van je gevoelens is een vaardigheid welke wel nodig is wanneer een jongere om hulp wil vragen of zijn grens wil aangeven. Uit onderzoek van Linders (2010) blijkt dat het vragen van hulp te maken kan hebben met vraagverlegenheid. Daarnaast kan er ook sprake zijn van acceptatieschroom, dit houdt in dat het moeilijk is voor mensen om hulp te accepteren. Dit wordt verder uitgewerkt in paragraaf 3.3. Ook heeft het beperkte werkgeheugen invloed op het feit dat lvb-jongeren moeilijker denken waardoor zij moeite kunnen hebben met het omgaan met geld. Zo kunnen zij hoofd – en bijzaken moeilijk van elkaar scheiden, hebben zij moeite met het eruit pakken van belangrijke informatie en hebben zij moeite met oorzaak-gevolg denken en met plannen. Ook voor lvb-jongeren geldt dat zij maandelijks een bepaald bedrag te besteden hebben. Om een maand met dit bedrag rond te kunnen komen, wordt er een appél gedaan op de vaardigheid plannen. Zo geven jongeren aan dat wanneer zij geld te besteden hebben, ze geneigd zijn om alles in één keer uit te geven. Dit bewijst dat zij moeite hebben met oorzaak-gevolg denken, want dit kan betekenen dat zij de rest van de maand geen geld meer hebben.

Concluderend wordt er door zowel de lvb-jongeren als door de netwerklleden aangegeven dat schoonmaken, met geld omgaan, de post bijhouden, reizen met het openbaar vervoer, hulp vragen en het aangeven van grenzen knelpunten zijn in het zelfstandig wonen.

De netwerklleden bevestigen de uitspraken van de jongeren. De focusgroep geeft aan dat zij de moeite om hulp vragen en met geld omgaan herkennen als knelpunt en deze problemen ook signaleren bij deze doelgroep.

Wie hebben een belangrijke rol gespeeld in de voorbereiding op het zelfstandig wonen?

In deze subparagraaf zal worden beschreven wie een rol hebben gespeeld in het aanleren van vaardigheden om zelfstandig te wonen. Dit is relevant voor het onderzoek, omdat hiermee wordt onderzocht in hoeverre derden een rol spelen in het leren zelfstandig wonen. Deze resultaten worden beschreven aan de hand van de interviews met de lvb-jongeren en de netwerklleden.

Het merendeel van de geïnterviewde jongeren geeft aan dat zij van hun ouders de meeste vaardigheden hebben geleerd die je nodig hebt om op jezelf te wonen. Zo geven veel jongeren aan dat zij van jongs af aan hun eigen slaapkamer moesten opruimen en schoonmaken en hielpen met koken. Een van de jongeren vertelde het volgende over wat hij thuis aan huishoudelijke taken moest doen:

“Van mijn ouders moest ik zelf mijn eigen kamer schoon houden en mijn bed opmaken.” (Man, 23 jaar, zelfstandig wonend).

Ook vertelden jongeren tijdens het interview op welke manier zij hebben geleerd hoe zij met geld om moeten gaan. Een van de jongeren vertelde hier het volgende over:

“Van huis uit heb ik veel meegekregen, bijvoorbeeld met geld om gaan of eten koken. Ik kreeg dan een bedrag mee voor het eten en daar moest ik dan een maaltijd voor halen.” (Vrouw, 23 Jaar, zelfstandig wonend)

Daarnaast geeft het grootste deel van de jongeren aan dat zij bepaalde praktische vaardigheden ook juist van de begeleiding hebben geleerd, omdat zij dit herhaaldelijk in de praktijk moesten brengen. De volgende praktische vaardigheden komen duidelijk naar voren in de antwoorden van de lvb-jongeren: koken, kleding wassen, met een wasmachine omgaan en ramen wassen. Dit geldt voor zowel jongeren die in een instelling hebben gewoond als voor de jongeren die een paar uur per week ambulante begeleiding ontvangen.

Een van de jongeren vertelde het volgende over wat hij van de begeleiding heeft geleerd:

“Wassen en strijken of ramen lappen heb ik bijvoorbeeld thuis nooit gedaan. Dit heb ik van de ambulante begeleiding geleerd.” (Man, 25 jaar, zelfstandig wonend)

Ook heeft bij enkele lvb-jongeren de praktijkschool een rol gespeeld in het voorbereiden op het zelfstandig wonen. Een lvb-jongere zegt hierover:

“Koken heb ik daar geleerd. Schoonmaken heb ik geleerd bij de praktijkschool en bij een mevrouw in de huishouding. Boodschappen doen, heb ik geleerd op de praktijkschool” (Vrouw, 18 jaar, thuiswonend)

“Ik heb op de praktijkschool geleerd om te koken en te wassen.” (Vrouw, 28 jaar, zelfstandig wonend)

“Op de praktijkschool was er wel aandacht voor zelfstandig wonen, daar heb ik geleerd om te wassen, te strijken en te koken.” (Vrouw, 22 jaar, zelfstandig wonend)

Het blijkt van belang te zijn dat praktijkscholen aandacht geven aan het voorbereiden op het zelfstandig wonen.

Uit de interviews met de netwerkliden van de jongeren komt sterk naar voren dat ouders vaak nog erg veel voor hun kinderen doen. Een moeder vertelde in een interview welke zaken zij nog voor haar zoon regelt:

“Ik ben nog zo’n 10 uur in de week kwijt aan mijn zoon. Ik regel nog zaken zoals financiën, administratie en ga voor hem naar de winkel.” (Moeder lvb-jongere, netwerklid)

De netwerkliden geven aan dat zij zien dat het zelfstandig wonen goed kan gaan, omdat de begeleiding die er is hen hier goed bij helpt.

De netwerkliden zijn van mening dat de jongeren al wel vaardigheden in huis hebben voor het zelfstandig wonen die zij van hen als ouders hebben geleerd. Toch zien zij dat hun kinderen ook nog genoeg dingen niet zelfstandig kunnen, waardoor zij altijd begeleiding nodig hebben die hen hierin helpt en ondersteunt.

Als laatste komt er in de interviews met de netwerkliden naar voren dat zij van mening zijn dat deze jongeren, net als gewone kinderen, het nodig hebben dat zij thuis al een stuk voorbereiding op het zelfstandig wonen krijgen. Een moeder zegt hier het volgende over:

“Je moet ze thuis al voorbereiden en ze er bewust van maken van wat ze moeten kunnen en doen wanneer ze op zichzelf gaan wonen. Je moet ze dit in de praktijk al meegeven. Jong geleerd, oud gedaan.” (Moeder lvb-jongere, netwerklid)

Het merendeel van de lvb-jongeren geeft aan dat zij van hun ouders de meeste vaardigheden hebben geleerd die je nodig hebt om op jezelf te wonen. Daarnaast geven jongeren ook aan dat de begeleiding en de praktijkschool helpend zijn geweest in het aanleren van bepaalde vaardigheden die je nodig hebt om zelfstandig te kunnen wonen. De begeleiding blijkt helpend te zijn geweest in het aanleren van vaardigheden zoals koken, kleding wassen en met een wasmachine omgaan en ramen wassen. Het blijkt dat een praktijkschool met name aandacht schenkt aan koken en in sommige gevallen ook het wassen van kleding. Kijkend naar de hoofdvraag kan er dus gesteld worden dat het ontbreken van stimulerende ouders uiteindelijk een knelpunt kan gaan vormen in het zelfstandig

wonen. Jongeren geven zelf aan hier baat bij te hebben, dus wanneer ouders wegvallen zou dit kunnen bijdragen in het ontstaan van de knelpunten. Ook kan er gesteld worden dat de begeleiding een belangrijke rol vervult in het aanleren van vaardigheden om zelfstandig te kunnen wonen. Hieruit kan geconcludeerd worden dat wanneer de begeleiding wegvalt, dit een negatief gevolg kan hebben wat vervolgens zou kunnen bijdragen aan knelpunten voor zelfstandig wonen. Concluderend kan er gezegd worden dat een steunend netwerk als een belangrijke voorwaarde wordt gezien voor het zelfstandig wonen.

Conclusie cliëntfactoren

Concluderend kan er gezegd worden dat lvb-jongeren moeite ervaren bij het schoonmaken, de post bijhouden, omgaan met geld en het reizen met openbaar vervoer. Ook is er middels de interviews met de lvb-jongeren en de netwerkleden naar voren gekomen dat deze doelgroep moeite ervaart bij het vragen om hulp en het aangeven van hun grenzen. Dit wordt ook gesignaleerd en herkent door de focusgroep. Kijkend naar de hoofdvraag spelen bovenstaande punten op het gebied van cliëntfactoren mee in de knelpunten bij lvb-jongeren in het zelfstandig wonen. De overige vaardigheden, waar de jongeren en de netwerkleden ook op bevraagd zijn lijken niet van invloed op de knelpunten in het zelfstandig wonen. De vaardigheden persoonlijke verzorging, koken en boodschappen doen, lijkt het merendeel van de lvb-jongeren goed af te gaan.

Als laatste blijkt dat het hebben van stimulerende ouders en de rol van de begeleiding een belangrijke bijdrage kunnen leveren in het voorkomen van de bovenstaande knelpunten. Wanneer deze vorm van steun ontbreekt, kan dit uiteindelijk bijdragen aan één van de knelpunten in het zelfstandig wonen.

3.3 Welke omgevingsfactoren zijn van invloed op de knelpunten van lvb-jongeren tussen de 18 en 27 jaar in het zelfstandig wonen?

In deze paragraaf wordt beschreven welke hulp de jongeren ontvangen en van wie zij deze ontvangen. Ook wordt er beschreven of de jongeren zelf hulp geven en aan wie. Verder wordt er ingegaan op leuke dingen ondernemen, vrijetijdsbesteding en wordt het contact met de buurt en het sociaal netwerk beschreven. Deze resultaten worden beschreven aan de hand van de interviews met de lvb-jongeren en hun netwerkleden, de informatie uit de focusgroep en de literatuurstudie. Aan het eind van deze paragraaf wordt er een conclusie getrokken.

Hulp van anderen

In deze subparagraaf worden de resultaten weergegeven over welke hulp de lvb-jongeren krijgen van o.a. familie en de begeleiding. Ook worden overschatting en overvraging van zowel de jongeren als de netwerkleden besproken. Dit is relevant voor het onderzoek, omdat er hiermee een inschatting wordt gemaakt van de vormen van hulp die lvb-jongeren krijgen.

Alle jongeren ontvangen hulp van anderen. Onder deze anderen vallen onder andere de begeleiding, familie en school. Alle jongeren ontvangen hulp van de begeleiding. Zij zeggen hierover:

“Vooral de begeleiding helpt mij erg goed.” (Vrouw, 22 jaar, zelfstandig wonend)

De meeste jongeren ontvangen ook hulp van hun familie (partner/ouders/grootouders/broers/zussen). Een jongere benoemt hierover:

“Mijn ouders helpen door contact te hebben met mijn persoonlijke begeleider. Ook houden zij in de gaten of er genoeg geld op mijn rekening staat en helpen ze om nieuwe kleren uit te zoeken.” (Man, 22 jaar, zelfstandig wonend)

Slechts een aantal jongeren ontvangt ook hulp vanuit school, vrienden en hun werkgever.

“Ik heb zes vriendinnen, maar ik ontvang toch liever hulp van mijn ouders of van de leiding.” (Vrouw, 29 jaar, zelfstandig wonend)

Iets minder dan de helft van de jongeren geeft aan dat zij naast praktische hulp ook hulp krijgen om hun verhaal kwijt kunnen. De andere helft van de jongeren krijgt alleen praktische hulp, zoals hulp bij financiën, maken van een weekplanning, kinderen ophalen en huishouden. De jongeren zeggen hierover:

“Een enkele keer krijg ik hulp bij een praktisch ding, maar vaak wil ik bij de begeleiding mijn verhaal kwijt kan zodat de spanningen niet zo hoog oplopen.” (Vrouw, 24 jaar, zelfstandig wonend)

“Ik vertel mijn moeder wat er in mij om gaat en ik durf het haar ook te vertellen als ik niet lekker in mijn vel zit.” (Vrouw, 29 jaar, zelfstandig wonend)

“Mijn moeder helpt mij met de financiën en om tassen in te pakken voor een weekend weg.” (Vrouw, 28 jaar, zelfstandig wonend)

“Herinneren aan verjaardagen wordt gedaan door de leiding. Ik heb een map, waarin mijn moeder heeft opgeschreven wanneer mensen in mijn omgeving jarig zijn. Als er dan iemand

jarig is word ik herinnerd 'bel je nog eventjes naar die, stuur je even een kaartje naar die'. Sommige verjaardagen weet ik wel uit mijn hoofd". (Vrouw, 29 jaar, zelfstandig wonend)

Ook in de interviews met de netwerkleiden komt terug dat zij de begeleiding erg belangrijk vinden, maar dat zij zelf ook nog veel regelen voor de lvb-jongeren. Zij zeggen hierover:

"X heeft altijd begeleiding nodig, hij kan niet zonder begeleiding wonen en werken. De overheid wil graag dat de instellingen sluiten en dat mensen in de buurt komen. Dit kan echt niet, de overheid heeft hier geen idee van." (Moeder lvb-jongere, netwerklid)

"Het team dat zich over mijn zoon buigt, is nog heel jong. Zij zien niet altijd alles, soms wordt er te weinig opgepikt. Ik ben nog steeds een grote steun voor hem." (Moeder lvb-jongere, netwerklid)

De netwerkleiden geven aan dat zij vooral praktische hulp bieden, zoals hulp bij de administratie en hulp bij gesprekken met instanties. Netwerkleiden geven ook aan dat de jongeren gemakkelijk overvraagd worden.

"Onze zoon heeft contact met mensen waar wij niet blij mee zijn. Zij gaan er vanuit dat hij veel meer kan dan hij werkelijk kan. We moeten in de gaten houden met welke mensen hij omgaat, omdat zij hem bijvoorbeeld niet moeten laten rijden in een auto, omdat X onvoldoende inzicht heeft om verkeerssituaties in te schatten." "Het eerste half uur dat je met hem praat, ken je hem niet en merk je niet dat hij gehandicapt is. Hij wordt daarom overschat." (Ouders lvb-jongere, netwerkleiden)

De netwerkleiden benoemen dat zij in de zorg voor hun licht verstandelijk beperkte jongere het idee hebben ook zelf overvraagd te worden. Vooral rondom het regelen van praktische zaken als financiën. Netwerkleiden benoemen dat zij nog vaak hulp bieden, één netwerk lid benoemt dat zij gemiddeld nog 10 uur per week bezig is met haar zoon. Een vader benoemt over overvraging van zichzelf:

"De erkenning voor het probleem van mijn dochter is er niet bij de familie en schoonfamilie. Zij werken niet mee en dit raakt mij enorm. Ik heb het gevoel dat ik er alleen voor sta en dit zorgt voor kopzorgen." (Vader lvb-jongere, netwerklid)

De netwerkleiden maken zich door de bezuinigingen zorgen dat zij meer taken op hun bord krijgen. Netwerkleiden kunnen zodanig zorg dragen voor hun bekende, dat zij gezien kunnen worden als mantelzorgers. In de focusgroep werd hierover aangegeven dat het van belang is om als begeleider te kijken of netwerkleiden van de lvb-jongere niet overvraagd worden.

In de focusgroep werd benoemd dat de meeste lvb-jongeren thuis extra aandacht hebben gekregen. Het is belangrijk voor de jongeren om zich ook los te maken van hun ouders en een losmakingproces in gang te zetten wanneer een lvb-jongere zelfstandig gaat wonen. Dit sluit aan bij de volgende literatuur:

Uit onderzoek van Verplanke en Duyvendak (2010) naar mensen met een licht verstandelijke beperking die zelfstandig wonen, blijkt dat ouders ondersteuning bieden in de vorm van financiën en de regelzaken. Ouders spelen hiernaast een rol in het wennen aan de eigen woonomgeving. Chiel Egberts (2009) schrijft over de rol van de begeleiding in het traject van het zelfstandig wonen van een kind in het artikel: 'Pubers en professionals, autonomie in de driehoek cliënt, ouders en begeleider.' Hij geeft aan dat het van belang is om de samenwerking te zoeken en dat er van beide kanten vertrouwen moet zijn. Het is voor ouders om de zorg voor hun kind uit handen te geven. Hij

benoemt dat er vaak de valkuil is gemaakt dat ouders uit de zorg worden gehaald, terwijl zij juist een belangrijke rol hierin spelen.

In de literatuur komt ook naar voren dat lvb-jeugdigen geen uiterlijke kenmerken hebben waaraan hun beperking te herkennen is, waardoor zij vaak op een te hoog niveau worden ingeschat. De omgeving verwacht dan teveel van deze jeugdigen wat leidt, zowel bij de lvb-jeugdige zelf als bij de omgeving, tot frustratie en faalervaringen (Diepenhorst & Hollander, 2011). Door het beperkte vermogen tot zelfreflectie overschatten lvb-jeugdigen de eigen mogelijkheden ook regelmatig en hebben veelal irreële ambities (De Beer, 2011). Op het moment dat de beperking wordt geaccepteerd lijkt er minder overschatting plaats te vinden.

Met de invoering van de Wmo wordt er meer van de burgers gevraagd om voor elkaar te zorgen. Movisie (2011) geeft aan dat burgers overvraagd lijken te worden. Dat is wel een zorg. Ook als je kijkt naar een netwerklid dat aangeeft dat hij kopzorgen heeft, omdat hij het idee heeft alleen te staan voor de zorg van zijn dochter. Het risico hiervan is dat er overbelasting komt bij mantelzorgers. De vraag is dus in hoeverre het realistisch is dat netwerkliden meer zorg gaan overnemen.

Concluderend kan er dus gezegd worden dat er knelpunten spelen op het gebied van hulp ontvangen bij de lvb-jongeren, namelijk overschatting en overvraging van de lvb-jongeren en hun netwerk. De jongeren ontvangen veel hulp van de begeleiding en vaak ook nog veel hulp van hun ouders. Het is hierin belangrijk dat er een goede samenwerking is tussen ouder, begeleider en de jongere (Egberts, 2009). Lvb-jongeren kunnen gemakkelijk overschat worden, doordat zij geen uiterlijke kenmerken hebben waar een beperking aan te herkennen is. Dit kan een knelpunt zijn, omdat de jongeren misschien niet de hulp krijgen die zij wel nodig hebben. Ook de netwerkliden kunnen overvraagd worden, doordat zij nog veel moeten regelen voor de jongeren. Dit kan een knelpunt zijn, omdat burgers meer voor elkaar moeten gaan zorgen (Movisie, 2011).

Hulp geven aan anderen

In deze subparagraaf wordt besproken of en hoe de lvb-jongeren hulp geven aan anderen. Ook wordt het onderwerp grenzen aangeven besproken. Deze resultaten zijn van belang omdat vanuit de literatuur (Bredewold & Hoogland, 2012) blijkt dat wederkerigheid van belang is in de samenleving. De vraag is in hoeverre lvb-jongeren daaraan bij kunnen dragen.

Een klein aantal jongeren geeft aan dat zij geen netwerk hebben en dat zij ook niet zouden weten wie ze dan zouden kunnen helpen. Een jongere zegt hierover:

"Ik vind anderen helpen moeilijk, zij zijn namelijk anders." (28-jarige, zelfstandig wonende vrouw)

De meeste jongeren geven aan dat zij wel hulp bieden aan anderen. Degene die zij helpen zijn dan vooral hun familieleden en vrienden en in mindere mate hun collega's en burens.

De meeste jongeren geven aan dat zij anderen vooral helpen in praktische zin. Zij zeggen hierover:

"Ik help mijn familie en collega's wel. Ik help ze met boodschappen doen, winkelen, taken overnemen." (Vrouw, 24 jaar, zelfstandig wonend)

"Ik help vooral met financiële dingen, wanneer er bijvoorbeeld een nieuw flesje gekocht moet worden voor het kindje van haar vriendin." (Vrouw, 22 jaar, zelfstandig wonend)

Andere voorbeelden die worden genoemd zijn bijvoorbeeld: eten koken voor anderen, helpen met verhuizen, was ophangen voor anderen, anderen helpen in het huishouden en oppassen op jongere

broertjes/zusjes. Ongeveer een kwart van de ondervraagde jongeren geeft aan dat anderen ook bij hun terecht kunnen om hun verhaal kwijt te kunnen. Een jongere zegt hierover:

“Als mijn vrienden ergens mee zitten, geef ik ze een luisterend oor. Als ze thuis problemen hebben, komen ze hier maar slapen. Iedereen is welkom.” (Man, 23 jaar, zelfstandig wonend)

Een klein aantal jongeren geeft aan dat zij anderen te veel helpen en dat ze zich meer op zichzelf moeten gaan richten. Ze mogen meer hun grenzen gaan aangeven. Zij zeggen over grenzen aangeven:

“Ik help anderen teveel. Ik zeg meer ja dan nee. Wil je dit doen: ja is goed. Ik ben er nu achter gekomen dat anderen ook niet altijd helpen en dat wil ik niet.” (Vrouw, 23 jaar, zelfstandig wonend)

“Ik word niet snel boos, mijn vriend ging vreemd. Ik word daar niet boos over en kan daar niet kwaad over mij worden. Mijn omgeving geeft aan dat ik dit wel mag zijn, want het is niet normaal wat er gebeurt.” (Vrouw, 22 jaar, zelfstandig wonend)

Netwerkkleden geven ook aan dat het aangeven van grenzen moeilijk is voor de jongeren. Ouders van een lvb-jongere geven aan:

“X heeft geen rem. Hij ziet grenzen niet en plant zijn agenda helemaal vol. Hierdoor is er kans op overprikken, dat is vooral op het werk te merken. Hij heeft één dag in de week vrij om tot rust te komen.” (Ouders lvb-jongere, netwerkkleden)

Lvb-jongeren benoemen dat zij geen moeite hebben met hulp geven en kunnen ook voorbeelden geven waaruit blijkt dat zij dat ook werkelijk doen. De focusgroep ziet dit anders. Zij vraagt zich af in hoeverre het principe van wederkerigheid bekend is bij de jongeren. In de focusgroep werd het belang aangegeven om dit wel te ontwikkelen, omdat jongeren hierdoor in hun kracht komen te staan en zij op hun manier ook een bijdrage kunnen leveren aan de samenleving.

Linders (2010) schrijft dat er in de samenleving vraagverlegenheid en acceptatieschroom heerst. Men zou moeite hebben met het vragen van hulp maar ook met het ontvangen van hulp. In een ander artikel van Linders (2010), benoemt zij dat mensen niet afhankelijk willen zijn, geen zin hebben in bemoeizucht, zichzelf niet kwetsbaar willen opstellen, bang zijn voor afwijzing, de ander het niet gunnen om hen te helpen of de hulpbereidheid van de ander onderschatten. De jongeren en de netwerkkleden benoemen inderdaad ook dat de lvb-jongeren eerst alles zelf willen oplossen en dus niet afhankelijk willen zijn en zich niet kwetsbaar willen opstellen. Wederkerigheid is juist nodig om een activerende verzorgingsstaat te creëren (Bredewold & Hoogland, 2012).

De conclusie is dat lvb-jongeren bereid zijn om hulp te geven aan anderen. Een knelpunt hierin is dat de jongeren moeite hebben met grenzen aangeven. Als jongeren hun grens niet aangeven, kunnen ze overschat en overvraagd worden. Ook lijkt het een knelpunt te worden wanneer wederkerigheid verwacht gaat worden van de samenleving. Wederkerigheid is van belang om informele zorg te stimuleren (Bredewold & Hoogland, 2012). De vraag is of die wederkerigheid haalbaar is. Wanneer dit uitblijft, kunnen er knelpunten ontstaan in het zelfstandig wonen, zoals eenzaamheid onder lvb-jongeren, omdat zij geen contact hebben met bijvoorbeeld mensen in de buurt.

Hulp vragen

In deze subparagraaf worden de resultaten weergegeven over hulp vragen. Onderwerpen zoals vertrouwen, acceptatie en vraagverlegenheid komen terug in deze subparagraaf. Met deze vraag wordt nagegaan in hoeverre lvb-jongeren moeite ervaren met het vragen van hulp. Mogelijk kan het niet durven vragen van hulp invloed hebben op knelpunten in het zelfstandig wonen, omdat de lvb-jongere daardoor wellicht niet de hulp ontvangt die hij nodig heeft.

Meer dan de helft van de jongeren geeft aan dat ze eerder moeite hebben gehad met hulp vragen of nog steeds moeite hebben met hulp vragen. Ook meer dan de helft van de jongeren geeft aan dat vertrouwen hebben in de begeleiding of in andere mensen erg belangrijk voor hen is om hulp te vragen. Als zij iemand niet vertrouwen of nog niet zo goed kennen, vinden ze hulp vragen lastig. De jongeren geven hierover aan:

“Ik durf hulp te vragen, in het begin niet, maar nu wel. Dit kwam omdat ik de begeleiding meer ben gaan vertrouwen, ik vraag bijvoorbeeld hulp als mijn moeder problemen heeft dat ik mijn verhaal kwijt kan.” (Vrouw, 24 jaar, zelfstandig wonend)

“Ik vraag wel hulp, maar ik wil het eerst zelf proberen. Daarna vraag ik de begeleiding om hulp. Hulp vragen is lastig voor mij, omdat ik vroeger heb geleerd om alles zelf op te lossen.” (Vrouw, 22 jaar, zelfstandig wonend)

“Of ik hulp vragen lastig vind? Dat hangt van het moment af, hoe ik me voel. Met de ene begeleiding heb ik meer een klik dan met de andere. Dit speelt ook mee. Dit merk ik ook in de vriendengroep. Bij de ene vriend klop ik sneller aan dan bij de andere.” (Man, 27 jaar, zelfstandig wonend)

Iets minder dan de helft van de jongeren geeft aan dat zij geen hulp durven vragen wanneer zij last hebben van moeilijke gevoelens, zoals verdriet. Zij zeggen hierover:

“Als ik boos ben, laat ik dit wel zien, maar verdriet laat ik eigenlijk nooit zien. Als mensen er naar vragen, zet ik een pokerface op. Ik wil nog leren hoe ik hier mee om moet gaan.” (Vrouw, 21 jaar, zelfstandig wonend)

“Ik vind het weleens lastig om te zeggen als ik iets moeilijk vind, ik weet niet of ze me dan wel geloven.” (Man, 21 jaar, zelfstandig wonend)

“Ik vraag niet gelijk hulp, ga het eerst zelf oplossen. Ik ben iemand die iets heel snel kan opkroppen. Uiteindelijk zien mensen wel aan mij wat er in mij opkomt.” (Vrouw, 22 jaar, zelfstandig wonend)

Eén lvb-jongere geeft aan dat zij wel hulp vraagt voor haar dochttertje, maar dat ze minder snel om hulp vraagt als het om haar zelf gaat. Zij zegt:

“Ik ga voor mijn dochttertje door het vuur. Ze heeft een ontwikkelingsachterstand en daarom haal ik er veel hulpverlening bij. Ik wil er alles aan doen om te zorgen dat zij bij mij kan blijven wonen.” (Vrouw, 26 jaar, zelfstandig wonend)

Eén lvb-jongere geeft aan dat hij merkt dat het ook normaler is om hulp te vragen. Hij zegt:

“Nu heb ik zoiets van: ik weet dat meerdere mensen financiële problemen hebben. Deze problemen zijn normaal tegenwoordig. Alles is duurder en je verdient niets meer. Dus het is normaal dat je hulp vraagt.” (Man, 23 jaar, zelfstandig wonend)

Een aantal jongeren geeft ook aan dat zij moeite hebben met de acceptatie van hun handicap. Een jongere benoemt bijvoorbeeld dat zijn begeleiding hem heeft moeten helpen om zijn beperking te accepteren en dat zij samen hebben gekeken naar wie hij is met zijn handicap. Lvb-jongeren lijken ook te moeite hebben met het accepteren van hun handicap, omdat zij aangeven moeite te hebben

met hulp vragen. Eén lvb-jongere geeft ook aan dat men vaak een beperking niet accepteert, terwijl dat wel belangrijk is. Ze zegt hierover het volgende:

“Ik heb het geaccepteerd dat ik een beperking heb. Als je het niet verwerkt, dan kom je er niet. Ik kijk naar mijzelf en ben niet bezig met wat anderen denken of voelen of zeggen. Er zijn veel mensen die letterlijk de grond in trappen: Je kunt het niet. Ik word er strijdlustig van en ga er juist aan werken.” (Vrouw, 23 jaar, zelfstandig wonend)

De netwerkliden zien ook dat hulp vragen voor de jongeren lastig is, op praktisch en emotioneel niveau. Zij zeggen hierover:

“X vindt het moeilijk om hulp te vragen, want hij laat dan zien dat hij iets niet kan. Ik heb hem wel altijd gestimuleerd door te zeggen dat hulp vragen niet erg is. Hij ziet ook regelmatig het belang van hulp vragen niet in.” (Moeder lvb-jongere, netwerklid)

“Hij komt zelden als hij iets emotioneel moeilijk vindt. Soms doet hij dit wel, maar dan heb je eigenlijk niets aan het gesprek, omdat het altijd weer op hetzelfde uitkomt.” (Moeder lvb-jongere, netwerklid)

“Op de basisschool werd onze zoon veel gepest. Hij wist niet hoe hij hier op moest reageren en reageerde het thuis af. Hij kon niet benoemen wat er gebeurd was. Emoties kent en herkent hij ook niet of moeilijk.” (Ouders lvb-jongere, netwerkliden.)

Ook benoemt een netwerklid dat vertrouwen erg belangrijk is bij het vragen om hulp. Volgens haar zit er veel verschil in of het gaat om mannelijke of vrouwelijke leiding. Netwerkliden benoemen ook dat het accepteren van hun handicap voor de jongeren erg lastig kan zijn. Zij zeggen hierover:

“Hij kan zijn handicap niet accepteren, hij wil steeds meer. Hij vindt dat wij hem als een kind behandelen. Wij vinden dat hij niet minder is dan anderen.” (Ouders lvb-jongere, netwerkliden)

“Onze zoon heeft veel vragen over bijvoorbeeld het huwelijk. Hij vraagt zich af of hij ooit kan trouwen en heeft hier moeite mee.” (Moeder lvb-jongere, netwerklid)

Een begeleider van een jongere benoemde dat een jongere geen vrienden had, omdat hij moeite had met het accepteren van zijn beperking. Hij wilde niet naar georganiseerde bijeenkomsten voor gehandicapten, omdat hij absoluut niet wilde worden geassocieerd met andere gehandicapten. Bij jongeren zonder handicap kan hij geen aansluiting vinden, omdat zij goed kunnen merken dat hij “anders” is. Ook de focusgroep ziet dat er onder lvb-jongeren moeite is om de beperking te accepteren.

Ook voor ouders is het moeilijk om de handicap van hun kind te accepteren. Een vader zegt hierover:

“Toen ik van de leerkracht op de kleuterschool te horen kreeg dat mijn zoon een achterstand had, vond ik dit moeilijk om te accepteren.” (Vader lvb-jongere, netwerklid)

De focusgroep benoemt ook dat het voor lvb-jongeren lastig is om hulp te vragen, omdat zij dan moeten toegeven dat zij niet alles zelf kunnen. Volgens hen is het belangrijk dat je gaat kijken naar de vraag achter de vraag. Wat is er eigenlijk aan de hand met de jongere wanneer hij dit gedrag laat zien? Ook is het belangrijk dat er door ouders en het onderwijs wordt benoemd dat het goed is om

hulp te vragen en dat de jongeren niet alles alleen hoeven te doen. Het is hierin belangrijk dat ook lvb-jongeren fouten mogen maken. Je moet als hulpverlener niet alles willen voorkomen, maar de jongeren ook laten leren van hun fouten.

Teeuwen (2012) schrijft over de acceptatie van ouders dat ongeveer de helft van de ouders de handicap van hun kind accepteert. Bij de andere helft, die de handicap niet accepteert speelt gebrek aan inzicht een grote rol. Daarnaast ligt schaamte vanuit culturele of religieuze achtergronden voor 5% ten grondslag aan het niet accepteren. Ruim 60% van de ouders onderschat de problematiek en overvraagt hun verstandelijk beperkte kind.

Concluderend kan over hulp vragen worden gezegd dat dit een groot knelpunt is voor de lvb-jongeren. Vooral het hulp vragen voor emoties en het herkennen en erkennen van emoties is lastig. Vertrouwen in anderen is van essentieel belang bij het vragen van hulp. Wat verband houdt met het vragen om hulp, is het accepteren van de handicap. Jongeren vinden het moeilijk om hun handicap te accepteren en schaamte speelt een grote rol. Ook voor ouders is het lastig om te accepteren dat hun kind een beperking heeft. Het niet durven vragen om hulp is een knelpunt, omdat de jongeren lang doorlopen met hun problemen en vaak pas hulp vragen als de nood hoog is.

Leuke dingen ondernemen

In deze subparagraaf wordt beschreven welke leuke dingen lvb-jongeren graag ondernemen en met wie zij dit doen. Door middel van deze resultaten wordt duidelijk of lvb-jongeren een steunend netwerk hebben met wie zij leuke dingen kunnen ondernemen.

Ongeveer de helft van de jongeren geeft aan dat zij graag leuke dingen ondernemen met hun vrienden. De andere jongeren geven aan dat zij graag leuke dingen doen met hun familieleden (ouders, broertjes/zusjes) of met hun gezin of burens. De jongeren zeggen hier bijvoorbeeld over:

“Ik ga met vrienden en ouders iets leuks doen. Ik ga dan bijvoorbeeld skiën met een vriendin, winkelen en dat soort dingen.” (Vrouw, 24 jaar, zelfstandig wonend)

“Ik ga samen met de buurvrouw in het bos wandelen en koffie drinken. Zij is van mijn leeftijd, dus dat is fijn.” (Vrouw, 27 jaar, zelfstandig wonend)

Ook geeft een klein aantal jongeren aan dat zij graag leuke dingen ondernemen met hun begeleiders. Een jongere geeft hierover aan:

“Ik doe het liefst iets met mijn begeleider, bijvoorbeeld naar het handwerkcafé.” (Vrouw, 18 jaar, thuiswonend)

Een ander klein aantal jongeren geeft aan dat zij geen netwerkliden hebben met wie zij leuke dingen kunnen ondernemen. Een jongere zegt hierover:

“Ik ken hier in de buurt weinig mensen, omdat ik hier nog niet zo lang woon. Eigenlijk ken ik geen mensen met wie ik leuke dingen kan doen.” (Vrouw, 26 jaar, zelfstandig wonend)

Leuke dingen die worden ondernomen, bestaan voor het grootste deel uit: koffie drinken en bijkletsen (op visite gaan), winkelen, uitgaan, naar een concert gaan en wandelen. Andere voorbeelden die nog worden benoemd zijn: fietsen, zwemmen, bowlen, skiën, naar de kerk gaan en muziekles.

Opvallend is dat alle netwerkliden benoemen dat de jongeren maar weinig echte vrienden hebben met wie zij dingen kunnen ondernemen. Dit komt volgens hen doordat de jongeren moeite hebben om echte vrienden te herkennen of maar heel kort contact hebben met anderen en dat zij dit contact

niet onderhouden. Wat ook wordt benoemd is dat de jongeren foute vrienden hebben en dat zij door vrienden ook vaak overschat worden. Een paar opmerkingen van netwerkleden zijn:

“Mijn dochter heeft veel vriendinnen, maar wel veel losse flodders. Geen vaste vrienden, want wanneer ze ruzie heeft dan is vriendschap ook zo voorbij.”

“Mijn dochter heeft veel foute vrienden gehad. Toen hebben we besloten dat zij niet thuis kon blijven wonen. Ze moest ook in een andere woonplaats gaan wonen, ver bij haar vrienden vandaan.”(Vader lvb-jongere, netwerklid)

Concluderend kan er worden gezegd dat de lvb-jongeren aangeven dat zij leuke dingen ondernemen met vrienden, terwijl het netwerk benoemt dat zij vinden dat de lvb-jongeren geen echte vrienden hebben. Wij kunnen hierdoor stellen dat jongeren anderen als vrienden zien, terwijl de meeste netwerkleden dit zien als losse flodders of foute vrienden. Lvb-jongeren hebben dus moeite om echte vrienden te herkennen of hebben een ander beeld over echte vrienden. Dit kan een knelpunt zijn, omdat jongeren op deze manier in contact kunnen komen met foute vrienden die misbruik van hen kunnen maken. Meer informatie over vrienden komt terug bij het kopje sociaal netwerk.

Vrijtijdsbesteding

In deze subparagraaf wordt er in gegaan op de vrijtijdsbesteding van lvb-jongeren, omdat hiermee zichtbaar wordt wat lvb-jongeren in hun vrije tijd doen en of de vrije tijdsbesteding mogelijk invloed heeft op het ontstaan van knelpunten.

Alle jongeren geven aan dat zij leuke dingen ondernemen in hun vrije tijd.

De meeste jongeren geven aan dat zij graag vrienden en familie opzoeken in hun vrije tijd om gezellig te praten en om samen leuke dingen te doen. Zij zeggen hierover:

“Ik ga wel elk weekend op bezoek bij iemand, bijvoorbeeld bij mijn oma, daar ga ik elk weekend heen.” (Man, 23 jaar, zelfstandig wonend)

Iets minder dan de helft van de jongeren geeft aan dat zij in hun vrije tijd graag achter de computer en tv zitten. Jongeren zeggen hierover:

“Als ik vrij ben, zit ik achter de computer. Ik kijk dan series terug en zit op facebook.” (Vrouw, 22 jaar, zelfstandig wonend)

“Als ik vrij ben, speel ik veel spelletjes op facebook. Daar kan ik uren achter zitten en daar ben ik verslaafd aan. Ik word er af en toe aan herinnerd dat ik koffie moet drinken.” (Vrouw, 29 jaar, zelfstandig wonend)

Iets minder dan de helft van de jongeren geeft aan dat zij een creatieve hobby hebben of dat zij graag sporten in hun vrije tijd. Zij zeggen bijvoorbeeld:

“Ik vind puzzelen leuk en verder kaarten maken, knutselen en naaien.” (Vrouw, 23 jaar, zelfstandig wonend)

“Ik sport twee keer per week. Ik ga samen met de buurvrouw naar zumba en we gaan samen skeeleren.” (Vrouw, 22 jaar, zelfstandig wonend)

Andere vrijtijdsbestedingen die in mindere mate worden genoemd, zijn een muziekinstrument bespelen, naar muziek luisteren en lezen.

De netwerkliden en de focusgroep beamen dat de lvb-jongeren leuke dingen ondernemen in hun vrije tijd en hebben hier verder ook geen bijzonderheden over te vermelden.

In fase 1 gaven wij aan dat de tv en de computer erg belangrijk zijn voor lvb-jongeren (Verplanke, Duyvendak, 2010, zie 1.3.5.). Dit komt in ons onderzoek niet uitdrukkelijk naar voren. De meeste jongeren kijken wel tv of zitten achter de computer, maar zij doen dit niet ontzettend veel. Slechts één jongere geeft aan verslaafd te zijn aan facebook.

Concluderend kan er dus gezegd worden dat er geen knelpunten zijn in de vrijetijdsbesteding van lvb-jongeren.

Contact met de buurt

In deze subparagraaf worden de resultaten besproken die gaan over het contact tussen de lvb-jongeren en hun buurt. Onderwerpen zoals weinig of veel contact met de buurt, wederkerigheid en overlast komen aan bod. Deze resultaten zijn relevant voor dit onderzoek door veranderingen in de Wmo en het appél wat de Wmo doet op de burger.

Iets minder dan de helft van de jongeren geeft aan helemaal geen of erg weinig contact te hebben met de burens. Een lvb-jongere zegt hierover:

“Ik woon in een nieuwbouwbuilt, ik heb geen contact met de burens. In de buurt heeft bijna niemand contact met elkaar.” (Vrouw, 24 jaar, zelfstandig wonend)

Iets meer dan de helft van de jongeren geeft aan dat zij soms of regelmatig plezierig contact hebben met hun burens. De meeste van deze jongeren geven aan dat het contact vooral bestaat uit een praatje maken als zij de burens tegenkomen. Zij zeggen hierover:

“Ik spreek en zie de burens wel eens, vooral als het mooi weer is.” (Vrouw, 21 jaar, zelfstandig wonend)

“Pas in de schuur kwam ik de overbuurman tegen toen hij zijn fiets weg ging zetten. Toen hebben we een praatje gemaakt. Verder heb ik geen interesse in mijn burens.” (Man, 23 jaar, zelfstandig wonend)

Een aantal jongeren geeft aan dat zij hun burens vaker spreken en bijvoorbeeld ook bij elkaar op de koffie gaan en samen eten of hulp krijgen met de computer van de burens. Een lvb-jongere benoemt over goed contact met de buurt:

“Ik heb goed contact in de buurt. Ik vind goede burens ook wel belangrijk, bijvoorbeeld als je wat nodig hebt. Ook vind ik een barbecue met elkaar erg gezellig.” (Man, 22 jaar, zelfstandig wonend)

De helft van de jongeren geeft aan dat zij vooral contact hebben met buurtbewoners die begeleiding krijgen vanuit de zelfde organisatie of die in het zelfde woonhuis wonen. Deze jongeren zeggen:

“Met de buurvrouw en andere mensen van dezelfde instelling heb ik wel goed contact. Verder hoef ik van de buurt niet veel te verwachten. De buurt is namelijk Christelijk en ik niet.” (Vrouw, 26 jaar, zelfstandig wonend)

“Ik heb regelmatig contact met de andere jongeren die hier zelfstandig wonen. Ik vind dit contact positief en leuk.” (Man, 22 jaar, zelfstandig wonend)

Ongeveer een kwart van de jongeren geeft aan dat zij hun buurt als negatief ervaren. Zij zeggen hierover:

“Alle burens waren er op tegen dat wij hier kwamen wonen, dus dat was al geen leuke start. Ze dachten dat wij criminelen en junkies waren. Ik heb nu geen zin meer om naar ze toe te gaan.”(Vrouw, 22 jaar, zelfstandig wonend)

“Ik vind het geen fijne buurt, het is een achterbuurt. De omgeving zelf is niet veilig. Op bepaalde plekken kun je 's avonds beter niet komen. Ik snap niet goed waarom(zorginstelling)... hier huizen heeft neergezet.” (Vrouw, 29 jaar, zelfstandig wonend)

Twee van deze lvb-jongeren, wonend op dezelfde locatie, geven ook aan dat zij weleens ruzie hebben in de buurt. Zij zeggen:

“De ene buurman is kwaad omdat hij ook graag woningen wilde verhuren. Je mag niet op zijn terrein lopen, dan doet hij je wat. Hij zet jouw auto dan klem.”(Twee vrouwen, 29 en 24 jaar, zelfstandig wonend)

Wat opvalt, is dat lvb-jongeren benoemen dat zij hun buurt als negatief ervaren. Zij geven dan vooral aan dat dit komt door de burens (verkeerde verwachtingen, onveilig, boze burens). Dit terwijl een netwerklid geeft aan dat zij dochter zelf ook voor problemen zorgt, zoals geluidsoverlast. Hij benoemt:

“Mijn dochter zorgt voor geluidsoverlast en heeft hier ook al boetes voor gekregen.” (Vader lvb-jongere, netwerklid)

De netwerkliden zien ook in dat er weinig contact is tussen de jongeren en hun burens. Een moeder benoemt:

“Hij zegt meestal wel hallo, omdat hij weet dat dit zo hoort. Maar bijvoorbeeld een hand geven met oud en nieuw, vind hij al heel spannend.” (Moeder lvb-jongere, netwerklid)

In de focusgroep werd benoemd dat de buurt weerstand kan hebben tegen projecten voor lvb-jongeren. Het is hierin goed om uitleg te geven aan de buurt om weerstand te verminderen. Het is belangrijk hierin wederkerigheid op te zoeken. Jongeren kunnen hierin door de begeleiding worden opgevoed door hen te leren om contact te leggen met de buurt en hen voor te bereiden op vragen die zij kunnen krijgen over hun beperking. In de focusgroep wordt ook de term vraagverlegenheid besproken; in hoeverre durven burgers, hulp te vragen aan de ander? Op het moment dat de hulp niet kenbaar wordt gemaakt, wordt er ook geen hulp aan elkaar gegeven en kan wederkerigheid moeilijk tot stand komen. De focusgroep zegt hierover:

“We moeten meer de buurt ingaan en samen kijken hoe de buurt met elkaar zorg kan dragen voor elkaar. Dit zou een onderdeel kunnen zijn van het meer inzetten van informele zorg. De buurt en elkaars kwaliteiten inschakelen”(Lid focusgroep)

De buurt kan soms een negatieve houding hebben ten opzichte van lvb-jongeren die in de buurt komen wonen. Uitleg geven helpt op een dergelijk moment. Een lid van de focusgroep zegt hierover:

“Er was veel opstand vanuit de buurt, ‘mijn huis wordt hierdoor minder waard’. Maar ik merk dat wanneer je meer uitleg geeft aan de buurt, dat ze er dan wel minder weerstand tegen krijgen. En uiteindelijk bleken juist de burens overlast te veroorzaken en niet de jongeren zelf.

Toen heb ik tegen de jongeren gezegd dat ze zelf aan mogen bellen om dit te zeggen. Dat doe ik ook als ik last van de buurman heb. Deze jongeren moeten dat ook leren.”
(Lid focusgroep)

In de literatuur over contact met de buurt komt het volgende naar voren: Uit een onderzoek van Verplanke en Duyvendak (2010) komt naar voren dat het contact van lvb-jongeren met de buurt niet verder gaat dan elkaar groeten op straat. De reden voor overlast door lvb-jongeren wordt ook beschreven in de literatuur. Lvb-jongeren hebben vooral moeite met het bedenken van sociaal adequaat gedrag, zelfs als ze de situatie goed hebben ingeschat. Uit de praktijk blijkt dat ze meer kiezen voor een agressieve aanpak en vooral ook voor een minder assertieve uitweg (Van Nieuwenhuijzen, 2004).

Concluderend kan er worden gezegd dat de meeste jongeren geen contact hebben in de buurt of dat het contact alleen bestaat uit zo nu en dan een praatje. Ook is er sprake van overlast door de buurt en het niet accepteren van de lvb-jongeren. Netwerkliden geven aan dat de jongeren zelf ook voor overlast zorgen, terwijl de jongeren dit zelf, op één jongere na, niet benoemen. Het geringe contact met de buurt kan een knelpunt zijn voor de lvb-jongeren, omdat de jongeren weinig contact opbouwen in de buurt en weinig steun kunnen vinden in de buurt. Ook bij contact met de burens is het begrip wederkerigheid van belang. Het is belangrijk dat de jongeren contact leggen met de burens, zodat de burens ook ervaren hoe het is om contact te hebben met iemand met een beperking en dat zij de jongeren hier vragen over kunnen stellen.

Sociaal netwerk

In deze subparagraaf worden de resultaten beschreven over het sociaal netwerk van de lvb-jongeren. Eerst wordt het contact met de familie besproken, daarna het contact met vrienden. Ook worden het hebben van een klein of geen netwerk, moeite hebben met het maken en onderhouden van contact en de moeite met het herkennen van echte vrienden besproken. Deze resultaten zijn van belang voor het onderzoek, omdat het sociaal netwerk een grote steun kan zijn voor de jongeren in het zelfstandig wonen. Als dit sociaal netwerk klein is of ontbreekt, zou dit kunnen leiden tot knelpunten in het zelfstandig wonen, zoals eenzaamheid.

Familie:

De meeste lvb-jongeren geven aan dat zij veel omgaan met hun familie. Het gaat dan vooral over ouders, broers & zussen en grootouders. Een aantal jongeren geeft aan dat zij weinig tot geen contact hebben met hun familie. Dit komt door familieproblemen of doordat de familie ver weg woont. Een jongere zegt hierover:

“Met mijn vader heb ik geen contact, mijn moeder woont ver weg daar heb ik alleen telefonisch contact mee.”(Vrouw, 26 jaar, zelfstandig wonend)

Ook de netwerkliden zien dat de jongeren contact hebben met de familie. Ze benoemen wel dat de jongeren voorkeur hebben voor bepaalde familieleden:

“Hij trekt veel met zijn oma op. Hij kan daar ook goed mee. Met andere familieleden heeft hij niet zoveel. Hij trekt het meest naar de jongere kinderen/ familieleden toe (waar vermoedelijk ook wat mee is) dit is opvallend.” (Moeder lvb-jongere, netwerklid)

Een ander netwerklid benoemt het volgende over sociale contacten van haar zoon:

“Ik zie dat mijn zoon bij familieleden van dezelfde leeftijd echt aan de zijkant staat. Hij hoort er niet bij en vindt geen aansluiting. Ik zie mijn zoon zo eigenlijk ook in de samenleving staan. Hij staat ook aan

de zijkant van de samenleving, hij hoort er niet bij en past er niet bij. Hij heeft zijn eigen wereldje.”
(Moeder lvb-jongere, netwerklid)

Vrienden:

Ongeveer een kwart van de jongeren geeft aan dat zij helemaal geen vrienden of kennissen hebben. Een jongere zegt bijvoorbeeld:

“Ik heb helemaal geen vrienden. Ik heb mijn collega’s wel eens uitgenodigd om op mijn verjaardag te komen, maar ze zijn niet gekomen. Vrienden van vroeger spreek ik ook niet meer, dit verwatert op een gegeven moment. Ik vind het ook wel moeilijk om contact te maken met anderen. Ik vertrouw mensen niet zo snel.” (Man, 25 jaar, zelfstandig wonend)

Ook een kwart van de jongeren geeft aan dat zij wel kennissen hebben (vrienden van ouders, mensen uit de kerk, medebewoners, mensen uit de buurt), maar geen echte vrienden. Een jongere geeft hierover aan :

“Ik praat wel graag met iemand, alleen van mijn leeftijd heb ik geen vrienden. Mensen die ouder zijn, die zijn voor mij wel vrienden. Deze mensen ken ik van visite bijvoorbeeld.” (Man, 23 jaar, zelfstandig wonend)

Van de jongeren die aangeven dat zij wel vrienden hebben (ongeveer de helft), geeft ongeveer driekwart aan dat zij tussen de twee en de vijf echte vrienden hebben. Ongeveer een kwart geeft aan dat zij tussen de vijftien en de vijfentwintig vrienden hebben.

De lvb-jongeren hadden zelf moeite om te zeggen waarom zij contacten maken en onderhouden moeilijk vinden. Wat zij hier wel over zeiden is:

“Ik vind het lastig om initiatief te nemen. Je weet nooit wie of wat je hebt voor je hebt staan.”
(Vrouw, 23 jaar, zelfstandig wonend)

“Ik vind het moeilijk om contact te maken, omdat ik niet iedereen vertrouw.” (Man, 25 jaar, zelfstandig wonend)

Alle netwerkleden benoemen dat de jongeren wel contacten hebben, maar zij vinden dit geen hechte contacten. Het zijn vooral kennissen, of de contacten zijn snel voorbij. Wat ook opvallend is, is dat een jongere benoemt dat zij veel vrienden heeft, terwijl haar vader benoemt dat dit allemaal losse flodders zijn. Een netwerklid benoemt over vrienden:

“Hij heeft geen ‘echte’ vrienden. Hij noemt het zelf wel vrienden, maar dit zijn meer vrienden van facebook. Hij zou ook 1 keer in de week met een jongen naar de sportschool gaan. Dit is maar 1 keer gebeurd. Toen was het alweer over.” (Moeder lvb-jongere, netwerklid)

Wat de netwerkleden en de focusgroep benoemen is dat de jongeren veel moeite hebben met het maken van contact en het onderhouden van contacten en dat zij ook niet goed kunnen inschatten wanneer iemand nou een vriend is.

Twee netwerkleden benoemen dat de jongeren hun vriendschap kopen. Een netwerklid zegt hierover:

“Hij gaat dan uit eten met zijn vrienden terwijl hij geen geld heeft.” (Ouders lvb-jongere, netwerkleden)

In de literatuur komt ook naar voren dat jongeren moeite hebben om sociale contacten aan te gaan (Teeuwen, 2012). Om zich te redden moet iemand begrijpen wat de ander zegt, wat een ander bedoelt, weten wat de sociale norm is en die norm adequaat kunnen omzetten in competent gedrag. Dit wordt sociaal perspectief genoemd. Voor lvb-jongeren is het moeilijk om dit perspectief te nemen. In de literatuur wordt ook benoemd dat een klein of geen sociaal netwerk kan zorgen voor eenzaamheidsgevoelens (Verplanke en Duyvendak, 2010).

Uit een onderzoek van Hermesen, Keukens en Van der Meer (2008), kwam naar voren dat een van de grootste problemen op het gebied van relaties bij mensen met een verstandelijke beperking is dat zij een heel klein sociaal netwerk hebben. Dit komt vooral sterk naar voren als mensen met een verstandelijke beperking zelfstandig willen gaan wonen. Dit sluit goed aan bij de antwoorden van de jongeren en van hun netwerkleden.

Concluderend kan er gezegd worden dat het ontbreken van sociale contacten en het moeite hebben met het maken van contact, knelpunten zijn voor lvb-jongeren. De jongeren hebben vaak wel contact met familieleden, maar contact met vrienden ontbreekt of is er in geringe mate. Het is voor lvb-jongeren moeilijk om in te schatten wat nou precies een vriend is en daardoor kunnen zij in contact komen met foute vrienden en bijvoorbeeld vriendschappen kopen. Een klein of geen sociaal netwerk kan een knelpunt zijn voor lvb-jongeren in het zelfstandig wonen, omdat dit kan zorgen voor eenzaamheidsgevoelens.

Conclusie

Er kan geconcludeerd worden dat er knelpunten zijn op het gebied van omgevingsfactoren voor lvb-jongeren in het zelfstandig wonen. Lvb-jongeren en hun netwerkleden kunnen worden overschat en overvraagd. Dit kan er voor zorgen dat lvb-jongeren niet de zorg krijgen die ze nodig hebben en dat de netwerkleden overspannen kunnen raken. Ook grenzen aangeven is een probleem voor lvb-jongeren. Dit is een knelpunt, omdat jongeren hierdoor overvraagd kunnen worden.

Hulp vragen kost de jongeren veel moeite, vooral het hulp vragen voor moeilijke emoties. Dit hangt samen met het accepteren van de handicap. Door schaamte durven veel jongeren geen hulp te vragen. Ook voor ouders is het lastig om de handicap van hun kind te accepteren. Het niet accepteren van de handicap en het moeite hebben met hulp vragen zijn grote knelpunten, omdat jongeren pas hulp vragen als de nood erg hoog is of als het al te laat is. Ook kunnen ouders de handicap van hun kind onderschatten en ze niet de zorg geven die het kind nodig heeft. Er is maar weinig contact met de buurt en dit is een knelpunt, omdat het vanuit de Wmo steeds belangrijker gaat worden dat mensen naar elkaar omkijken en hun eigen verantwoordelijkheid nemen. Zoals eerder aangegeven, blijkt uit de literatuur dat er vraagverlegenheid en acceptatieschroom in de samenleving heerst (Linders, 2010). Dit geldt voor elke burger, inclusief de lvb-jongeren. Er lijkt de vraag te zijn in hoeverre wederkerigheid reëel is in deze samenleving. Als er meer contact zou komen tussen de jongeren en de buurt, dan zou meer wederkerigheid kunnen ontstaan, doordat er dan wellicht bekend wordt wat zowel de lvb-jongere als de burens nodig hebben en hoe ze elkaar kunnen helpen. Een laatste knelpunt op het gebied van omgevingsfactoren is dat lvb-jongeren vaak een klein of geen sociaal netwerk hebben. Ze hebben vaak wel contact met familie, maar hebben weinig of geen echte vrienden. Ze hebben vooral moeite met het inzien van wie nou echte vrienden zijn en de kans bestaat dat zij in contact komen met foute vrienden. Ook het maken en onderhouden van contact is erg lastig. Dit is een groot knelpunt, omdat het ontbreken van sociale contacten kan zorgen voor eenzaamheid onder de jongeren.

3.4 Welke maatschappelijke ontwikkelingen zijn van invloed op de knelpunten bij lvb-jongeren tussen de 18 en 27 jaar in het zelfstandig wonen?

Bij deze deelvraag worden maatschappelijke ontwikkelingen beschreven die in de interviews naar voren zijn gekomen. Hierin zijn twee thema's zichtbaar: "formele en informele zorg" en "werk en dagbesteding." In deze paragraaf worden deze uitgewerkt en wordt er beschreven hoe deze invloed hebben op de knelpunten in het zelfstandig wonen.

Formele en informele zorg

In deze subparagraaf wordt ingegaan op de veranderingen in de wet en regelgeving en de maatschappelijke ontwikkelingen die van invloed zijn op hoe nu de begeleiding en zorg rondom lvb-jongeren wordt vormgegeven. Deze resultaten zijn relevant voor dit onderzoek, omdat de verandering van formele naar informele zorg aansluit bij de gedachtegang van de Wmo. Dit houdt in dat de rol van formele en informele zorg zal veranderen en het is helpend om te ontdekken hoe dit proces op dit moment wordt neergezet.

Uit de interviews blijkt dat alle lvb-jongeren een vorm van begeleiding ontvangen en de verwachting vanuit de gehouden interviews is dat dit niet zal veranderen. Kijkend naar de maatschappelijke ontwikkelingen in de zorg, worden hierover door de lvb-jongeren, hun netwerkleden en de focusgroep knelpunten aangegeven. Deze knelpunten zijn met name zichtbaar in de Wmo en de hierdoor veranderende rol van zowel de formele als de informele zorg.

In de interviews met de lvb-jongeren valt op dat zij over het algemeen niet merken dat er bezuinigingen plaatsvinden in de formele zorg. Een jongere zegt dit als volgt:

"Bezuinigingen, daar merk ik niets van." (Man, 27 jaar, zelfstandig wonend)

Netwerkleden maken zich zorgen over de bezuinigingen in de formele zorg. Met name over het effect rondom het aantal uren begeleiding dat de lvb-jongeren zullen krijgen. Een netwerklid geeft hierover aan:

"Ze krijgen steeds minder mensen om zich heen om te helpen, dus vrijwilligers worden in gezet. Dit betekent dat er ongeschoold personeel bij komt kijken. Dit zie ik als een grote belemmering. Daardoor heb ik soms spijt dat ik hem op zichzelf heb laten wonen." (Moeder lvb-jongere, netwerklid)

In de interviews geven de netwerkleden aan dat lvb-jongeren in hun ogen niet zonder formele zorg kunnen leven. Ook geven de netwerkleden aan dat zij verwachten dat het netwerk van deze doelgroep hierdoor meer taken zal krijgen. Het netwerk benoemt dat zij zien dat de overheid wil dat lvb-jongeren meer zelfstandig gaan wonen. Een vader omschrijft dit als volgt:

"De overheid wil graag dat de instellingen sluiten en dat mensen in de buurt komen. Dit kan echt niet, de overheid heeft hier geen idee van." (Vader lvb-jongere, netwerklid)

Het netwerk geeft aan dat er een ontwikkeling te zien is, dat de buurt een belangrijke rol moet gaan spelen volgens de Wmo. Het netwerk benoemt dat zij merken dat de jongeren niet of nauwelijks in de buurt participeren en vragen zich af of de buurt gericht is op de, soms wel specifieke, problematiek die deze jongeren hebben. Een netwerklid beschrijft dit als volgt:

"Ieder voor zich, dat maakt het wel lastig. Niet iedereen verdiept zich bijvoorbeeld meer in zijn burens, mensen kijken niet of minder naar elkaar om. Wanneer mensen oppervlakkig kijken en

luisteren, wordt juist deze doelgroep overschat. Je wordt op jezelf teruggeworpen.”(Moeder lvb-jongere, netwerklid)

De focusgroep geeft aan dat zij verwachten dat er altijd formele zorg nodig blijft en dat het de uitdaging is voor de formele zorg om de informele zorg meer te betrekken. Daarbij is het wel van belang dat de informele zorg niet overbelast wordt. Een lid van de focusgroep benoemt:

“Formele zorg zal nodig blijven, het is wel van belang dat de informele zorg betrokken blijft. Het is met name rondom de informele zorg van belang dat leden uit de informele zorg niet overvraagd worden.”(Lid focusgroep)

De focusgroep merkt op dat het lastig is om de Wmo vorm te geven in een samenleving die met name gericht is op eigen individuele behoeften. Wat opvalt in de interviews met de netwerkliden en de focusgroep is de omslag die gaande is in Nederland van formele zorg naar het meer inzetten van informele zorg. Dit lijkt te maken te hebben met veranderingen in het kijken naar de lvb-jongere, dit wordt wel het burgerschapsparadigma genoemd (Embregts, 2010). Dit houdt in dat iemand met een beperking een onderdeel is van de samenleving. Dit betekent dat de overheid het stimuleert dat mensen met een beperking zoveel mogelijk zelfstandig gaan wonen. Mensen met een licht verstandelijke beperking hebben hierin begeleiding nodig. Op dit moment wordt dit gefinancierd vanuit de AWBZ. Vanaf 1 januari 2015 zal een gedeelte van de financiering van de AWBZ vallen onder de Wmo. Het doel van deze omslag is om gericht in te kunnen spelen op de zorgbehoefte van de cliënt. Dit heeft vooral invloed op de lvb-jongeren die vallen onder de ZZP schalen 1 tot en met 4. Op de website “In voor zorg” (In voor zorg, 2013) staat hierover het volgende vermeld: *“In de komende jaren zijn hierin de volgende veranderingen te zien. Per 1 januari 2013 vervallen ZZP 1 en 2 VG voor nieuwe cliënten. De ZZP’s 1 VG en 2 VG worden voor nieuwe cliënten beperkt tot verzekerende tot 23 jaar. Bestaande cliënten met een geldig indicatiebesluit houden recht op een ZZP 1 of 2. Vanaf 1 januari 2014 komt ZZP 3 VG te vervallen voor nieuwe cliënten.”* Dit heeft vooral invloed op jongeren boven de 23 jaar en jongeren met een lichte begeleidingsvraag. De verwachting is dat het lastiger is om in een indicatie te kunnen aanvragen. Met betrekking tot de hoofdvraag heeft dit invloed op het zelfstandig wonen, omdat er minder geld vrij komt voor begeleiding.

Om dit gat op te vangen is de Wmo gekomen. De Wmo gaat uit van de eigen kracht van de burger (rijksoverheid, 2012). Een belangrijk doel van de Wmo is het inzetten van het netwerk en de buurt. Uit de interviews blijkt dat lvb-jongeren weinig contact hebben met de buurt en dat hun netwerk niet altijd als steunend wordt ervaren. Dit kan nadelig zijn, omdat de Wmo meer verwacht van de eigen kracht van burgers. Dit is een knelpunt in het zelfstandig wonen, omdat het netwerk en de buurt een belangrijkere rol lijken te gaan spelen. Wat het hierin moeilijker lijkt te maken, is het aangaan en onderhouden van contact door de lvb-jongere met de buurt (Verplanke en Duivendijk, 2010). Zie voor meer informatie hierover 4.2.2.

De ontwikkelingen in de samenleving dragen bij aan de vraagverlegenheid. Deze trend speelt ook in de huidige samenleving. Dit lijkt te maken te hebben met de trend individualisering. De vraag is in hoeverre lvb-jongeren uit zichzelf contact leggen met de buurt en in hoeverre zij hier hulp aan vragen. Daarnaast is de vraag in hoeverre de buurt een rol wil spelen in de zorg voor de ander. Dit lijkt een knelpunt te zijn dat van belang is voor het beantwoorden van de hoofdvraag, omdat hulp vragen en de eigen kracht van de burger hiermee te maken hebben. Hiernaast is er sprake van een complexe samenleving waarin patronen niet altijd meer zichtbaar zijn en het niet duidelijk lijkt te zijn waar men hulp kan vragen en bij wie men terecht kan. Door de gehaastheid en de hoge verwachtingen van de ander lijken lvb-jongeren soms niet volledig mee te kunnen participeren (Verplanke, Duyvendak, 2010).

Concluderend en een link leggend naar de hoofdvraag lijkt Nederland op dit moment in een omslag te zitten van het meer inzetten van informele zorg. De formele zorg zal een andere manier van

begeleiden nodig hebben om hier op in te kunnen spelen. Dit betekent dat de formele zorg zijn begeleiding moet aanpassen en hier op een andere manier op in moet gaan spelen. Door veranderingen in de wet en regelgeving is er minder geld beschikbaar voor de begeleiding en wordt er meer verwacht van de informele zorg. Dit is tevens het knelpunt, namelijk hoe betrek je de informele zorg bij de lvb-jongere en hoe vergroot je het netwerk. Een ander knelpunt is hoe de informele zorg kan worden ondersteund door de formele zorg om zo een balans te krijgen in de draagkracht en draaglast. Het effect van de veranderingen kan zijn dat de informele zorg een grotere rol gaat spelen en dat zij hierdoor overbelast kunnen raken. De rol van de begeleiding zal veranderen naar een meer coördinerende rol en zij zullen bij complexe problematiek meer aanwezig zijn.

Werk en dagbesteding

In deze subparagraaf wordt ingegaan op onderzoeksresultaten die gaan over werk en dagbesteding die verkregen zijn uit de interviews met de lvb-jongeren, hun netwerkleden, de focusgroep en de literatuurstudie. Deze resultaten zijn relevant voor het beantwoorden van de hoofdvraag, omdat werk en dagbesteding een belangrijk onderdeel zijn van het dagelijks leven van een lvb-jongere. Met deze vraag wordt geprobeerd te ontdekken of hier mogelijk een knelpunt ligt.

Werk en dagbesteding zijn een onderdeel van het dagelijks leven. Lvb-jongeren ontvangen over het algemeen een Wajong uitkering, omdat er sprake is van een vorm van arbeidsongeschiktheid. Uit de interviews met de lvb-jongeren, netwerkleden en de focusgroep, blijkt dat er rondom werk en dagbesteding twee punten spelen. Het eerste punt is de bezuinigingen rondom de Wajong. De hoogte van de Wajong blijft hetzelfde, maar de lasten stijgen. Het tweede punt heeft te maken met veranderingen in de wet en regelgeving. De Wajong wordt voor een gedeelte afgeschaft en een gedeelte van de lvb-jongeren zal vanaf 1 januari 2014 onder de participatiewet komen te vallen. Dit betekent dat lvb-jongeren een arbeidsplek aangeboden krijgen. De verwachting is dat hier problemen kunnen ontstaan door de prestatiegerichte cultuur en de beperkingen die de lvb-jongeren hebben. Rondom de Wajong benoemen drie lvb-jongeren dat er hier veranderingen in zijn en dat zij minder geld te besteden hebben. Eén van deze jongeren zegt het als volgt:

“De Wajong is ook naar beneden gegaan. Dat vind ik heel vervelend, omdat ik heel krap zit met mijn geld.” (Vrouw, 22 jaar, zelfstandig wonend)

Wat opvalt, is dat de Wajong op hetzelfde niveau blijft, maar dat vaste lasten omhoog gaan. Er lijkt een kloof te zijn tussen het inkomen en de uitgaven. Het inkomen lijkt bevroren te zijn, terwijl vaste lasten omhoog gaan. Een jongere verwoordt dit als volgt:

“Bezuinigingen in de zorg merk ik aan de eigen bijdrage, die gaat namelijk erg omhoog. De Wajong blijft na mijn 23e hetzelfde.” (Vrouw, 27 jaar, zelfstandig wonend)

Een ander opvallend punt is dat één jongere aangeeft dat hij door de hoogte van de Wajong niet veel zin heeft om te gaan werken. Hij zegt dit als volgt:

“Ik wil werken, maar als ik weet wat ik verdien, heb ik geen zin om mijn bed daarvoor uit te komen.” (Man, 23 jaar, zelfstandig wonend)

In de interviews met de netwerkleden komt naar voren dat het belangrijk is om in het werk aandacht te hebben voor de lvb-jongere. Een netwerklid deelt hierover het volgende:

“Dan loopt hij op zijn werk vast. Dan heeft hij ruzie op zijn werk. Als de chef er niet is dan heeft het personeel liever dat X ook vrij heeft. Het andere personeel weet niet hoe ze met hem om moeten gaan.” (Vader lvb-jongere, netwerklid)

Een vader van een netwerklid benoemt dat het voor werkgevers lastig is om aan te sluiten bij de lvb-jongere. Hij zegt dit als volgt:

“Als je nog nooit eerder hebt meegemaakt dat iemand gehandicapt is, dan weet je nog niet goed hoe je hier mee om moet gaan..” (Vader lvb-jongere, netwerklid)

De focusgroep ziet in de Wajong een belemmering. Een deelnemer van de focusgroep benoemt:

“De Wajong is hierin soms beperkend, omdat zij op deze manier voldoende geld krijgen om te leven. Jongeren worden hierdoor niet of minder gestimuleerd om te gaan werken en op deze manier ook een plek in de samenleving in te nemen. Jongeren dienen bewust te worden van hun rol in de samenleving en dat zij hun bijdrage mogen leveren.” (Lid focusgroep)

Rondom de Wajong wordt zowel vanuit de interviews als vanuit de focusgroep aangegeven dat dit een belemmerende factor kan zijn in het zoeken naar werk en op die manier het participeren in de samenleving. Uit een telefonisch contact met het UWV blijkt dat jongeren die een Wajong uitkering krijgen een re-integratie traject aangaan en op die manier wordt er gekeken naar een geschikte werkplek. Om werkgevers te stimuleren lvb-jongeren in dienst te nemen is er een subsidie en geeft het UWV begeleiding (Kenniskring, 2013). In de praktijk blijkt dat het lastig is voor lvb-jongeren om te participeren op een werkplek, omdat zij vaardigheden missen die van belang zijn op de huidige arbeidsmarkt. Het gaat om communicatieve vaardigheden, stressbestendigheid en flexibiliteit (Teeuwen, 2012).

In de vorige paragraaf is aangegeven dat er veranderingen komen in de ZZP-schalen. Het is de vraag of het hierdoor in de toekomst nog mogelijk is voor lvb-jongeren om een indicatie voor dagbesteding te ontvangen. Verder zal vanaf 1 januari 2014 de participatiewet in werking treden. Het doel van de participatiewet is dat gemeenten meer vrijheid krijgen om te bepalen welke ondersteuning mensen met een arbeidsbeperking nodig hebben. Werkgevers met vijftientwintig of meer personeelsleden moeten op termijn werknemers met een beperking in dienst hebben (Rijksoverheid, 2012). De kans is groot dat lvb-jongeren zullen gaan werken op deze arbeidsplekken. Uit onderzoek van Teeuwen (2012) blijkt dat lvb-jongeren begeleiding nodig hebben en dat hun werktempo lager ligt. Het is de vraag of lvb-jongeren het kunnen redden op de werkvloer en of het geen faalervaring gaat worden. Dit heeft met name te maken met de prestatie maatschappij waarin er van iedereen wordt verwacht een bepaalde bijdrage te leveren aan deze samenleving. Het is de vraag of lvb-jongeren dit werktempo kunnen bijhouden en of er vanuit de werkgever aandacht is voor de beperkingen van de lvb-jongere. Een mogelijk knelpunt hierin is het missen van vaardigheden die nodig zijn om het werk uit te voeren en de prestatiecultuur waarin het gaat om het resultaat en de snelheid van het werk. Een knelpunt hierin is dat lvb-jongeren een lager werktempo hebben en meer tijd nodig hebben om vaardigheden aan te leren (Teeuwen, 2012). Hierin lijkt het van belang te zijn om op de werkplekken goede begeleiding te hebben en de lvb-jongeren te ondersteunen in het werkproces. Het is de vraag wat het effect is op lvb-jongeren, wanneer werknemers verplicht mensen met een beperking in dienst moeten hebben en hier onvoldoende oog en begeleiding is voor de beperkingen van de lvb-jongeren.

De Wajong lijkt voor lvb-jongeren een belemmering te zijn om werk te zoeken, met name door de hoogte van de Wajong uitkering. Uit de literatuurstudie komt naar voren dat het belangrijk is voor een lvb-jongere om structuur te hebben. Werk of dagbesteding is hierin een belangrijk onderdeel (Teeuwen, 2012). Het ontbreken van werk of dagbesteding kan een belemmering zijn in het zelfstandig wonen, omdat de jongeren dan structuur in hun leven missen. Het moeilijker worden van het krijgen van een indicatie voor dagbesteding, kan dit juist veroorzaken. Als het gaat om de participatiewet, kan er een knelpunt opkomen in het contact tussen de werkgever en werknemer. Op

het moment dat de lvb-jongere niet de juiste begeleiding krijgt in het werkproces, is het mogelijk dat er een faalervaring kan optreden. Het is goed om aandacht te hebben voor de juiste begeleiding in het werkproces. Daarnaast is het goed om ook de werkgever te begeleiden in het omgaan met de lvb-jongere, omdat er anders kans is dat de lvb-jongere niet goed functioneert op zijn werkplek en er een gevoel van falen komt. Dit kan een negatief effect hebben op het zelfstandig wonen, omdat de lvb-jongere wellicht weerstand kan krijgen om te werken en daardoor niet naar zijn werk zal gaan, waardoor hij vervolgens structuur mist in zijn leven.

Conclusie

Met betrekking tot de hoofdvraag lijken gevolgen van maatschappelijke ontwikkelingen als: individualisering, verandering in financiering en de ontwikkeling rondom de Wmo van invloed te zijn op mogelijke knelpunten die gaan ontstaan. De overheid wil dat mensen zo zelfstandig mogelijk leven en door de te hoge zorgkosten vanuit de verzorgingsstaat is de Wmo er gekomen. Deze wet is bedoeld om de buurt en de maatschappij meer te betrekken in de zorg voor de ander. Lvb-jongeren komen vanaf 1 januari 2015 onder de Wmo te vallen. Dit betekent dat er minder financiering is voor begeleiding vanuit de AWBZ en de Wajong. De verwachting is dat er wordt bezuinigd op het aantal uren begeleiding. Dit heeft met name gevolgen voor jongeren die vanaf 1 januari 2014 een indicatie voor zorg aanvragen. Dit lijkt een knelpunt te zijn, want uit de interviews blijkt dat lvb-jongeren altijd begeleiding nodig hebben. Deze informatie is van belang voor het beantwoorden van de hoofdvraag, omdat het hebben van geen begeleiding een mogelijk knelpunt is. De vraag is wie de begeleiding van deze jongeren oppakt als ze minder formele zorg krijgen. De informele zorg moet dit gaan overnemen. Hier ligt een knelpunt, omdat blijkt dat het sociaal netwerk van een aantal lvb-jongeren klein is en niet bij elke lvb-jongere steunend. Dit lijkt van belang te zijn voor de hoofdvraag, omdat er een mogelijk toename van problemen kan komen wanneer er minder begeleiding is en er geen netwerk is die dit op kan vangen. Deze begeleiding dient te worden opgepakt door het netwerk en de buurt. Op deze manier krijgt de formele zorg een kleinere rol en wordt er meer verwacht van de informele zorg. De verwachting ligt er dat er meer druk zal komen te liggen bij het informele netwerk. Dit betekent dat de kans bestaat dat het netwerk overvraagd gaat worden. Dit kan een knelpunt zijn, omdat uit de interviews blijkt hoe steunend het netwerk is voor de lvb-jongere. Concluderend en de link leggend naar de hoofdvraag, is te zien dat het netwerk een grotere rol dient te krijgen in de zorg voor de lvb-jongere en dat het van belang is om hier in te investeren. Dit vraagt van de hulpverlening een andere manier van begeleiden waarin meer aandacht wordt gevraagd voor het netwerk en het inzetten van het netwerk. Hier dient ook aandacht te zijn voor de belasting van het netwerk. Wanneer er naar de rol van de buurt en de informele zorg gekeken wordt, kan het een probleem worden wanneer een lvb-jongere geen contact heeft met de buurt en een klein of geen sociaal netwerk heeft. Een sociaal isolement en het erger worden van de bestaande problemen kunnen dan het gevolg zijn. Als het gaat om dagbesteding, is het gezien de bezuinigingen rondom de AWBZ, de vraag of het in de toekomst nog mogelijk is voor lvb-jongeren om een indicatie te krijgen voor dagbesteding. Vanwege de structuur die belangrijk is voor lvb-jongeren, is het echter wel van belang dat zij dagbesteding kunnen ontvangen. Kijkend naar de participatiewet, zullen lvb-jongeren meer zichtbaar worden in de samenleving en zullen zij mogelijk deelnemen aan het werkproces. Dit betekent dat de werkgever van de jongere handvatten nodig heeft om de lvb-jongere te begeleiden om zo faalervaringen van lvb-jongere te voorkomen. Hier ligt mogelijk een taak voor de formele zorg in de vorm van voorlichtingen aan werkgevers en werknemers. Zelfstandig wonen wordt gestimuleerd door de overheid. Vanaf 23 jaar lijkt het moeilijker te worden om een indicatie aan te vragen, terwijl lvb-jongeren wel een vorm van formele begeleiding nodig lijken te hebben. Mogelijk kan hier op worden ingespeeld door jongeren eerder voor te bereiden op het zelfstandig wonen. Dit lijkt te betekenen dat lvb-jongeren op vroege leeftijd al moeten nadenken over het mogelijk zelfstandig wonen.

3.5 Welke aanbevelingen kunnen er aan MEE worden gegeven ter voorbereiding op het zelfstandig wonen van jongeren tussen de 18 en 27 jaar?

In de interviews met de lvb-jongeren, netwerkleden en in de focusgroep hebben wij de vraag gesteld welke aanbevelingen zij aan MEE willen geven om lvb-jongeren beter voor te bereiden op het zelfstandig wonen. Deze aanbevelingen zijn bij de lvb-jongeren en hun netwerkleden uitgevraagd door aan hen te vragen welke aanbevelingen zij zouden geven, zodat knelpunten in het zelfstandig wonen, bij lvb-jongeren verminderd of voorkomen worden. In deze paragraaf is een ordening aangebracht in de aanbevelingen die verkregen zijn. Thema's die hierin naar voren komen zijn het leren door te ervaren en omgang met financiën.

Leren door ervaren

In de gehouden interviews met de lvb-jongeren kwam naar voren dat zij leren door te ervaren en te doen. Dit willen zij ook graag meegeven aan MEE. Een van de lvb-jongeren benoemt het als volgt:

“Zelf dingen proberen: niet alles voorkauwen. Ruimte en kans krijgen om dingen te proberen en te ondernemen.” (Vrouw, 23 jaar, zelfstandig wonend)

De lvb-jongeren merken op dat een pilot een goed idee kan zijn, maar dat drie dagen wel heel kort is om te leren wat je nodig hebt om zelfstandig te kunnen wonen. Een aanbeveling zou zijn om de pilot langer te laten duren. Er wordt een voorstel van twee weken gegeven. De meeste jongeren hebben een langer traject gevolgd waarin zij vaardigheden hebben aangeleerd die van belang zijn voor het zelfstandig wonen. De helft van de geïnterviewden heeft een voortraject gehad om zelfstandig te leren wonen. Een vrouw omschrijft het proces wat bij haar gebeurde in drie dagen zelfstandig wonen:

“3 dagen zijn te kort. Na drie dagen kom je er eigenlijk pas achter wat er nodig is. Ik denk niet dat je het ervaart. Na 1 dag is het leuk, na 2 dagen ontdek je pas wat er echt nodig is, dan begin je na te gaan wat je moet gaan doen.” (Vrouw, 22 jaar, zelfstandig wonend)

Ouders en verzorgers spelen volgens lvb-jongeren een belangrijke rol in het zelfstandig wonen. Het blijkt dat lvb-jongeren het als positief ervaren dat zij in de periode dat zij thuis woonden werden voorbereid op het zelfstandig wonen door het aanleren van vaardigheden. Het blijkt dat wat de lvb-jongeren thuis hebben geleerd, zij makkelijker kunnen toepassen op het moment dat zij zelfstandig gingen wonen. Een lvb-jongere omschrijft het als volgt:

“Mijn opa en oma hebben mij geleerd om zelfstandig te wonen. Ik heb namelijk 10 jaar bij mijn opa en oma gewoond. Mijn opa en oma stonden niet alleen voor het huishouden. Als ik kon, moest ik mee helpen. Ze hebben mij geleerd om te koken, achter de naaimachine te werken, het huishouden te doen en schoon te maken. Dit heeft mij heel erg geholpen.” (Vrouw, 22 jaar, zelfstandig wonend)

Vaardigheden die door de lvb-jongeren van belang worden gezien om zelfstandig te kunnen zijn: hulp vragen, omgaan met geld, wassen, koken en schoonmaken. Een lvb-jongere vatte het zo samen:

“Wat je in ieder geval moet kunnen om zelfstandig te wonen is wassen, met geld omgaan, het huishouden doen, koken en schoonmaken. De begeleiding kan je hierin ondersteunen door uitleg te geven over was of koken.” (Vrouw, 21 jaar, zelfstandig wonend)

Eén lvb-jongere werkte als huishoudhulp bij een vrouw, waardoor zij dingen leerde over het zelfstandig wonen. Af en toe gaf deze mevrouw haar dan tips. De lvb-jongere zegt hierover het volgende:

“Schoonmaken heb ik geleerd bij de praktijkschool en bij een mevrouw in de huishouding. Deze mevrouw heeft wel vaker meiden van mijn leeftijd gehad en die leert zij dan schoonmaken. Hierdoor leer ik het zelfstandig, voordat ik op mijzelf ga wonen.” (Vrouw, 18 jaar, thuiswonend)

In de interviews komt naar voren dat lvb-jongeren benoemen dat zij het zelfstandig wonen leren door vaardigheden stap voor stap aan te leren en door het te doen. Eerst met begeleiding en op een gegeven moment zonder begeleiding. De begeleiding kan helpend zijn door mee te denken en doordat ze de begeleiding vragen kunnen stellen. Een jongere omschrijft dit als volgt:

“Eerst voordoen en dan samen doen. Rustig opbouwen in stapjes. Uiteindelijk als je uit huis gaat dan kun je het allemaal.” (Vrouw, 22 jaar, zelfstandig wonend)

Naast het stap voor stap aanleren, lijken hulpmiddelen als weekplanningen, stap voor stap kaarten en pictogrammen helpend te zijn in het aanleren van nieuwe vaardigheden. Lvb-jongeren benoemen dat dit structuur geeft en dat dit helpend kan zijn voor sommige jongeren. Een lvb-jongere legde het zo uit:

“Structureren kan helpen om dingen aan te leren. Met structureren wordt bedoeld dat er een bepaalde volgorde aangebracht kan worden in bijvoorbeeld schoonmaken.” (Man, 24 jaar, zelfstandig wonend)

Ook werd door enkele lvb-jongeren aangegeven dat het goed is om vooraf te weten waar begeleiding voor nodig is en om te kijken wat je zelfstandig kunt. Jongeren zeggen hierover:

“...dat je weet waar je begeleiding in nodig hebt en wat je zelfstandig kunt” (Vrouw, 29 jaar, zelfstandig wonend)

“Het is goed om te kijken wat iemand nodig heeft en waar hij begeleiding in nodig heeft.”

(Vrouw, 23 jaar, zelfstandig wonend)

Het wordt over het algemeen als plezierig ervaren dat er begeleiding is die met de lvb-jongere meekijkt en hen in het begin helpt met het aanleren van nieuwe vaardigheden. Een jongere vertelt over de rol van de begeleiding:

“Ik heb echt iemand nodig die het uitlegt, het liefst heb ik nog dat mensen het voor doen.” (Man, 23 jaar, zelfstandig wonend)

Enkele lvb-jongeren hebben de begeleiding als belemmerend ervaren in het zelf kunnen leren en ontdekken wat zelfstandig wonen is. Een jongere zegt over de rol van de begeleiding:

“De leiding geeft dan tips en dat moeten ze niet doen. Eerst wil ik het drie keer zelf proberen en dat een vierde keer de leiding tips geeft. Maar eerst wil ik het zelf proberen.” (Vrouw, 23 jaar, zelfstandig wonend)

Netwerklleden benoemen dat in de voorbereiding voor het zelfstandig wonen zij een rol kunnen spelen door hun kind thuis vaardigheden aan te leren. De netwerklleden benoemen dat het belangrijk is om een lvb-jongere voor te bereiden op de toekomst. Een moeder zegt het als volgt:

“Deze doelgroep (lvb-jongeren) hebben het nodig dat ze al een stuk voorbereiding thuis krijgen, van de ouders. Je moet ze thuis al voorbereiden op wat ze moeten kunnen en doen wanneer ze op zichzelf gaan. Voorbeelden zoals wassen, koken etc., alles wat er bij komt kijken. Begin hiermee vanaf een jaar of 12. Je moet ze bewust maken van als je later op je zelf gaat wonen, moet je ook je aardappels schillen, je bed verschonen, etc. In de thuissituatie kan je de jongere hierop voorbereiden. Geef ze alles in de praktijk al mee.” (Moeder lvb-jongere, netwerklid)

Netwerklleden herkennen dat lvb-jongeren leren door te ervaren en zij vinden het belangrijk dat een lvb-jongere zo zelfstandig mogelijk wordt. Een moeder omschrijft dit als volgt:

“Toch wel zoveel mogelijk deze jongeren zelf laten doen. Proberen vooral mee te kijken. Misschien kun je dingen wel een keer voor doen, maar probeer toch om ze zo zelfredzaam mogelijk te laten zijn. Alles wat ze kunnen, moet je ze ook aanleren.” (Moeder lvb-jongere, netwerklid)

Netwerklleden geven aan dat het voor hen van belang is om te erkennen dat zij een kind met een beperking hebben en dat zij hierin hulp durven te vragen. Het is hierin helpend om met anderen te praten over hun kind en de omgang. Op die manier kan men elkaar steunen. Een vader zegt het als volgt:

“Als je weet dat je een kind hebt met een beperking, stop dit dan niet weg. Hierover praten en het erkennen dat je een kind hebt met een beperking helpt. Ook een organisatie in de hand durven nemen om adviezen te vragen, kan helpend zijn.” (Vader lvb-jongere, netwerklid)

Netwerklleden benoemen dat het goed is dat lvb-jongeren het huis uit gaan, maar zien dat dit niet bij alle jongeren gebeurt. Netwerklleden benoemen dat dit te maken heeft met het leren loslaten van een kind met toch een extra rugzakje en dat het voor ouders lastig kan zijn om hun kind de ruimte te geven om zelfstandig te worden. Een moeder benoemt het als volgt:

“Soms blijft deze doelgroep te lang bij de ouders, dit is niet de bedoeling. Een normaal kind gaat ook gewoon de deur uit, dus bij deze doelgroep moeten we hier ook naar toe werken.” (Moeder lvb-jongere, netwerklid)

Wanneer een lvb-jongere zelfstandig gaat wonen, achten ook netwerklleden het van belang dat er gekeken wordt wat de lvb-jongere nodig heeft en dat men weet wie wat oppakt in het proces:

“Het is belangrijk is dat ze weten wat je nodig hebt om zelfstandig te wonen en wie wat doet in dit proces.” (Ouders lvb-jongere, netwerklid)

Netwerklleden geven ook een behoefte aan die niet direct met de lvb-jongere te maken heeft, maar wat zij wel belangrijk vinden, namelijk de behoefte aan voorlichting en praatgroepen. Zo vertellen ouders van een lvb-jongere dat er in de instelling waar hij woont een avond georganiseerd was waarin informatie werd gegeven over hun zoon en hoe ze met hem om kunnen gaan. Ze ervoeren het als prettig dat ze voorlichting kregen en er met anderen over konden praten.

“Groepen waar je kunt praten over waar je tegen aanloopt, vinden wij belangrijk. Met name de omgeving weet niet altijd wat er met hem aan de hand is.” (Ouders lvb-jongere, netwerklid)

Een andere behoefte die door het netwerk uitgesproken wordt, is dat instellingen elkaars onderzoeken moeten overnemen. Een netwerklid vertelt dat het veel onrust bij zijn dochter veroorzaakt wanneer er telkens opnieuw onderzoeken gedaan moeten worden. Hierover zei het netwerklid het volgende:

“De instellingen moeten elkaars onderzoeken overnemen en niet telkens opnieuw een onderzoek starten. Het is logisch dat er naar een aantal jaren weer gekeken moet worden of alles nog klopt, maar hier moet een grens aan zitten.” (Vader lvb-jongere, netwerklid)

In de focusgroep komt naar voren dat een belangrijk punt in het zelfstandig wonen voor lvb-jongeren is, dat lvb-jongeren de ruimte krijgen om te leren en om fouten te maken. De focusgroep benoemt dat er snel de neiging is om fouten te willen voorkomen, maar dat het maken van fouten juist kan helpen om nieuwe vaardigheden aan te leren. De focusgroep benoemt dat het ervaren van zelfstandig wonen helpend kan zijn. Een hulpverlener vat het als volgt samen:

“Lvb- jongeren mogen ook leren van hun fouten, als hulpverlener moet je niet alles willen voorkomen, maar ook de ruimte geven aan de lvb-jongere om van zijn fouten te leren.” (Lid focusgroep)

De focusgroep benoemt het belang van de rol van ouders in het voortraject, zij kunnen een rol spelen door de lvb-jongere thuis al dingen aan te leren. Zij zeggen hierover:

“Ouders kunnen hierin een rol spelen door thuis aandacht te hebben voor huishoudelijke dingen en hoe dit te leren. Bijvoorbeeld leren wassen, koken en dergelijke.” (Lid focusgroep)

In de focusgroep wordt benoemd dat het belangrijk is om de ouders te betrekken in de zorg, met name het punt dat ouders hun kind mogen loslaten en het ruimte te geven om hun eigen weg te gaan.

Dit kan wel lastig zijn, omdat kinderen met een licht verstandelijke beperking altijd meer zorg hebben gevraagd. In de focusgroep wordt hier het volgende over gezegd:

“Lvb-jongeren hebben vaak extra aandacht gehad van ouders. Het is goed om in de voorbereiding te kijken hoe deze jongeren zich los kunnen maken van hun ouders en in hoeverre is het dan handig om ouders in te schakelen als informele zorg? Komt dan het losmakingsproces op gang?” (Lid focusgroep)

Uit het onderzoek blijkt dat lvb-jongeren leren door concrete ervaringen. Een knelpunt hierin zou kunnen zijn dat er verschil is in IQ en de manier van leren. Iedere lvb-jongere is anders en de vraag is of er in het licht van de bezuinigingen genoeg aandacht is voor de verschillende leerstijlen. Een knelpunt kan zijn dat er onvoldoende ruimte en financiële middelen zijn om lvb-jongeren het zelfstandig wonen te laten ervaren. Jongeren functioneren vaak in de concreet operationele fase, in deze fase leren jongeren door concrete ervaringen en het herhalen van deze vaardigheden (van der Molen, van Luit, Jongmans, 2007). De vraag die voortkomt uit het onderzoek is in welke fase de jongeren functioneren. Jongeren met een hoog IQ lijken in de formeel operationele fase te functioneren terwijl jongeren met een IQ van 50 in de concreet operationele fase lijken te functioneren. Het zou goed zijn om hier in de begeleiding aandacht voor te hebben.

In een onderzoek van Van der Molen, Van Luit, Jongmans en Van der Molen (2007) naar het werkgeheugen van een kind met een licht verstandelijke beperking, wordt geconcludeerd dat het werkgeheugen minder ontwikkeld is. Dit leidt tot een beperkte capaciteit om binnenkomende informatie op te slaan. De begeleiding kan hierop inspelen door een eenvoudige manier van communiceren. Het is belangrijk om te praten in korte, simpele zinnen en om opdrachten en instructies veelvuldig te herhalen. Belangrijk is om te controleren of de ander het ook daadwerkelijk begrepen heeft en door hem zelf na te laten vertellen. Zo voorkom en vermijd je sociaal wenselijke antwoorden. Het is aan te raden om instructies te ondersteunen met visueel materiaal en gebruik te maken van externe geheugensteuntjes. Deze informatie kan meegenomen worden in het leren zelfstandig worden van jongeren met een licht verstandelijke beperking. Het zou hierin helpend zijn om eerst een IQ test te laten doen bij een lvb-jongere om aan te sluiten bij de manier van informatie verwerken. Dit sluit aan bij het onderzoek van Gemert en Minderaa (2000) die benoemen dat het weten van het IQ helpend kan zijn in het aanleren van vaardigheden. De achterstand in het formeel denken lijkt van invloed te zijn op het mogelijk zelfstandig wonen. Dit kan ook een verklaring zijn voor de niveauverschillen bij de lvb-jongeren, omdat er een verschil is in de manier van informatie verwerken in de concreet operationele fase en de formeel operationele fase. Bovenstaande onderzoeken geven aan dat het belang van structuur en herhaling helpend is in het aanleren van vaardigheden. Een knelpunt hierin kan zijn dat er onvoldoende tijd en aandacht is voor de lvb-jongere of dat er andere problematiek een grotere rol speelt, bijvoorbeeld psychiatrische kernvragen (NJI, 2012).

Uit de resultaten van deze subparagraaf, blijkt het van belang te zijn om lvb-jongeren goed voor te bereiden op het zelfstandig wonen. Dit traject kan thuis beginnen door ouders te begeleiden in de zorg voor hun kind met een licht verstandelijke beperking. Het is goed om ouders hierin te begeleiden om zo thuis al te beginnen met het aanleren van vaardigheden voor het zelfstandig wonen. Een knelpunt hierin kan zijn dat ouders het lastig vinden om hulp te ontvangen wegens schaamte. Het lijkt van belang om de beperking van het kind te accepteren. De vraag is wanneer er gestart dient te worden met het betrekken van ouders in dit traject. Een knelpunt hierin kan zijn dat niet iedereen bekend is bij een hulpverlenende instantie en de weg naar hulp zoeken soms uitgesteld wordt. Lvb-jongeren ervaren dat zij het zelfstandig wonen leren door te doen. Zij merken op dat het samen leren en het aanbrengen van structuur vooral in het begin helpend is geweest. Een knelpunt hierin kan zijn dat er onvoldoende tijd en middelen zijn om een lvb-jongere voor te bereiden op het zelfstandig wonen. Op het moment dat er van een lvb-jongere wordt verwacht zelfstandig te gaan wonen, zonder enige voorbereiding is het mogelijk dat er problemen zullen ontstaan op meerdere levensgebieden. Ondanks de bezuinigingen verdient het de voorkeur om te investeren in het voortraject, omdat hiermee problemen op een later ogenblik voorkomen kunnen worden. Cursussen en praktijkscholen kunnen hierin meewerkend zijn. Dit is ook teruggekomen bij 4.2.1, waar aangegeven wordt dat lvb-jongeren cursussen en het leren van vaardigheden op praktijkscholen, als helpend hebben ervaren, met het oog op zelfstandig wonen. Ook achten de lvb-jongeren het van belang dat er vooraf gekeken wordt wat de jongere wel en niet kan, waar hij wel of geen begeleiding in nodig heeft. Het netwerk vindt overleg belangrijk, wie wat oppakt in het proces van de lvb-jongere. Tot slot komt uit de onderzoeksresultaten een aanbeveling naar voren die niet direct te maken heeft met knelpunten in het zelfstandig wonen, maar wat wel een belangrijke aanbeveling is om mee te nemen, namelijk het aanbieden van ondersteuning voor de informele zorg. Er lijkt behoefte te zijn aan uitleg en advies over omgang met iemand met een beperking en om er met anderen over te praten en erkenning te krijgen. In de samenleving zal meer en meer gevraagd worden van de informele zorg, daarom zou dit een aanbeveling zijn om hen te ondersteunen. Een aanbeveling vanuit het netwerk, dat wel direct met de lvb-jongeren te maken heeft, is om onderzoeken over te nemen van instellingen, omdat het steeds opnieuw doen van onderzoeken, veel onrust veroorzaakt bij de lvb-jongere.

Financiën

In het aangeven van aanbevelingen benoemde meer dan de helft van de lvb-jongeren als aanbeveling dat het goed is om op een goede manier met geld om te leren gaan. Zij benoemen dat het lastig is om het geld te beheren en het overzicht over de financiën te behouden. Middelen die hiervoor gebruikt kunnen worden, zijn bewindvoering, het werken met budget, overleggen met de begeleider en het krijgen van maandgeld. Een lvb-jongere merkte het volgende hierover op:

“Bewindvoering is niet voor iedereen nodig, als je gewoon met je geld om kan gaan is dat prima.” (Vrouw, 23 jaar, zelfstandig wonend)

Om te leren omgaan met geld, benoemt een lvb-jongere het belang van een cursus:

“Een cursus omgaan met geld is ook heel slim om te volgen als je zelfstandig gaat wonen” (Vrouw, 22 jaar, zelfstandig wonend)

Netwerkliden benoemen dat lvb-jongeren het lastig lijken te vinden om met geld om te gaan. Opvallend is dat alle netwerkliden een rol spelen in de financiën, zij beheren vaak het geld. Een netwerklid zegt hierover het volgende:

“Hij heeft niet door hoeveel geld het kost. Of een fiets nou €10,- 100, €1000,- hij zal het gewoon kopen.” Op zijn 18e besloten wij over te gaan tot bewindvoering en mentoring.” (Moeder lvb-jongere, netwerklid)

Twee netwerkliden benoemen dat zij zich afvragen of het niet handiger is om de financiën door een externe organisatie te laten doen, omdat het geld vaak een onderdeel is van discussie en dit invloed heeft op de relatie met het netwerklid. Een vader zegt hierover het volgende:

“Ik ben mentor en bewindvoerder geweest. Dit werkte negatief door op de relatie die ik met haar had. Via de rechter heb ik geregeld dat derden dit nu doen.” (Vader lvb-jongere netwerklid)

Ook in de focusgroep komt naar voren dat omgaan met financiën een probleem kan zijn in het zelfstandig wonen. Een lid van de focusgroep benoemt dat zij dit niet alleen bij lvb-jongeren ziet, maar dat dit een algemeen maatschappelijk probleem lijkt te zijn. Ze zegt hierover:

“Het is heel belangrijk dat jongeren leren om met geld om te gaan. Ik zie om mij heen dat veel mensen schulden hebben en dat dit voor hen een groot probleem is.” (Lid focusgroep)

De focusgroep benoemt dat het goed is om de begeleiding en de financiën van de lvb-jongeren los te koppelen. Het blijkt dat als de begeleiding het geld beheert dit kan leiden tot discussies en dat dit ten koste kan gaan van de relatie. Hier wordt het volgende over gezegd:

“Geldbeheer en begeleiding moet je loskoppelen: “Doen waar je goed in bent.” Hiermee voorkom je dat je in het contact met de cliënt het vooral hebt over het geld en het niet meer gaat over het volgen van een cliënt. Het is ook de vraag of het handig is dat familie dit doet, omdat dit kan leiden tot scheve verhoudingen.” (Leden focusgroep)

De focusgroep benoemt dat het goed is om lvb-jongeren wel bekend te laten worden met financiën.

Eén van de belangrijkste hulpmiddelen wordt gezien in het bespreekbaar maken van dit onderwerp en hierin stappen te zetten. Hier wordt het volgende over gezegd:

“Financiën moet je bespreekbaar maken en je moet signaleren wat je ziet. Waar mogelijk moet je samen werken aan het zelfstandig worden in financiën, mogelijk door stappen als zakgeld/weekgeld/budgetbeheer.” (Lid focusgroep)

De omgang met financiën lijkt te maken te hebben met de hoogte van het inkomen en het niet kunnen overzien van de kosten en de uitgaven (IGZ, 2012). Uit literatuur blijkt dat dit te maken heeft met het oorzaak en gevolg denken. Het omgaan met geld vergt een vorm van abstraheren. Dit vindt plaats in de formeel operationele fase (Piaget), zoals blijkt in het vorige stuk bereiken lvb-jongeren deze fase met een achterstand en sommigen bereiken de fase niet. Dit zou het probleem rondom financiën kunnen verklaren. Een knelpunt hierin is dat er via de moderne media veel manieren zijn om aan geld te komen en via internet uit te geven. Hier is weinig controle op en het probleem komt pas aan de oppervlakte als er sprake is van schulden. Hierin spelen de ouders een rol. Als lvb-jongeren niet geleerd hebben met geld om te gaan blijkt dit van invloed te zijn op het zelfstandig kunnen omgaan met geld (Nibud, 2012). Dit lijkt een maatschappelijk probleem te zijn en mogelijk zou hier in de voorlichting aandacht aan gegeven kunnen worden. Het lijkt een aandachtspunt te zijn in de zorg voor de lvb-jongere om aandacht te geven aan het bespreken van uitgaven, dit komt naar voren uit de focusgroep.

Wanneer er gekeken wordt naar de oorzaken van de moeite met het omgaan met geld, geeft ook Geld Telt (2012) valkuilen aan bij lvb-jongeren rondom het omgaan met geld. Valkuilen zouden zijn: Impulsiviteit, niet nadenken over de gevolgen van eigen keuzes en handelen, erbij willen horen en mee willen doen met leeftijdgenoten, ‘fout’ gedrag en ‘foute’ vrienden met een versterkt risico bij alcohol- en drugsgebruik en het goedgelovig zijn en risico’s van verleidelijke voorstellen moeilijk in kunnen schatten. Daarnaast blijken lvb-jongeren moeite te ervaren in het plannen op lange termijn, de gevolgen van handelingen af te wegen en hun gedrag af te remmen en te stoppen. Ook spelen aspecten als uitdaging en spanning een rol, emoties en mening van leeftijdsgenoten zijn sterk sturend en directe beloning is belangrijk (Geld Telt, 2012).

Aandacht voor het leren omgaan met financiën blijkt dus van belang. Geld Telt is een voorbeeld hoe lvb-jongeren hierin geholpen kunnen worden. Geld Telt is een project dat kwetsbare jongeren helpt om financieel weerbaarder te worden (initiatief van Stadsring 51 en MEE).

De omgang met financiën kan worden gezien als knelpunt in het zelfstandig wonen. Het blijkt dat veel lvb-jongeren benoemen dat het omgaan met geld lastig is en dat zij hierin problemen ervaren. Het blijkt dat de meeste geïnterviewden budgetbeheer of bewindvoering hebben om zo hun financiën op orde te krijgen. Het kan een knelpunt worden wanneer lvb-jongeren denken de financiën zelfstandig uit te kunnen voeren of wanneer er geen mogelijkheid tot budgetbeheer en bewindvoering zou zijn, en daardoor mogelijk in de schulden terecht komen. Het lijkt van belang te zijn om in het traject van zelfstandig wonen aandacht te besteden aan de omgang met geld.

Conclusie

Uit de resultaten blijkt het van belang te zijn om aandacht te hebben voor de manier van leren van lvb-jongeren. Jongeren leren namelijk door te doen. Dit is een aanbeveling voor begeleiding. Een andere aanbeveling is dat ouders al vroeg beginnen met de voorbereiding op het zelfstandig wonen. Ook geven ouders aan dat zij graag zelf met lotgenoten zouden willen praten over de omgang met lvb-jongeren. Veel jongeren beheren niet hun eigen geld en vinden omgaan met geld lastig, maar het is wel belangrijk dat zij uitleg krijgen over geldzaken. Het blijkt van belang te zijn dat omgaan met geld al jong wordt aangeleerd. Omgaan met geld kan een knelpunt worden in het zelfstandig wonen wanneer de jongeren dit niet aankunnen en in de schulden terecht kunnen komen.

Hoofdstuk 4: Conclusies, aanbevelingen en discussie

4.1 Inleiding

De hoofdvraag van het onderzoek luidt als volgt: Welke knelpunten zijn er merkbaar bij lvb-jongeren in de leeftijd van 18 tot en met 27 jaar bij het zelfstandig wonen?

De aanleiding voor dit onderzoek is dat de opdrachtgever, MEE Veluwe, van woningcorporaties diverse signalen ontvangt dat er problemen spelen in het zelfstandig wonen van lvb-jongeren. Om te bekijken welke proactieve aanpak er nodig is om de problemen aan te pakken, wil MEE Veluwe dat er onderzocht wordt wat de knelpunten zijn die lvb-jongeren van 18 tot en met 27 jaar tegengekomen in het zelfstandig wonen. Met dit onderzoek kunnen er aanbevelingen gedaan worden naar MEE Veluwe, ter verbetering van de voorbereiding op het zelfstandig wonen van lvb-jongeren. Deze verbeteringen kunnen vervolgens leiden tot het vergroten van de participatie van lvb-jongeren in de samenleving.

4.2 Conclusie: Antwoord op de centrale vraagstelling

Door middel van dit onderzoek kan er antwoord gegeven worden op de volgende centrale vraagstelling: 'Welke knelpunten zijn er merkbaar bij lvb-jongeren in de leeftijd van 18-27 jaar bij het zelfstandig wonen?' Er is een beeld gecreëerd van de knelpunten die op verschillende niveaus kunnen ontstaan, namelijk: cliëntniveau, omgevingsniveau en maatschappelijk niveau. De niveaus kunnen niet los van elkaar worden gezien en lijken elkaar te beïnvloeden. In dit hoofdstuk wordt de eindconclusie weergegeven en wordt getracht de verbanden aan te wijzen die tussen de verschillende niveaus bestaan.

Op cliëntniveau valt te concluderen dat lvb-jongeren moeite ervaren bij het schoonmaken, omgaan met geld, de post bijhouden en met het reizen met het openbaar vervoer. Verder is het opmerkelijk dat het een voorwaarde lijkt te zijn dat jongeren van jongs af aan gestimuleerd worden in het uitvoeren van deze vaardigheden. De literatuur is hier met betrekking tot dit punt wel duidelijk over. Er kan gesteld worden dat jongeren deze vaardigheden zich eigen hebben gemaakt, namelijk door ervaringsleren en concreet ervaren. Lvb-jongeren hebben het nodig om handelingen herhaaldelijk in de praktijk te brengen, zodat ze dergelijke handelingen en vaardigheden zich eigen kunnen maken (Teeuwen, 2012). Onderzoek heeft aangetoond dat het werkgeheugen van lvb-jongeren een vertraagde ontwikkeling heeft doorgemaakt (De Beer, 2011). Onder het werkgeheugen wordt het gelijktijdig opslaan en bewerken van informatie verstaan. Door dit beperkte werkgeheugen zijn executieve functies bij lvb-jongeren beperkt ontwikkeld. Executieve functies zijn het vermogen om dingen te organiseren, te focussen en impulsen onder controle te houden. Dit betekent dat lvb-jongeren moeite hebben met het onthouden en verwerken van informatie. Het feit dat lvb-jongeren moeite ervaren in het reizen met het openbaar vervoer, kan verklaard worden doordat deze jongeren zich moeilijk kunnen focussen en doordat het een beroep doet op de plan- en organisatorische vaardigheden. In het schoonmaken is het vermogen om dingen te organiseren onder andere van belang. Dit kan verklaren waarom lvb-jongeren moeite lijken te hebben met het schoonmaken. Het bijhouden van de post doet een appèl op de volgende vaardigheid, namelijk het onthouden en verwerken van informatie, waarvan zojuist is aangegeven dat lvb-jongeren hier moeite mee hebben (De Beer, 2011). Een achterstand in het taalgebruik en taalbegrip zorgt voor moeite bij de lvb-jongeren om de post die zij ontvangen daadwerkelijk te begrijpen. Ook heeft het beperkte werkgeheugen invloed op het feit dat lvb-jongeren moeilijker denken, waardoor zij moeite kunnen hebben met het omgaan met geld. Zo kunnen zij hoofd- en bijzaken moeilijk van elkaar scheiden, hebben zij moeite met selecteren, het oorzaak-gevolg denken en met plannen (De Beer, 2012). Opvallend is dat het omgaan met geld het belangrijkste knelpunt lijkt te zijn in het zelfstandig wonen. De verwachting is dat de lvb-jongere dit niet zelfstandig kan oppakken. Daarom is het van belang dat de omgeving (formele en informele zorg) de lvb-jongere leert hoe hij met geld om moet gaan.

Op omgevingsniveau kan er geconcludeerd worden dat het gemakkelijk overschatten van lvb-jongeren een knelpunt is. Zij hebben namelijk geen uiterlijke kenmerken waaraan hun beperking zichtbaar is. Het kan zijn dat jongeren hierdoor op hun tenen moeten lopen. Diepenhorst & Hollander (2011) bevestigen in hun onderzoek dat lvb-jongeren overschat kunnen worden. Zij benoemen dat de omgeving teveel verwacht van lvb-jongeren. Dit leidt, bij zowel de lvb-jongeren als bij de omgeving, tot frustratie en faalervaringen. De netwerkleden van de jongeren kunnen ook overvraagd worden, doordat zij te veel zorgtaken op zich moeten nemen. De netwerkleden zullen namelijk meer worden ingezet in de zorg voor de jongeren door de veranderingen in de Wmo. Een onderzoek van Movisie (2011) bevestigt dat burgers meer voor elkaar moeten zorgen en hierin overvraagd kunnen worden. Informele zorg blijkt steunend aanwezig te zijn en heeft in het voortraject een bijdrage geleverd door lvb-jongeren vaardigheden aan te leren. Op het moment dat de lvb-jongere zelfstandig is gaan wonen, zijn zij betrokken door praktische zaken te regelen zoals het regelen van de financiën. Het is belangrijk dat zij dit kunnen blijven betekenen voor de lvb-jongeren en niet uitgeschakeld worden door overbelasting. Uitschakeling van het netwerk kan leiden tot een toename van knelpunten.

Een ander knelpunt is dat lvb-jongeren het moeilijk vinden om hun grenzen aan te geven. Dat de jongeren het lastig vinden om grenzen aan te geven, kan ook samenhangen met risico op overschatting. Wat duidelijk naar voren komt als knelpunt, is dat lvb-jongeren moeite hebben met hulp vragen, vooral als het gaat om hulp vragen voor moeilijke emoties. Wanneer zij deze emoties niet tonen, kunnen de emoties gaan oplopen, wat kan leiden tot escalatie. Daarom is het van belang dat de lvb-jongere die zelfstandig woont, in het netwerk iemand heeft waarbij hij zijn moeilijke emoties kan uiten. In het onderzoek is naar voren gekomen dat de jongeren het erg moeilijk vinden om emoties te herkennen en te erkennen. Wat samenhangt met moeilijk hulp kunnen vragen, is dat de jongeren moeite hebben met het accepteren van hun handicap. Zij voelen schaamte voor hun handicap en durven geen hulp te vragen, omdat ze dan moeten toegeven dat zij anders zijn en hulp nodig hebben. Moeite met hulp vragen kan een knelpunt zijn, omdat de jongeren pas hulp vragen als de nood erg hoog is of als de hulp al te laat is. In de literatuur komt terug dat er sprake is van vraagverlegenheid onder burgers. Dit komt doordat men alles zelf willen oplossen, niet afhankelijk wil zijn en zich niet kwetsbaar wil opstellen (Linders, 2011). Ook voor ouders is het lastig om de handicap van hun kind te accepteren. Volgens Teeuwen (2012) komt dit door gebrek aan inzicht of schaamte. Het niet accepteren van de handicap van het kind kan een knelpunt zijn, omdat ouders hun kind overvragen en de beperking van hun kind onderschatten. Een ander knelpunt is dat de lvb-jongeren weinig contact hebben met hun burens. Verplanke en Duyvendak (2010) benoemen dat het contact bestaat uit het groeten van elkaar op straat. Ook is het contact wat er is, niet altijd positief. Dit is een knelpunt, omdat het steeds belangrijker wordt dat mensen naar elkaar omkijken. De vraag is of het realistisch is dat wederkerigheid gevraagd gaat worden van de samenleving, omdat er vraagverlegenheid en acceptatieschroom heerst bij lvb-jongeren en burgers (Linders, 2010). De buurt zou betrokken kunnen worden bij de zorg voor de lvb-jongeren en wanneer uitgewisseld wordt wie wat nodig heeft en wie welke kwaliteiten kan inzetten, zou hierdoor eerder wederkerigheid tussen hen kunnen ontstaan. Uit onderzoek is naar voren gekomen dat lvb-jongeren vaak een klein of geen sociaal netwerk hebben. Ze hebben vaak wel contact met familie, maar de meeste jongeren hebben geen of weinig vrienden of alleen maar kennissen. Uit het onderzoek kan worden geconcludeerd dat de jongeren moeite hebben met het maken en het onderhouden van contact. Ook is zichtbaar geworden dat het voor de jongeren lastig is om te beoordelen wanneer iemand een vriend is. Teeuwen (2012) benoemt dat lvb-jongeren moeite hebben met sociale contacten. Volgens haar komt dit doordat jongeren moeite hebben met sociaal perspectief nemen. Dit is een knelpunt, omdat het ontbreken van een netwerk kan zorgen voor eenzaamheid. De moeite met het beoordelen van vrienden, kan er voor zorgen dat jongeren foute vrienden krijgen. Verplanke en Duyvendak (2010) bevestigen dat er eenzaamheidsgevoelens kunnen ontstaan bij lvb-jongeren.

Op maatschappelijk niveau zijn er diverse ontwikkelingen van invloed op het zelfstandig wonen van lvb-jongeren. Opvallend zijn de veranderingen in de financiering die invloed hebben op knelpunten in het zelfstandig wonen. In het onderzoek worden zorgen uitgesproken over de

aankomende bezuinigingen door wijzigingen in de AWBZ. Deze vormen van begeleiding vallen vanaf 1 januari 2015 onder de Wmo. Dit betekent dat er minder financiering is voor begeleiding vanuit de AWBZ en de Wajong. De veranderingen in de wetgeving hebben met name gevolgen voor jongeren die vanaf 1 januari 2014 een indicatie voor zorg aanvragen. Er wordt verwacht dat er bezuinigd gaat worden op het aantal uren begeleiding. Door veranderingen in de financiering, zal het vanaf 23 jaar moeilijker worden om een indicatie aan te vragen, terwijl lvb-jongeren wel een vorm van formele begeleiding nodig lijken te hebben. De formele zorg speelt een belangrijke rol in het aanleren van vaardigheden, het aanbrengen van structuur en het beantwoorden van vragen op zowel praktisch als emotioneel gebied. Opvallend is dat begeleiding nodig zal blijven voor lvb-jongeren. Het is de vraag wie dit zal oppakken wanneer de lvb-jongeren minder uren formele zorg zullen ontvangen. Door de invoering van de Wmo zal er meer gevraagd gaan worden van de buurt en het informele netwerk. Hierbij wordt verwacht dat de rol van de formele zorg zal veranderen in een meer coördinerende rol en dat de informele zorg meer betrokken zal worden bij de zorg voor de lvb-jongere. Het contact met de buurt blijkt uit de resultaten gering te zijn. Er wordt af en toe een praatje gemaakt, maar verder niet. Ook lijkt er geen behoefte te zijn om hulp te ontvangen van de burens. Lvb-jongeren geven aan dat zij dan toch liever hun eigen netwerk om hulp vragen. Dat er gering contact is, kan ook te verklaren zijn door de individualisering. Mensen leven meer dan vroeger op zichzelf, wat het lastig maakt om hulp te vragen en waardoor er minder hulp vanuit mensen zelf aangeboden wordt. Er lijkt zoals eerder aangegeven in het onderzoek sprake te zijn van vraagverlegenheid. De bereidheid om te helpen, lijkt echter wel aanwezig te zijn bij de lvb-jongeren. Het is daarom van belang dat men in de buurt kenbaar maakt wat men van elkaar nodig heeft. Vanwege een klein informeel netwerk of het ontbreken hiervan is er kans op overvraging van het informele netwerk. Hierdoor komt de vraag naar boven of het wel reëel is om van burgers te vragen elkaar meer zorg te bieden. Er is dus een kritische houding ten opzichte van de Wmo ontstaan; gaat dit de samenleving wel helpen en zal dit niet juist een toename van problemen veroorzaken? Gezien de bezuinigingen op begeleidingsindicaties kan het helpend zijn om jongeren eerder voor te bereiden op het zelfstandig wonen. Dit lijkt te betekenen dat lvb-jongeren op vroege leeftijd al moeten nadenken over het mogelijk zelfstandig wonen. Verder is de vraag of lvb-jongeren in de toekomst een indicatie blijven ontvangen voor de dagbesteding. Wanneer dit niet zo is, valt de structuur weg. Dit kan een knelpunt zijn in het zelfstandig wonen, aangezien werk of dagbesteding een belangrijk onderdeel speelt in het hebben van structuur in het leven (Teeuwen, 2012). Ook komt uit het onderzoek naar voren dat de Wajong stabiel zou blijven, terwijl lasten zouden stijgen. De hoogte van de Wajong zou ook een belemmering kunnen zijn om te gaan werken, wanneer het vergeleken wordt met de hoogte van het inkomen dat lvb-jongeren zou verdienen op de reguliere werkvloer. Op 1 januari 2014 zal de participatiewet in werking treden. Zoals aangegeven in paragraaf 3.4. zullen werkgevers op termijn werknemers met een beperking in dienst moeten hebben. De verwachting is dat lvb-jongeren mee zullen gaan doen in het arbeidsproces. Teeuwen (2012) geeft aan dat lvb-jongeren begeleiding nodig hebben, dat hun werktempo lager ligt en dat zij minder flexibel zijn. Het is de vraag of er op deze arbeidsplekken voldoende begeleiding gegeven zal worden en of zij kunnen aansluiten bij de vragen en behoeften die de lvb-jongeren hebben. Wanneer dit niet het geval is, kan dit een negatief effect hebben op het functioneren van de lvb-jongere. De kans bestaat dat de lvb-jongere overvraagd gaat worden, waardoor er faalervaringen kunnen ontstaan. Mogelijk zal dit voor weerstand zorgen bij lvb-jongeren om naar het werk te gaan, waardoor de lvb-jongere thuis kan komen te zitten. Op dit moment lijkt het hebben van een zinvolle dagbesteding geen knelpunt te zijn bij lvb-jongeren, wat positief is gezien de structuur die zij nodig hebben. Het is echter de vraag hoe dit in de toekomst eruit zal zien, wanneer bezuinigd wordt op de dagbesteding en wanneer de participatiewet in werking treedt. Wanneer dagbesteding wegvalt, kan dit voor een knelpunt zorgen op het cliëntniveau, omdat de lvb-jongeren dan structuur in hun leven missen.

4.3 Aanbevelingen

In opdracht van MEE is er een onderzoek gedaan naar de knelpunten in het zelfstandig wonen bij lvb-jongeren tussen de 18 en 27 jaar. Door zicht te hebben op welke de knelpunten er spelen, kan er gericht ingespeeld worden op het voorbereidingstraject voor het zelfstandig wonen. Zoals in hoofdstuk 2 is aangegeven, is er gebruik gemaakt van een focusgroep. Aan de groep met deskundigen is gevraagd welke aanbevelingen zij van belang vinden om de knelpunten in het zelfstandig wonen bij lvb-jongeren te verminderen of te voorkomen. In deze paragraaf zullen op basis van de aanbevelingen vanuit de focusgroep en op basis van de resultaten, aanbevelingen worden gedaan. De aanbevelingen worden aangegeven van micro- naar macroniveau.

4.3.1 Micro:

1. Aandacht voor het aanleren van vaardigheden

Kijkend naar de leerstijl van lvb-jongeren, leren zij in de praktijk waarin zij zich bevinden nieuwe vaardigheden aan. Het is aan te bevelen om in het begin van het zelfstandig wonen meer tijd en aandacht te besteden aan het gezamenlijk leren van vaardigheden. Het stap voor stap aanleren van vaardigheden en het gebruik van pictogrammen, weekplanningen, etc., is hierin van belang. Ook is het van belang om lvb-jongeren de ruimte te geven om hiermee te oefenen, wat kan zorgen voor succeservaringen. Als het gaat om de formele zorg, dan is het van belang dat begeleiding samen met de lvb-jongere kijkt naar wat hij zelf kan, waar de lvb-jongere hulp bij nodig heeft en wat hij wil leren. Het is goed om de lvb-jongere centraal te stellen en de relatie als gelijkwaardig te zien (De Vries, 2006). Kortom, het is van belang om de cliënt te empoweren en de regie bij de cliënt te laten. Om de regie bij de cliënt te laten en zijn zelfredzaamheid te vergroten, kan er gebruik worden gemaakt van NieuwHulpmiddelenboekje (VGN,2011). In dit boekje kan je suggesties voor hulpmiddelen en technieken vinden voor de cliënt en zijn hulpverlener. Deze suggesties passen bij verschillende handelingen en zijn aangepast op verschillende niveaus voor cliënten.

Ook kan er gebruik worden gemaakt van de BlueCall Phone. Dit is een telefoon voor mensen met een verstandelijke beperking. Deze telefoon heeft een aantal specifieke functies, waardoor zij zelfstandiger kunnen leven. Met deze telefoon kunnen zij eenvoudig mensen uit hun netwerk bereiken en bijvoorbeeld herinnerd worden aan huishoudelijke taken, afspraken en om medicijnen in te nemen. Ook kunnen lvb-jongeren hierdoor leren zelfstandig met het openbaar vervoer te reizen.

2. De lvb-jongere ondersteunen bij het creëren van een steunend sociaal netwerk

Niet iedere lvb-jongere heeft een sociaal netwerk of het netwerk is klein. Daarom is het gezien de invoering van de Wmo van belang dat de begeleiding met de lvb-jongere kijkt hoe het sociaal netwerk vergroot kan worden. Het sociale netwerk kan worden vergroot door sociaal netwerk strategieën. Hierbij worden vraagverduidelijking en de presentiebenadering ingezet om het sociale netwerk en de hulpvraag van de cliënt of het gezin te verkennen. Volgens Movisie (2012) zorgt deze strategie voor meer verbondenheid tussen mensen en gelijkwaardigheid, waardoor men beter in staat is om elkaar steun te geven en steun te ontvangen. Een aanbeveling welke hierop aansluit, is dat het belangrijk is om met de lvb-jongeren aandacht te besteden aan het thema vriendschap. Het blijkt dat de jongeren vaak weinig of geen vrienden hebben. De netwerkleden en de focusgroep geven ook aan dat het voor de jongeren lastig is om in te schatten wanneer iemand nou een vriend is. Ook hebben de jongeren moeite met het aangaan en het onderhouden van contacten. Het is goed om met de jongeren na te gaan waar je een echte vriend nou aan kan herkennen, hoe je bijvoorbeeld op iemand af kan stappen om een praatje te maken en om hen te leren hoe je het contact moet onderhouden.

3. Het accepteren van de beperking door de lvb-jongere en het netwerk

Een aanbeveling is dat er in de begeleiding aandacht moet worden besteed aan hulp vragen door de lvb-jongere. Daarnaast is het goed om aandacht te besteden aan het accepteren van de handicap.. Het niet accepteren van de handicap hangt ook samen met het moeite hebben met hulp vragen. Lvb-

jongeren durven namelijk geen hulp te vragen, omdat mensen dan kunnen merken dat zij een beperking hebben. Ook ouders kunnen moeite hebben met het accepteren van de handicap van hun kind. Een middel om te zorgen dat de jongeren en hun omgeving de beperking gaan accepteren, is het geven van psycho-educatie. Psycho-educatie is het geven van informatie aan cliënten of aan familie/naastbetrokkenen over hoe zij kunnen omgaan met de lvb-beperking. Psycho-educatie streeft ernaar cliënten vaardigheden aan te leren om hun leven weer in handen te kunnen nemen. Daarnaast kan het helpend zijn in de begeleiding in het acceptatieproces. Psycho-educatie kan zowel individueel als in groepsverband aangeboden worden (Windemuller, 1998).

4.3.2 Meso:

4. Vroegtijdige, goede voorbereiding op het zelfstandig wonen

Het blijkt van belang om zo vroeg mogelijk vaardigheden aan te leren aan lvb-jongeren. Hierin hebben ouders/verzorgers een belangrijke rol. Positief bekrachtigen op vaardigheden zal helpen om dit gedrag toe te laten nemen (Cordang & Damen, 2007). Naast de ouders, hebben ook praktijkscholen een belangrijke rol in het voorbereiden op het zelfstandig wonen. Professionals kunnen hierin bijdragen door scholen te voorzien van informatie over hoe zij leerlingen met een licht verstandelijke beperking kunnen ondersteunen bij de weg naar meer zelfstandigheid. Als de lvb-jongere graag zelfstandig wil gaan wonen, is het van belang om een ervaringstraject aan te bieden om lvb-jongeren zelfstandig wonen te laten ervaren en zo de individuele knelpunten in het zelfstandig wonen te ontdekken. Hierbij bevelen wij ook aan om lvb-jongeren eerst op een groep te laten wonen. Het aanbieden van cursussen is ook helpend, bijvoorbeeld voor het omgaan met geld. GeldTelt is een initiatief dat trainingen geeft in het omgaan met geld aan kwetsbare jongeren, initiatieven als deze zijn aan te bevelen.

5. Het aanbieden van weerbaarheidstrainingen

Er moet in de begeleiding aandacht worden besteed aan het aangeven van grenzen en weerbaarheid van de lvb-jongeren. Veel jongeren en hun netwerkleden gaven namelijk aan dat zij moeite hebben met het aangeven van grenzen. Deze moeite kan er voor zorgen dat lvb-jongeren overschat worden. Uit een onderzoek naar weerbaarheid van lvb-jongeren (Horen, 2011) blijkt dat er een wisselwerking is tussen het zelfvertrouwen en de weerbaarheid van lvb-jongeren. Door meer zelfvertrouwen, kun je namelijk ook beter voor jezelf opkomen. Het is voor de jongeren belangrijk om voor zichzelf op te komen als zij mee willen doen in de maatschappij, omdat zij in de maatschappij in contact komen met anderen. Een mogelijkheid voor lvb-jongeren om weerbaarder te worden is door het volgen van een weerbaarheidstraining. Movisie heeft onderzoek gedaan naar de effectiviteit van weerbaarheidstrainingen en het blijkt dat zij preventief kunnen werken.

6. Goede samenwerking tussen de informele en formele zorg

Het aanleren van vaardigheden aan lvb-jongeren kan zowel door de formele als de informele zorg opgepakt worden. Hierin is het van belang dat de formele en informele zorg samenwerking zoeken, zodat helder is wie wat oppakt in het proces van de lvb-jongere. In het onderzoek komt naar voren dat er vaste personen zijn die steun geven aan de lvb-jongere, vaak de ouders. Een aanbeveling is dat er een goede samenwerking is tussen de ouder(s), formele begeleiding en de lvb-jongere. Lvb-jongeren kunnen namelijk gemakkelijk worden overschat en in de zorg kunnen de ouders (het informele netwerk) worden overvraagd. Als er een goede samenwerking is tussen de ouders, begeleiding en de jongere, kunnen de begeleiders er op letten of de ouders niet overvraagd worden. Bredewold beschrijft in haar onderzoek (2010) dat het voor de formele zorg van belang is, dat zij voelsprietten ontwikkelen voor mantelzorgers. Door aan familieleden en bekenden van hun cliënten te vragen hoe het gaat, krijgen zij het gevoel dat ze (h)erkend en serieus genomen worden. De informele zorg kan als bron van kennis worden ingezet (Bredewold, 2010), omdat ouders de begeleiding veel over hun kind kunnen vertellen. De begeleiding kan dan beter inschatten welke hulp zij de lvb-jongere kunnen bieden, zonder dat deze jongere wordt overschat. Chiel Egberts (2009) bevestigt het belang van een goede samenwerking tussen ouders, begeleiding en cliënt. Hij zegt dat

het belangrijk is dat de begeleiding ook aandacht heeft voor de ouders, omdat de cliënt door loyaliteit levenslang aan zijn ouders verbonden is. Tot slot is het aan te bevelen dat de formele zorg kennis heeft van de sociale kaart, om mantelzorgers te kunnen doorverwijzen naar ondersteuningsmogelijkheden voor mantelzorgers. Zo kwam ook in de resultaten de behoefte naar praatgroepen naar voren.

Samenwerking met de informele zorg is dus aan te bevelen. De begeleiders zullen hier echter wel tijd en ruimte voor moeten hebben, daarom is het aan te bevelen om op instellingsniveau na te denken over familie- en mantelzorgbeleid, zodat begeleiding de ruimte krijgt om aandacht aan mantelzorgers van lvb-jongeren te geven (Bredewold, 2010).

4.3.3 Macro:

7. Als formele zorg interveniëren op buurt- en wijkniveau

Een andere aanbeveling is dat er aandacht moet worden besteed aan het contact tussen de lvb-jongeren en de buurt. Nu is er vaak weinig of geen contact. Ook is er sprake van overlast, door de burens, maar ook door de jongeren. De jongeren kunnen leren dat zij wat voor de burens kunnen doen en dat de burens ook wat terug kunnen doen. Wederkerigheid is voor jongeren en hun burens lastig, dus het is goed om samen met de lvb-jongeren te kijken wat hun kwaliteiten zijn en om deze dan in te zetten in het contact met de buurt. Het is raadzaam om in de buurt bekend te maken wie wat nodig heeft en wie wat kan geven. Een initiatief als MEE Marktplaats, is een voorbeeld hoe dit uitgevoerd kan worden. MEE marktplaats is een website waar je een overzicht van vraag en aanbod kunt vinden van diensten en/of producten voor mensen met een handicap of chronische ziekte. Het is aan te bevelen om een soort gelijk initiatief op buurt niveau in te zetten. Lilian Linders (2012) zegt dat buurtwerkers zich niet alleen moeten richten op buurtcohesie, omdat vanuit deze cohesie niet logischerwijs meer sociale steun te verwachten is. Wel kan deze cohesie zorgen voor nabijheid. Deze nabijheid is belangrijk voor kwetsbare mensen. Buurtwerkers moeten zich specifiek richten op deze kwetsbare mensen en vanuit de nabijheid het netwerk van deze mensen versterken. De professional kan de lvb-jongere leren dat zij hun vraag mogen stellen en dat dit niet ten koste gaat van hun onafhankelijkheid. Het is goed om te stimuleren en positief te bekrachtigen wat zij kunnen en te kijken hoe zij dit kunnen inzetten voor anderen. Er mag een balans gevonden worden tussen wat de kwetsbare mensen zelf kunnen doen en wat anderen voor hen kunnen doen.

4.4. Discussie

In de literatuurstudie, voorafgaand aan het onderzoek kwamen er al verscheidene knelpunten naar voren. Deze knelpunten zijn door de interviews met de lvb-jongeren, netwerkleiden en de focusgroep bevestigd en aangevuld, welke zijn beschreven in de conclusies. In deze discussie zullen wij onze persoonlijke verontwaardiging over bepaalde knelpunten uitspreken en zullen wij onze maatschappelijke visie benoemen die betrekking heeft op deze knelpunten

Lvb-jongeren lijken in meer of mindere mate afhankelijk te zijn van begeleiding. Het gaat om begeleiding in de dagelijkse gang van zaken rondom het zelfstandig wonen. Vanuit de overheid zijn er bezuinigingen in gang gezet. Deze hebben invloed op de lvb-jongeren, omdat er gekort wordt op het aantal uren begeleiding. Wij maken ons hier zorgen over en vragen ons af of deze jongeren niet tussen wal en schip belanden wanneer zij minder of geen begeleiding meer krijgen. Op het moment dat lvb-jongeren tussen wal en schip vallen verwachten wij dat er meer problemen ontstaan in het zelfstandig wonen. Het gaat dan op problemen op de volgende gebieden: omgaan met geld, schoonmaken, de post bijhouden, reizen met het openbaar vervoer, hulp vragen en het aangeven van grenzen. Wij zijn van mening dat het ene knelpunt zwaarder weegt dan het andere omdat wij denken dat van het ene knelpunt de gevolgen groter kunnen zijn dan het andere. Zo zien wij in de knelpunten financiën, grenzen aangeven en hulp vragen vergaande en grotere gevolgen dan de overige knelpunten. Middels de interviews hebben wij gezien dat deze doelgroep zich wel meet aan de maatschappij waarin zij zich bevinden. Dit heeft tot gevolg dat de beperkingen die deze doelgroep ondervindt daarom lang niet altijd zichtbaar zijn voor hun omgeving (geldt met name voor de verdere omgeving zoals tantes, ooms, vrienden, kennissen, enzovoort). Dit zou kunnen zorgen voor overschatting en overvraging van de lvb-jongeren door de omgeving en maatschappij. Wij maken ons hier zorgen over, omdat de begeleiding waarschijnlijk minder zal worden en zal weg vallen. Als de zorg voor een groot deel moet worden overgenomen door het netwerk, zou het kunnen dat zij het niveau van de jongere te hoog inschatten en dat de jongere niet de juiste zorg krijgt. Professionals hebben meer kennis over en meer ervaring met lvb-jongeren. Zij kunnen bij het niveau van de jongere beter inschatten welke hulp zij nodig hebben.

Van der Veen (2013) heeft een artikel geschreven waarin hij beschrijft op welke manieren lvb-jongeren het risico lopen om tussen wal en schip te vallen. Hierin schrijft hij dat wanneer jongeren met een licht verstandelijke beperking proberen mee te draaien in de 'normale' maatschappij zij snel tussen wal en schip kunnen vallen. Omdat hun beperking niet altijd zichtbaar is en ze de beperking proberen te maskeren, ondervinden ze minder begrip dan jongeren met een zwaardere handicap. Dit staat ook beschreven in het onderzoeksrapport *Terecht in de Jeugdzorg* van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Daarnaast schrijft hij dat de Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland dit herkent en zij pleiten dan ook voor extra aandacht voor jongeren met een licht verstandelijke beperking. Zeker nu vanaf 2015 gemeenten de verantwoordelijkheid voor de jeugdzorg gaan overnemen. Om de problematiek van deze kwetsbare jongeren en hun behoefte aan zorg en ondersteuning onder de aandacht van de gemeenten te brengen, bracht de VGN de brochure *'Zag je het maar'* (2012) uit. Doordat wij in ons onderzoek hebben gesignaleerd hoeveel problemen lvb-jongeren ervaren in het zelfstandig wonen en doordat zij mogelijk niet de juiste hulp kunnen krijgen van hun netwerk als de begeleiding wegvalt, zijn wij van mening dat lvb-jongeren niet in staat zijn om zonder begeleiding zelfstandig te wonen. Daarentegen denken wij wel dat de lvb-jongeren met een hoger IQ waarbij een sterk en ondersteunend sociaal netwerk aanwezig is, wel in staat zijn om zelfstandig te kunnen wonen. Voor ons blijft het een feit dat een ondersteunend netwerk een must is, wil een lvb-jongere zelfstandig wonen.

De overheid wil graag dat de informele zorg een grotere rol gaat spelen. Wij maken ons met name zorgen over lvb-jongeren die een beperkt netwerk hebben en hierdoor weinig steun ervaren. De buurt zou een rol kunnen spelen in het netwerk van de jongeren, maar het blijkt dat de buurt op dit moment geen grote rol speelt in het leven van de lvb-jongere. Wij vragen ons sterk af of de buurt

hier op in gaat spelen en een grotere rol zal gaan innemen. Daarnaast zijn wij van mening dat men niet zomaar taken van een professional kan doorschuiven naar burgers. Het zal door de ontwikkelingen vanuit de Wmo wel noodzakelijk zijn dat burgers een aantal zorgtaken op gaan pakken. Wij zijn wel van mening dat zij hierbij ondersteuning nodig hebben van de formele zorg, bijvoorbeeld ondersteuningsgroepen voor mantelzorgers. Wij hopen dat hier tijd en geld beschikbaar voor blijft. Het Sociaal Cultureel Planbureau vindt ook dat de overheid moet uitkijken met het doorschuiven van zorgtaken naar burgers. Dit blijkt uit een artikel uit de Stentor van 8 mei 2013. Dit artikel heeft als kop: *'Pas op met beroep op burger'*. Van Mersbergen schrijft in dit artikel dat de directeur van het Sociaal Cultureel Planbureau Kim Putters stelt dat het kabinet te gemakkelijk zorgtaken over de schutting gooit naar burgers. Het SCP is van mening dat de burger geen uitvoeringsloket van de overheid is. Wij vinden ook dat er nu wel erg veel taken terecht komen bij de burgers. De overheid wil graag dat er veel wederkerigheid tussen burgers komt. In onze resultaten benoemen wij dat Linders (2010) heeft beschreven dat er vraagverlegenheid heerst in de samenleving en dat mensen het moeilijk vinden om hulp van anderen te accepteren. Mensen willen namelijk niet afhankelijk zijn, hebben geen zin in bemoeizucht, willen zichzelf niet kwetsbaar opstellen, zijn bang voor afwijzing, gunnen de ander het niet om hen te helpen of onderschatten de hulpbereidheid van de ander. Nu hier dus wel een beroep op wordt gedaan, maken wij ons zorgen over de vraagverlegenheid en acceptatieschroom die er heerst in de samenleving. Dit kan er namelijk voor zorgen dat mensen minder hulp vragen aan elkaar en er ook minder verbondenheid tussen mensen komt. Burgers zijn meer zelf verantwoordelijk en ook verantwoordelijk voor elkaar, maar zij kunnen deze verantwoordelijkheid niet tonen als ze niet om hulp worden gevraagd. Elkaar helpen en naar elkaar omkijken komt door vraagverlegenheid en acceptatieschroom steeds meer op de achtergrond. Dit kan volgens ons ook erg nadelig uitpakken voor de lvb-jongeren, omdat zij steeds meer zorg nodig zullen hebben vanuit de omgeving. Als hulp geven steeds minder "normaal" wordt, kan dit er voor zorgen dat ook aan de lvb-jongeren geen zorg meer wordt geboden. Zij hebben ook moeite met hulp vragen en dit kan er voor zorgen dat zij niet genoeg hulp meer ontvangen en dat de knelpunten in het zelfstandig wonen zullen toenemen. Ook maken wij ons zorgen over het beroep dat de overheid doet op de burger, omdat wij denken dat zij hiermee de burgers weleens zouden kunnen overvragen. Uit een onderzoek van Movisie (2011) blijkt dat de burgers inderdaad overvraagd worden. Wij maken ons hier zorgen over, omdat als het netwerk overvraagd wordt, de jongeren ook geen of minder zorg van hen gaan ontvangen, omdat zij de zorg niet aankunnen. Wij denken dat als de jongeren geen formele of informele begeleiding krijgen, zij veel problemen gaan krijgen in het zelfstandig wonen.

Wij leven in een complexe samenleving met veel wetten en regels. Ook volgen veranderingen elkaar in hoog tempo op en is status door een hoge opleiding en een goede baan belangrijk (Teeuwen, 2012). De samenleving stelt dus veel eisen aan mensen: het begrijpen van de wetten en regels, het volgen van alle veranderingen en het hebben van een hoge opleiding en een daaraan gekoppelde goede baan. Wij maken ons zorgen of lvb-jongeren om kunnen gaan met de verwachtingen vanuit deze complexe samenleving. Deze verwachtingen lijken verzaamd te worden door de invoering van de participatiewet waarin er verwacht wordt dat lvb-jongeren mee gaan draaien in het arbeidsproces. Wij denken dat een lvb-jongere begeleiding nodig heeft in het werkproces, omdat zij vaardigheden missen die van belang zijn op de huidige arbeidsmarkt. Het gaat om communicatieve vaardigheden, stressbestendigheid en flexibiliteit (Teeuwen, 2012). Wij vragen ons af in hoeverre werkgevers dit kunnen bieden, omdat het namelijk nodig is dat de werkgever kennis heeft van jongeren met een verstandelijke beperking om hen goed te begeleiden. Als de werkgever geen kennis heeft van de beperkingen/ of zorgbehoefte van deze jongeren, kan het gebeuren dat de lvb-jongere wordt overvraagd in zijn werk. Ook kan het gebeuren dat een lvb-jongere wordt buitengesloten op zijn werkplek, omdat de andere werkgevers moeite hebben om om te gaan met iemand met een beperking. Wij maken ons zorgen over de invoering van de participatiewet, omdat wij denken dat deze wet kan zorgen voor een faalgevoel en overvraging van de lvb-jongeren. Wij denken dat in tegenstelling tot de reguliere werkvloer, lvb-jongeren meer tot hun recht komen op

een dagbestedingsplek omdat daar meer wordt aangesloten bij de behoeften en beperkingen van een lvb-jongere. Wij zijn van mening dat er op de dagbesteding ook meer sprake is van gelijkwaardigheid en erkenning. Wanneer lvb-jongeren op arbeidsplekken gaan werken, vinden wij het van belang dat werkgevers en werknemers voorgelicht worden, hoe zij lvb-jongeren kunnen begeleiden op het werk, om faalervaringen en overvraging van lvb-jongeren te voorkomen.

4.4.1 Eindevaluatie

In deze paragraaf zal kort worden teruggekeken op het verloop van het onderzoek en er zal beschreven worden waar vervolgonderzoek naar nodig is.

Om de beschreven vraagstelling te onderzoeken en te beantwoorden, is gebruik gemaakt van kwalitatief onderzoek. In dit onderzoek hebben de belevingen van lvb-jongeren tussen de 18 en 27 jaar die zelfstandig wonen centraal gestaan. Het afnemen van interviews bij lvb-jongeren en netwerkliden bleek een effectieve methode te zijn om antwoord te krijgen op onze vraagstelling, omdat zij op deze manier hun ervaringen konden delen. De informatie uit de focusgroep bleek van toegevoegde waarde, omdat zij vanuit een andere blik en met een andere visie naar de bestaande problematiek keken. Door met drie verschillende groepen naar de problematiek te kijken is er een breder beeld gekomen van de bestaande knelpunten en de mogelijke aanbevelingen. In de focusgroep is ervoor gekozen om te werken met stellingen om de interactie op gang te krijgen en aanvullingen te horen. Deze methode bleek effectief te zijn en er is hierdoor een breder beeld gekomen van de knelpunten van lvb-jongeren in het zelfstandig wonen.

Tijdens het onderzoek is er tegen een aantal punten aangelopen. Dit staat uitgewerkt in hoofdstuk 2: 'Methoden'. Hierin staat ook beschreven in hoeverre dit invloed heeft op de betrouwbaarheid en validiteit en hoe het in vervolgonderzoek anders gedaan zou kunnen worden. Als het gaat om vervolgonderzoek dan zou het, naar ons idee, interessant zijn om meer netwerkliden te interviewen om zo een completer beeld te krijgen van de problematiek die speelt bij lvb-jongeren in het zelfstandig wonen. Daarnaast zou het van toegevoegde waarde kunnen zijn als de hulpverlening van de lvb-jongeren ook betrokken wordt in het onderzoek. De visie van de medewerkers/hulpverleners kunnen een goede aanvulling zijn, waardoor er een breder beeld kan komen van de mogelijke knelpunten in het zelfstandig wonen bij lvb-jongeren.

Kijkend naar de discussie zou het interessant zijn om in een vervolgonderzoek te gaan kijken naar de participatie van lvb-jongeren in de buurt en in het werkveld. Wij verwachten dat knelpunten die zichtbaar geworden zijn in ons onderzoek hier ook naar voren zullen komen en het zou aan te bevelen zijn om te ontdekken op welke manier lvb-jongeren hierin begeleid kunnen worden.

Uit de achtergrondinformatie bleek dat lvb-jongeren relatief jong uit huis gaan, waardoor het tot slot interessant is om in een volgend onderzoek te onderzoeken of het relatief jong uit huis gaan van lvb-jongeren, invloed heeft op de knelpunten in het zelfstandig wonen.

Literatuurlijst

Boeken

- Beer, Y. de(2011). *De kleine gids: Mensen met een licht verstandelijke beperking*. Deventer: Kluwer.
- Boertjes, M.J. & Lever, M.S.(2007). *LVG en jeugdcriminaliteit*. Diemen: Expertisecentrum Jeugdzorg – Gehandicaptenzorg William Schrikker.
- Bogdashina, O.(2007). *Waarneming en zintuiglijke ervaringen bij mensen met Autisme en Aspergesyndroom*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant
- Bredewold, F., Hoogland, J.(2012) *Zorg moet geen eenrichtingsverkeer zijn*. Centrum voor Samenlevingsvraagstukken van de Gereformeerde Hogeschool te Zwolle
- Deutekom, M.(2003). *Hulp in eigen omgeving: ambulantisering in de hulpverlening*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Emans, B. (2003). *Interviewen theorie, techniek en training*. Groningen: Noordhoff Uitgevers
- Eijken, van J, Ewijk van H, Staatsen, H.(2012). *Samenleven is geen privézaak, sociaal werk en actief burgerschap*. Den Haag: Boom Lemma
- Ewijk, van H.(2010). *Basisboek social work*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers
- Gemert van, G.(2012). *Zorgzaamheid organiseren voor mensen met een verstandelijke beperking*. Assen Koninklijke van Gorcum.
- Gemert, G.H. van, & Minderaa, R.B. (2000). *Zorg voor mensen met een verstandelijke handicap*. Assen: van Gorcum.
- Hermesen, P., Keuken, R. & Meer van der, J. (2011). *Mensen met een verstandelijke beperking*. Deventer: van Tricht uitgeverij.
- Kersten, M., Schuurman, M. & Speet, M. (2004). *Onderzoek met mensen met een verstandelijke beperking, handreikingen voor de praktijk*. Utrecht: Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn.
- Krober, H. & Dongen van, H.J. (2007). *Mensen met een handicap en hun omgeving. Bouwstenen voor anders denken*. Baarn: Nelissen.
- Kwekkeboom, M.H. (2006). *Een eigen huis. Ervaringen van mensen met verstandelijke beperkingen of psychiatrische problemen met zelfstandig wonen en deelname aan de samenleving*. Den Haag: SCP.
- Linders, A. (2010). *De betekenis van nabijheid*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Lugthart, G. (2012). *Wetsvoorstel Wmo decentralisatie begeleiding, welke gevolgen zal de verwachte invoering van dit wetsvoorstel hebben voor de begeleiding van mensen met een verstandelijke beperking?* Hogeschool Utrecht
- Peperstraten, van, F. (2007) *Samenleving ter discussie*. Bussum uitgeverij Coutinho
- Ploeg van der, J.D. (2007). *Gedragsproblemen: ontwikkelingen en risico's*. Rotterdam: Lemniscaat.

Sinclair, J. (2005). *Autism Network International: De ontwikkeling van een gemeenschap en diens cultuur*. Vertaald door I. Kremer

Steyaert, J., Kwekkeboom, R. (2012). *De zorgkracht van sociale netwerken*. Movisie, hoofdstuk 7.

Teeuwen, M. (2012). *Verraderlijk gewoon. Licht verstandelijk gehandicapte jongeren, hun wereld en hun plaats in het strafrecht*. Amsterdam: SWP

Tieleman, M. (2007). *Levensfasen. De psychologische ontwikkeling van de mens (1^e druk)*. Amsterdam: Boom onderwijs

Twint, B. & Kouwen, B. (2011). *De affectief bewuste benadering, het op maat begeleiden van mensen met een verstandelijke beperking (1^e druk)*. Boom Nelissen

Verhoeven, N. (2010). *Wat is onderzoek?* Den Haag: Boom Lemma uitgevers

Vliet, K. van, Duyvendak, J. Boonstra, N. Plemper, E. (2004). *Toekomstverkenning ten behoeve van een beroepenstructuur in zorg en welzijn*. Verwey Jonger Instituut

Windemuller, S. (1998). *Psychotherapie bij licht verstandelijk gehandicapte kinderen en jongeren*. Assen: Van Gorcum

Woittiez, I. & Crone, F. (2003). *Zorg voor verstandelijk gehandicapten: ontwikkelingen in de vraag*. Sociaal cultureel planbureau.

Artikelen

Baarda, D.B., Goede de, M.P.M., Kalmijn, M. (2007) Basisboek enqueteren. Groningen: Wolters Noordhoff. Binnengehaald op 28 februari 2013 van <http://www.analysereninkwalitatiefonderzoek.nl/documenten/stappenplan.pdf>

Bredewold, F., Hoogland, J. (2012) *Zorg moet geen eenrichtingsverkeer zijn*. Centrum voor Samenlevingsvraagstukken van de [Gereformeerde Hogeschool te Zwolle](#)

Bredewold, F. (2010) *Mantelzorgondersteuning. Een onderzoek onder moeilijk bereikbare groepen mantelzorgers*. Tijdschrift Maatwerk, nummer 2 april 2010.

Boertjes, M.J. & Lever, M.S. (2007). *LVG en jeugdcriminaliteit*. Diemen: Expertisecentrum Jeugdzorg – Gehandicaptenzorg William Schrikker.

Cordang, M. & Damen, L.H. (2007). *Het leren van zml*. Geraadpleegd op 8 mei 2013 van, <http://www.slo.nl/downloads/archief/hetlerenvanzml.pdf/>

Damen, L.H. & Timmers-Huigens, D. (2005). *Het leren van zeer moeilijk lerende*. Geraadpleegd op 8 mei 2013 van, <http://www.slo.nl/downloads/archief/Leerstijlen.pdf/>

Douma, J. & Kersten, M. (2001). *Instrumenten en methoden voor het bepalen van kwaliteit van bestaan*. Utrecht: Landelijk KennisNetwerk Gehandicaptenzorg. Binnengehaald op 6 februari 2013, van http://www.vilans.nl/docs/producten/klapper_kwaliteit_Inleiding.pdf

Egberts, C (2009). *Pubers en professionals: autonomie in de driehoek cliënt, ouders en begeleider*. Utrecht: Onderzoek&Praktijk
Geraadpleegd op 25 april 2013 van http://www.lvgnet.nl/vobc/pdf/OenP_Voorjaar2009.pdf

Embregts, P. (2009). *Zorg voor mensen met een verstandelijke beperking*. Geraadpleegd op 10 januari 2013, van [http://www.han.nl/onderzoek/mensen/petri-embregts/ attachments/intreeredeembregts.pdf](http://www.han.nl/onderzoek/mensen/petri-embregts/attachments/intreeredeembregts.pdf)

Goot, W., Hamers, J.P.H., Huizing, A.R. & Maaskant, M.A. (2002). *Een eigen invulling, zorgbehoeften van mensen met een verstandelijke handicap*. Universiteit Maastricht. Binnengehaald op 25 januari 2012 via <http://www.unimaas.nl/prv-limburg/PRV/Onderzoeksprojecten,%20rapporten%20en%20adviezen/rapporten/Een%20eigen%20invulling.pdf>

Ham van der, L., Voskes, Y., Kempen, van, N., Widdershoven, G. (2011) *van de Crisiskaart*. Geraadpleegd op 7 mei 2013 van, http://www.crisiskaartggz.nl/crisiskaart/download/onderzoek/ham_artikel-evaluatiestudie-effecten-van-de-crisiskaart_mgv_2011-916.pdf

Horen, J. van. (2011). *De weerbaarheidsmodule, bestaat niet*. Geraadpleegd op 8 mei 2013, van <http://hbo-kennisbank.uvt.nl/cgi/chw/show.cgi?fid=16121>

Interviewtechnieken. Binnengehaald op 25 januari 2013 via http://www.eurib.org/fileadmin/user_upload/Documenten/PDF/Onderzoek/y_-_Interviewtechnieken.pdf

Kind en adolescent (2007) *Het werkgeheugen van jongeren met een lichte verstandelijke beperking*. Geraadpleegd op 25 april 2013 van <http://uu.nl/faculty/socialsciences/NL/organisatie/Departementen/pedowk/onderzoek/langeveld/di-sabilities/projecten/rekenstoornis/Documents/Publicaties/Van%20der%20Molen%2c%20Van%20Luit%2c%20Jongmans%20en%20Van%20der%20Molen%202007.pdf>

Korevaar, L., Droes, J., Wel van der, T.(2010) *Methodebeschrijving Individuele Rehabilitatie Benadering*. Geraadpleegd op 7 mei 2013 van, <http://www.rehabilitatie92.nl/wp-content/uploads/2011/05/Methodebeschrijving-Individuele-Rehabilitatiebenadering-80.pdf>

Lieshout, H. van & Cardol, M. (2012). *Thuis in de gemeente*. Geraadpleegd op 28 december 2012, van <http://www.nivel.nl/sites/default/files/bestanden/Handreiking-thuis-in-de-gemeente.pdf>

Linders, L. (2010). *Meer buurtcohesie bevordert echt geen burenhulp*. Geraadpleegd op 7 mei 2013 van, http://www.bobmail.nl/data/personal/35/file/artikel_meer_buurtcohesie_bevordert_echt_geen_bu_renhulp.pdf

Mersbergen, S.(2013). *Pas op met beroep op burger*. Geraadpleegd op 10 mei 2013 van, www.stentor.nl

Moerdijk, L, Muusse C., Neijmeijer, L. & Veneberg, G. (2010). *Licht verstandelijk gehandicapten in de GGZ*. Trimbos. Binnengehaald op 25 januari 2013 via

<http://www.trimbos.nl/webwinkel/productoverzicht-webwinkel/psychische-gezondheid/af/~media/files/inkijkexemplaren/af1005%20licht%20verstandelijk%20gehandicapten%20in%20de%20ggz%20compleet.ashx>

Molen van der, J., Luit, van, E.H., Jongmans, M.J., Molen van der, M.W. (2007). *Het werkgeheugen van jongeren met een licht verstandelijke beperking*. Geraadpleegd op 15 april 2013 van, <http://uu.nl/faculty/socialsciences/NL/organisatie/Departementen/pedowk/onderzoek/longeveld/diabilities/projecten/rekenstoornis/Documents/Publicaties/Van%20der%20Molen,%20Van%20Luit,%20Jongmans%20en%20Van%20der%20Molen%202007.pdf>

Movisie. (z.d.). *Participatie van mensen met een beperking*. Geraadpleegd op 28 december 2012, van http://www.movisie.nl/onderwerpen/professionaliteitverankerd/docs/vraagstuk2_2008Participatie.pdf

Movisie (2012). *De zorgkracht van sociale netwerken*. Geraadpleegd op 8 mei 2013, van [http://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/De%20zorgkracht%20van%20sociale%20netwerken%20\[MOV-177803-0.3\].pdf](http://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/De%20zorgkracht%20van%20sociale%20netwerken%20[MOV-177803-0.3].pdf)

Movisie (2011) Actief Burgerschap Een overzicht van interventies. Geraadpleegd op 1 maart 2013, van http://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Verkenning%20Actief%20Burgerschap.pdf

Pameijer (2012), BlueCall Phone. *Tien gebruikers en coaches vertellen hun ervaringen*. Geraadpleegd op 11 mei 2013 van <http://www.blueassist.eu/nl/wp-content/uploads/2013/04/Getuigenissen-vanuit-Pameijer-Rotterdam.pdf>

Ponsioen, A. & Verstegen, D. (2006). *Het IQ en het sociaal aanpassingsvermogen*. Geraadpleegd op 24 oktober 2012, van http://www.lvgnet.nl/vobc/pdf/OenP_najaar2006.pdf.

Rijkaart, A. & Nijmeijer, L. (2011) *Modelbeschrijving ACT LVB met complexe problematiek*. Trimbos Instituut. Geraadpleegd op 21 oktober 2012, van <http://www.trimbos.nl>.

Verplanke, L. & Duyvendak, J.W. (2010) *Onder de mensen: Over het zelfstandig wonen van psychiatrische patiënten en mensen met een verstandelijke beperking*. Amsterdam: University Press. Geraadpleegd op 10 januari 2013, van http://www.nicis.nl/dsresource?objectid=81051&ei=Y47uUKrNLMSU0QWN74EI&usg=AFQjCNGzpUw_hh9826u96yRhLvYqHUw-fKw&bvm=bv.1357700187,d.d2k

VGN (2011). *Nieuw HulpmiddelenBoekje verbetert zelfredzaamheid cliënt*. Geraadpleegd op 8 mei 2013, van <http://www.vgn.nl/artikel/10289>

Vries de, S. (2006) *Waarom zijn MW-ers zo effectief*. Geraadpleegd op 7 mei 2013 van, http://www.groepsmaatschappelijkwerk.nl/files/ART_SJEF_MAATWERK.pdf

Wmo-raad Haaksbergen. (z.d.). *Veranderingen! AWBZ Wmo Jeugdzorg Werk en Inkomen*. Geraadpleegd op 28 december 2012, van <http://www.wmo-raadhaaksbergen.nl/www/downloads/Veranderingen%20AWBZ-WMO.pdf>

Zoon, M. (2012), *'Kenmerken en oorzaken van een licht verstandelijke beperking'*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut. Geraadpleegd op 5 oktober 2012, van www.nji.nl

Websites

CAK(2012). *Begeleiding*.

Geraadpleegd op 28 december 2012, van

<http://www.hetcak.nl/portalserver/portals/cak-portal/pages/k1-6-begeleiding.html>

CBS(2010). *Steeds meer boemerangkinderen*. Geraadpleegd op 25 april 2013 van:

<http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/bevolking/publicaties/artikelen/archief/2010/2010-3158-wm.htm>

De Goede Woning(2011). *Overlast*.

Geraadpleegd op 14 december 2012, van

http://www.degoedewoning.nl/uploads/media/2749_Overlast.pdf

Geld Telt (2012) *Hoe Geld Telt bij kwetsbare jongeren. Brochure Met kwetsbare jongeren in gesprek over geld*. Geraadpleegd op 25 april 2013 van: <http://www.geld-telt.nl/publicaties>

IGZ(2012). Geraadpleegd op 29 april 2013 van, www.igz.nl

In voor zorg (2013). Geraadpleegd op 29 april 2013 van, <http://www.invoorzorg.nl/>

[Kenniskring \(2013\). Geraadpleegd op 29 april 2013 van, http://kenniskring.nl/uwv-werkbedrijf/](http://kenniskring.nl/uwv-werkbedrijf/)

Maatschappelijke participatie van jongeren met een licht verstandelijke beperking. Geraadpleegd op 7 mei 2013 van, <http://www.jongenlastig.nl/dotAsset/49862ad4-0004-451d-bd0d-25c444f298e5.pdf>

Meld je zorg(2012). *Veranderingen in de functie 'begeleiding'*. Geraadpleegd op 2 januari 2013, van <http://www.meldjezorg.nl/meldjezorg/awbz/awbz-veranderingen#Omwelkeveranderingen>

Mens en Samenleving(2012). *Veranderingen Wajong 2012: Wet werken naar vermogen*.

Geraadpleegd op 28 december 2012, van

<http://mens-en-samenleving.infonu.nl/sociaal/61509-veranderingen-wajong-2012-wet-werken-naar-vermogen.html>

Nivel. (z.d.). *Participatie van mensen met een verstandelijke beperking*.

Geraadpleegd op 28 december 2012, van

<http://www.nivel.nl/participatie-van-mensen-met-een-verstandelijke-beperking>

Nibud(2012). Geraadpleegd op 29 april 2013 van, <http://www.nibud.nl/over-het-nibud/actueel/onderzoeksrapporten/browse/1.html>

Rijksoverheid (2012). *Cliënten met een lichte zorgvraag wonen langer thuis*. Geraadpleegd op 28 december 2012, van

<http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/zorgzwaartepakketten/nieuws/2012/09/28/clienten-met-lichte-zorgvraag-wonen-langer-thuis.html>

Rijksoverheid (2012). *Ontwikkelingen in de awbz*. Geraadpleegd op 28 december 2012, van

<http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/algemene-wet-bijzondere-ziektekosten-awbz/ontwikkelingen-in-de-awbz>

Rijksoverheid (2012). *Participatiewet: meer tijd voor hervorming sociale werkvoorziening*. Geraadpleegd op 28 december 2012, van <http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2012/12/21/participatiewet-meer-tijd-voor-hervorming-sociale-werkvoorziening.html>

Rijksoverheid. (2012). *Wat zijn de veranderingen in de zorg in 2013?* Geraadpleegd op 28 december 2012, van <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/zorgverzekering/vraag-en-antwoord/wat-zijn-de-veranderingen-in-de-zorg-in-2013.html>

Rijksoverheid. (2012). *Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo)*. Geraadpleegd op 28 december 2012, van <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/wet-maatschappelijke-ondersteuning-wmo>

SCP.(2013). *LVB-jongeren lopen risico tussen wal en schip te vallen*. Geraadpleegd op 10 mei 2013 van, <http://www.vgn.nl/artikel/15343>

Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland(2012). *Kabinet pikt bezwaren extramuraliseren zorgzwaartepakketten op*. Geraadpleegd op 28 december 2012, van <http://www.vgn.nl/artikel/14074>

VGN (2013). *Gevreesde effecten bezuiniging gehandicaptenvervoer komen uit*. Geraadpleegd op 25 april van, <http://www.vgn.nl/artikel/15858>

Overige bronnen

MEE. (z.d.). *Minderjarig en beperkt*. Apeldoorn: MEE Veluwe

Bijlagen

Bijlagen

Bijlage 1: Uitleg pilot

Bijlage 2: Topiclijst en interviewschema voor lvb-jongeren en netwerkliden

Bijlage 3: Brief gericht aan de focusgroep

Bijlage 4: Brief gericht aan instellingen ten behoeve van respondenten

Bijlage 5: Presentatie focusgroep

Bijlage 6: Uitnodiging eindpresentatie

Bijlage 1

Uitleg pilot

De pilot ziet er in hoofdlijnen als volgt uit (Project Oriëntatie Zelfstandig Wonen (2012)) :

- Voorbereiding

Er zal een ouderavond worden georganiseerd, waarin ouders worden geïnformeerd over dit project en waar aan de ouders toestemming wordt gevraagd of hun zoon/dochter mee mag doen met het praktijkgedeelte. Verder zullen door de consultant van MEE Veluwe en de leerkracht van De Boog de lessen 'zelfstandig wonen' worden voorbereid. De mogelijkheid bestaat ook dat leerlingen van De Boog meewerken om het appartement dat door De Goede Woning beschikbaar wordt gesteld, op te knappen.

- Scholing

De leerlingen volgen gedurende enkele weken een dagdeel lessen over zelfstandig wonen. Deze lessen worden gegeven door een leerkracht van De Boog, samen met een consultant van MEE Veluwe. Hoofdpunten in deze lessen zijn:

1. communicatie (met elkaar in huis, met de burens, met de verhuurder, met derden),
2. tijd (planning, afspraken, taakverdeling),
3. geld (vaste kosten, inkopen, budgetteren)
4. praktische woonzaken (koken, wassen, onderhoud).

Er zullen ook gastdocenten uitgenodigd worden om vanuit hun ervaring en expertise dingen te vertellen, bijvoorbeeld brandweer, iemand van de woningbouw. Aan het einde van deze fase hebben de deelnemers een 'Woonmap' waarin alle belangrijke dingen voor het zelfstandig wonen helder en overzichtelijk zijn beschreven.

- Praktijk

In deze fase gaan de leerlingen 3 dagen daadwerkelijk zelfstandig wonen in een eengezinswoning die door De Goede Woning hiervoor beschikbaar wordt gesteld. Per keer gaan 3 leerlingen samen hier drie dagen wonen. Overdag gaan zij de gewone tijd naar school of stage en verder 'wonen' zij hier met alle zaken die daarbij horen.

Er zijn geregeld contactmomenten met een begeleider vanuit school of MEE Veluwe. Deze evalueert met hen hoe het tot dan toe is gegaan en bespreekt hoe zij de dingen voor de komende uren gaan aanpakken. De contactmomenten zijn tenminste: 's morgens voordat zij naar school/stage gaan, aan het einde van de middag en nog een keer in de loop van de avond. Daarnaast zal er toezicht zijn door mensen vanuit De Goede Woning of uit de buurt, die geregeld kijken of alles nog goed gaat. Er is altijd iemand van De Boog telefonisch bereikbaar, die binnen 15 minuten aanwezig kan zijn als dat nodig is. Tevens zal aan de burens van de woning het telefoonnummer gegeven worden, waarop altijd iemand bereikbaar is in geval van klachten of problemen. De eerste dag zal in ieder geval met de jongeren een calamiteiten- c.q. ontruimingsoefening worden gehouden, zodat de jongeren goed geïnstrueerd zijn hoe te handelen in geval van brand.

- Nazorg

Als alle deelnemers het praktijkgedeelte hebben doorlopen, wordt er op school een avond georganiseerd voor de ouders. De ervaringen vanuit het project worden daar met de ouders besproken en tevens zal door MEE Veluwe voorlichting worden gegeven over diverse vormen van begeleid zelfstandig wonen en over de mogelijkheden die er zijn voor ouders om een formele begeleidingsrol voor hun kind te hebben vanaf het moment dat die formeel volwassen is geworden, zoals mentorschap en bewindvoering. Verder zullen De Goede Woning en MEE Veluwe nog begeleiding of een vervolgcursus aanbieden voor de deelnemers van het project.

Bijlage 2

Topiclijst ten behoeve van het netwerk van de lvb-jongere, ingedeeld per deelvraag.

Introductie

Fijn dat u bereidt bent om aan het onderzoek mee te doen.

Wij zijn vier studenten die vanuit MEE Veluwe een onderzoek doen naar knelpunten die merkbaar zijn bij lvb-jongeren in de leeftijd van 18-27 jaar in het zelfstandig wonen. MEE Veluwe is hierin de opdrachtgever.

Tijdens dit interview zijn er twee studenten aanwezig. De ene student zal de vragen stellen en de andere student zal de antwoorden noteren op een laptop. (Tijd om voor te stellen.)

Het interview bestaat uit open vragen, aan het eind is er nog ruimte voor vragen of opmerkingen.

Het gesprek zal ongeveer een uur duren. De gegevens worden anoniem behandeld.

Mocht u later nog vragen hebben dan kunt u mij altijd nog bellen of mailen.

Wij hopen met het onderzoek en door middel van interviews te ontdekken of er knelpunten merkbaar zijn en zo ja welke knelpunten, en tevens zijn we benieuwd wat er goed gaat. Van daaruit hopen we gerichte aanbevelingen naar MEE Veluwe te kunnen doen. Met deze aanbevelingen willen zij gericht gaan inspelen op de voorbereidingen voor het zelfstandig wonen.

Ik zal verschillende aspecten rondom het zelfstandig wonen met u bespreken, zoals hoe u het zelfstandig wonen van een netwerklid ervaart.

Daarnaast zal ik u vragen stellen die misschien niet direct met het onderwerp te maken hebben, maar daar wel op van invloed zijn, zoals de vraag welke visie u heeft op het zelfstandig wonen.

Ik stel u een vraag en u kunt daar antwoord op geven, alle antwoorden die u geeft zijn waardevol. Ik zal op sommige momenten doorvragen, zodat het voor ons helder en duidelijk is wat u precies bedoelt. Het gaat er niet om of uw antwoord goed of fout is, wij zijn gewoon benieuwd hoe u tegen bepaalde dingen aankijkt. Als u merkt dat u moeite heeft met een vraag of deze liever niet wil beantwoorden hoor ik dit graag van u.

Heeft u tot zover nog vragen?

1. Feitelijke gegevens:

- **Het voorstellen van netwerklid**

Punten die in ieder geval naar voren dienen te komen: geslacht, leeftijd, relatie tot de lvb-jongere, hoelang woont lvb-jongere al zelfstandig.

2. Omgevingsfactoren(mesoniveau)

- **Persoonlijke ervaring van netwerk m.b.t. het zelfstandig wonen van de lvb-jongere**

Hierbij vragen we naar de geschiedenis van het zelfstandig wonen, waarom de lvb-jongere zelfstandig is gaan wonen. Vervolgens willen wij vragen wat het netwerklid er van vindt dat de lvb-jongere zelfstandig is gaan wonen. We zijn benieuwd naar wat de visie is van het netwerklid. We gaan bij dit topic ook na in hoeverre het netwerk een steunende rol speelt in zelfstandig wonen van de lvb-jongere en hoe deze rol zich uit.

- **Plek van de lvb-jongere in de samenleving**

Hier willen we nagaan in hoeverre de lvb-jongere een plek heeft in de samenleving. Hierbij willen we kijken naar hoe het netwerk van de lvb-jongere eruit ziet (in hoeverre is er contact met familie, vrienden, collega's en kennissen en waar kent de jongere die van? Bijvoorbeeld van de buurt, kerk, sport of hobbyclub?). Daarnaast willen we weten of er contact is met burens en wat burens betekenen voor lvg-jongeren en vice versa. We willen te weten komen in hoeverre factoren in de omgeving helpend zijn voor de lvb-jongere om zelfstandig te gaan wonen. De buurt is dan een factor, maar ook de andere partijen;

familie, vrienden, collega's en kennissen, zijn factoren waar we naar willen vragen, in hoeverre ze helpend zijn voor het zelfstandig wonen.

3. Factoren op cliëntniveau (microniveau)

- **Ervaringen over het zelfstandig wonen van de lvb-jongere**

Hoe vindt het netwerk dat het zelfstandig wonen gaat, wat gaat goed en wat is moeilijk. Doorvragen op bijv. persoonlijke verzorging, boodschappen doen, koken, schoonmaken, met geld omgaan, post bijhouden, overlast, openbaar vervoer.

4. Maatschappelijke ontwikkelingen in de samenleving (macroniveau)

- **Ontwikkelingen in de samenleving**

Hierbij willen we vragen wat het netwerk lid opvalt in de samenleving, wat bevorderende en belemmerende uitwerkingen er zijn op het zelfstandig wonen van lvb-jongeren. Een goed contact met de buurt zien wij als een bevorderende uitwerking op het zelfstandig wonen. Wanneer er in het leven van een lvb-jongere sprake is van eenzaamheid zien wij dit als een belemmering. Ook de ontwikkeling zoals individualisering en de verwachting dat de burger zelf de zorg vorm geeft zien wij als een mogelijke belemmering omdat er vaardigheden kunnen ontbreken.

5. Aanbevelingen voor MEE Veluwe

- **Aanbevelingen voor lvb-jongeren in het zelfstandig wonen**

Vragen naar ideeën over wat de lvb-jongere kan helpen in het zelfstandig wonen, zowel in de voorbereiding als tijdens het zelfstandig wonen.

Afsluiting

Ik ben aan het eind van het interview. Hebt u nog iets gemist of wat toe te voegen?

Hoe heeft u het interview ervaren?

Bedankt voor uw tijd en uw inbreng.

We sturen u het verslag van dit interview binnen 3 werkdagen toe. Waar zou ik dit heen mogen sturen? We willen u vragen of u het verslag wilt controleren op juistheid. Het zou fijn zijn als u dit verslag binnen een week wilt retourneren. (Geef hier je eigen e-mailadres)

Verantwoording van de topiclijst ten behoeve van het netwerk van de lvb-jongere

Per onderdeel staat hieronder beschreven waarom wij gekozen hebben voor deze vragen en in hoeverre dit leidt tot antwoord op de hoofdvraag en de deelvragen.

6. Feitelijke gegevens:

- **Het voorstellen van netwerklid**

Punten die in ieder geval naar voren dienen te komen: geslacht, leeftijd, relatie tot de lvb-jongere, hoelang woont lvb-jongere al zelfstandig.

Door te vragen naar het netwerklid zelf, creëren we een veilige sfeer in het interview. Hiermee laat je als interviewer een open houding zien tegenover het netwerklid en je creëert een sfeer van vertrouwen. Tevens is het mogelijk dat er in de analyse van het onderzoek opvallende dingen gezien worden als het gaat om de feitelijke gegevens.

7. Omgevingsfactoren(mesoniveau)

- **Persoonlijke ervaring van netwerk m.b.t. het zelfstandig wonen van de lvb-jongere**

Hierbij vragen we naar de geschiedenis van het zelfstandig wonen, waarom de lvb-jongere zelfstandig is gaan wonen. Vervolgens willen wij vragen wat het netwerklid er van vindt dat de lvb-jongere zelfstandig is gaan wonen. We gaan bij dit topic ook na in hoeverre het netwerk een steunende rol speelt in zelfstandig wonen van de lvb-jongere en hoe deze rol zich uit.

- **Visie op zelfstandig wonen**

We willen graag weten wat de visie is van het netwerklid: 'Wat is uw visie op het zelfstandig wonen van lvb-jongeren?'

- **Plek van de lvb-jongere in de samenleving**

Hier willen we nagaan in hoeverre de lvb-jongere een plek heeft in de samenleving. Hierbij willen we kijken naar hoe het netwerk van de lvb-jongere eruit ziet (in hoeverre is er contact met familie, vrienden, collega's en kennissen, en waar heeft hij deze ontmoet?). Daarnaast willen we weten hoe het contact met de burens is. Wat doen ze voor elkaar en is er positief of negatief contact? En wat betekenen deze contacten voor de lvb-jongeren? Hierbij willen we doorvragen in hoeverre factoren (de buurt, familie, vrienden, collega's en kennissen) in de omgeving helpend zijn voor de lvb-jongere om zelfstandig te gaan wonen.

Nadat we kennisgemaakt hebben met het netwerklid, gaan we over tot hun persoonlijke ervaring met het zelfstandig wonen van de lvb-jongere. Dit sluit mooi op elkaar aan en daarom kiezen wij ervoor eerst het mesoniveau te bevragen en daarna het microniveau.

We stellen deze vragen om antwoord te krijgen op de volgende punten:

- *Ervaringen van het netwerklid rondom het proces van het zelfstandig wonen helder krijgen en zijn rol die hij hierin heeft gehad en nu nog heeft.*
- *De visie van het netwerklid. De visie van een netwerklid bepaalt de manier waarop iemand nadenkt en spreekt over het onderwerp. Door te vragen naar de visie weten wij wat mogelijk zijn antwoorden beïnvloedt.*
- *In hoeverre is er een netwerk rondom de lvb-jongere en hoe bevorderend of bedreigend is dit netwerk voor het zelfstandig wonen van de lvb-jongere. Hierbij betrekken we ook de buurt. Het vragen naar het netwerk en naar de buurt, sluit aan bij ontwikkelingen in de samenleving, met name bij de WMO.*

Door deze topics te bespreken, krijgen we antwoord op deelvraag 2: 'Welke omgevingsfactoren zijn van invloed op knelpunten bij lvb-jongeren tussen de 18 en 27 jaar in het zelfstandig wonen?'

Factoren op cliëntniveau (microniveau)

- **Ervaringen over het zelfstandig wonen van de lvb-jongere**

Hoe vindt het netwerk dat het zelfstandig wonen gaat, wat gaat goed en wat is moeilijk
Doorvragen op bijv. persoonlijke verzorging, boodschappen doen, koken, schoonmaken,
met geld omgaan, post bijhouden, overlast, openbaar vervoer

Op deze manier krijgen wij een beeld vanuit een ander perspectief dan die van de lvb-jongere zelf over het zelfstandig wonen van een lvb-jongere. Ons doel is dat wij te weten komen wat er goed gaat in het zelfstandig wonen, maar ook wat de knelpunten zijn in het zelfstandig wonen. En in hoeverre pakken ze dingen zelfstandig op en in hoeverre hebben zij hier hulp bij nodig. Bij het vragen naar ervaringen letten we op de bovengenoemde punten, omdat dit aspecten zijn van het zelfstandig wonen.

Door deze topic te bespreken, kunnen wij deelvraag 1 beantwoorden: 'Welke factoren op cliëntniveau spelen een rol in knelpunten bij lvb-jongeren tussen de 18 en 27 jaar in het zelfstandig wonen?'

8. Maatschappelijke ontwikkelingen in de samenleving (macroniveau)

- **Ontwikkelingen in de samenleving**

Hierbij willen we vragen wat het netwerkklid opvalt in de samenleving, wat bevorderende en belemmerende uitwerkingen hebben op het zelfstandig wonen van lvb-jongeren.

In 1.3.5 zagen we dat er verschillende ontwikkelingen gaande zijn in de samenleving; individualisering, de WMO en een complexe samenleving. Een thema wat erg naar voren kwam, is eenzaamheid. We zijn benieuwd in hoeverre dit ook in de praktijk te zien is. Als we merken dat het netwerkklid de vraag niet goed begrijpt, noemen we zelf de voorbeelden van de WMO, de individualisering en de complexe samenleving.

Wij vragen ons af in hoeverre de ontwikkelingen (positief en negatief) uitwerken op het zelfstandig wonen van de lvb-jongere. Door deze vraag te stellen, hopen we een beeld te krijgen van wat het netwerkklid ziet aan ontwikkelingen en wat het effect daarvan is op het zelfstandig wonen van de lvb-jongere.

Door deze topic krijgen we antwoord op deelvraag 3: 'Welke maatschappelijke ontwikkelingen zijn van invloed op de knelpunten bij lvb-jongeren tussen de 18 en 27 jaar in het zelfstandig wonen?'

9. Aanbevelingen voor MEE Veluwe

- **Aanbevelingen voor lvb-jongeren in het zelfstandig wonen**

Vragen naar ideeën over wat de lvb-jongere kan helpen in het zelfstandig wonen, zowel in voorbereiding als tijdens het zelfstandig wonen.

Wij willen het netwerk vragen naar aanbevelingen, omdat zij vanuit hun ervaringen kunnen aangeven wat wel en niet helpend is voor de bekende in het zelfstandig wonen. Op deze manier komen wij te weten wat er voor lvb-jongeren nodig is om zelfstandig te gaan wonen en hopen we concrete aanbevelingen te kunnen doen voor de pilot. Hiermee kunnen we antwoord geven op deelvraag 4: 'Welke aanbevelingen kunnen er aan MEE worden gegeven ter voorbereiding op het zelfstandig wonen van jongeren tussen de 18 en 27 jaar?'

Vragen lvb-jongeren (onderverdeeld onder onze drie deelvragen)

Topiclijst ten behoeve van de lvb-jongere, ingedeeld per deelvraag.

Introductie

Fijn dat je mee wilt werken aan het interview. MEE Veluwe heeft gevraagd of wij willen onderzoeken waar jongeren met een licht verstandelijke beperking tegen aan lopen als zij zelfstandig wonen.

In dit interview zal één van ons de vragen stellen en de andere zal de antwoorden noteren op de laptop. (tijd om voor te stellen)

Wij stellen je open vragen waar je zelf een antwoord op mag geven, alles wat je zegt is goed.

Wij zijn benieuwd hoe je het vindt om op jezelf te wonen.

Het gesprek werken wij uit voor het onderzoek, we zullen jouw naam er niet in zetten. Dit onderzoek wil MEE Veluwe gaan gebruiken om de knelpunten te verminderen.

Door dit interview hopen wij MEE Veluwe tips te geven over hoe zij om kunnen gaan met wat moeilijk is in het op jezelf wonen en hoe zij jongeren met een licht verstandelijke beperking kunnen voorbereiden op het zelfstandig wonen.

Als je een vraag niet snapt, vraag dan gerust aan ons wat wij bedoelen. Als je een vraag liever niet wil beantwoorden, mag je dit tegen ons zeggen.

Wij zullen vragen stellen en hierin doorvragen, zo komen we het meest over dit onderwerp te weten.

Als je merkt dat je moe wordt zeg het gerust dan houden we even pauze.

(voor het geval er een hulpverlener bij zit)

Fijn dat u er bij bent. In dit gesprek zal ik mij met name richten op (naam) en hem de vragen stellen.

Ik wil u vragen om tijdens het gesprek stil te zijn en te reageren als wij een vraag aan u stellen of als de lvb-jongere om tips en extra uitleg vraagt.

0. Feitelijk

- Wat is je naam?
- Hou oud ben je?
- Hoe lang woon je zelfstandig?
- Woon je alleen of woon je samen?
- Heb je dagbesteding (school of werk)?

1. Factoren op cliëntniveau (microniveau)

Zelfstandig wonen.

1. Hoe vind je het gaan, met op jezelf wonen? Hierbij structureren wij zodanig, dat wij antwoord krijgen op hoe de volgende punten gaan bij de lvb-jongere:

- a. Persoonlijke verzorging (wassen en aankleden)
- b. Boodschappen doen
- c. Koken
- d. Schoonmaken
- e. Met geld omgaan
- f. Post bijhouden
- g. Tuin bijhouden
- h. Openbaar vervoer en zelfstandig reizen (met name met de ov-chipkaart)

2. Van wie heb jij geleerd om op jezelf te wonen?

Is er op de (praktijk)school aandacht voor geweest?

Heeft je familie jou geleerd hoe je voor jezelf moet zorgen?

3. Wat vond je heel lastig toen je op jezelf ging wonen? Vind je dat nu nog moeilijk?

4. Wat ging heel goed toen je op jezelf ging wonen? Gaat dat nu ook goed?

2. Omgevingsfactoren(mesoniveau)

1. Zijn er mensen die jou helpen? Zo ja, wie dan en hoe vaak? En waar helpen ze je dan mee?
2. Help jij wel eens andere mensen in de omgeving? Zo ja, wie dan en hoe vaak en waar help je ze dan mee?
3. Als jij iets lastig vindt, durf jij dan ook hulp te vragen? Kun je een voorbeeld geven van wanneer je dit voor de laatste keer deed?
4. Als je iets leuks wil gaan doen, met wie wil je dat dan doen en vraag jij dit dan zelf aan diegene? Kun je een voorbeeld noemen?
5. Wat doe je als je vrij bent van werk of school (wanneer hij niet werkt/school heeft, vragen naar wat hij overdag doet)?
6. Hoe is de buurt waar je woont? Heb je contact met je burens (ervaringen, hoe vind je dit en hoe vaak is dit contact)
7. Met wie ga jij veel om? (Denk aan familie, vrienden, kennissen, collega's). Goed uitvragen hoe groot het netwerk is. Bij deze vraag vragen naar ervaringen , hoe de lvb-jongere het contact vindt en hoe vaak het contact is.

3. Maatschappelijke ontwikkelingen in de samenleving (macroniveau)

1. Hoe helpt de hulpverlening jou? Is er tijd en aandacht voor jou? Is er tijd en aandacht om dingen te vragen aan je begeleider?

4. Aanbevelingen voor MEE Veluwe

1. Heb je tips hoe je zelfstandig wonen beter kunt leren?

Afsluiting

Dit was het einde van het interview, bedankt voor jouw tijd! Hoe vond je het?

(als er een hulpverlener bij zit, mogelijk nog even doorvragen of hij nog dingen opvallend vond en of hij nog aanvullingen heeft.) Wij willen jou een verslag sturen van het gesprek dat wij net met jou hebben gehad. Dit verslag sturen wij binnen 3 dagen naar jou toe. Waar mag ik dit heen sturen?

We willen je vragen of je samen met je begeleider het verslag wilt doorlezen. Wanneer jij of jouw begeleider vindt dat er iets niet klopt in het verslag dat wij hebben geschreven, wil je dat dan even aan ons doorgeven? (Geef hier je eigen e-mailadres)

Ondersteuning bij interviews lvb-jongeren

0. Feitelijk

- Wat is je naam?
- Hou oud ben je?
- Hoelang woon je zelfstandig?
- Woon je alleen of woon je samen?
- Heb je dagbesteding (school of werk)?

Deze vragen worden gesteld om een beeld te vormen van de lvb-jongere die we interviewen en waarmee we rekening kunnen houden in onze vraagstellingen. Tevens is het mogelijk dat er in de analyse opvallende punten naar voren komen. Om een voorbeeld te noemen, zou het kunnen zijn dat er in de analyse naar voren komt dat er minder knelpunten voorkomen bij lvb-jongeren die een jaar zelfstandig wonen, dan lvb-jongeren die een half jaar zelfstandig wonen. Daar zijn de feitelijke gegevens voor nodig. Een ander voorbeeld is dat leeftijd/levenservaring een rol kan spelen in de mate waarop knelpunten in het zelfstandig wonen voorkomen.

1. Factoren op cliëntniveau (microniveau)

Zelfstandig wonen.

1. Hoe vind je het gaan, met op jezelf wonen? Hierbij structureren wij zodanig, dat wij antwoord krijgen hoe de volgende punten gaan bij de lvb-jongere:
 - a. Persoonlijke verzorging
 - b. Boodschappen doen
 - c. Koken
 - d. Schoonmaken
 - e. Met geld omgaan
 - f. Post bijhouden
 - g. Tuin bijhouden
 - h. Openbaar vervoer en zelfstandig reizen (met name met de ov-chipkaart)
2. Van wie heb jij geleerd om zelfstandig te wonen?
 - a. Is er op de praktijkschool aandacht voor geweest? Wat was helpend?
 - b. Heeft je familie jou geleerd hoe je voor jezelf moet zorgen? Wat was helpend?
 - c. Eventueel nog anderen die jou dit geleerd hebben?
3. Wat ging heel goed toen je zelfstandig ging wonen? Gaat dat nu ook goed?
4. Wat vond je heel lastig toen je zelfstandig ging wonen? Vind je dat nu nog moeilijk?

De eerste vraag wordt gesteld om erachter te komen wat de beleving van de lvb-jongere is in het zelfstandig wonen. Verschillende aspecten komen naar voren in het zelfstandig wonen en om helder te krijgen wat wel of niet goed gaat bij de lvb-jongere, willen wij deze specifiek navragen, tenzij hierover al informatie naar voren is gekomen vanuit wat ze zelf vertellen. Hierbij een toelichting en verantwoording waarom we deze aspecten navragen:

- a. Persoonlijke verzorging
Hoe gaat het met voor jezelf zorgen? (aankleden, wassen, douchen, haren kammen)
Deze vraag wordt gesteld om te kijken hoe dit gaat. Wanneer iemand onverzorgd is, heeft dit wellicht ook invloed op het hebben van contact met anderen.
- b. Boodschappen doen
Hoe gaat het met boodschappen doen? (Lukt het met boodschappen doen? Hoe komt het dat dit lukt? Heb je dit geleerd (en waar)? Helpt iemand jou?)
Deze vraag wordt gesteld om te bekijken hoe dit verloopt en of hier ondersteuning bij nodig is.
- c. Koken
Hoe gaat het met koken? (Lukt het met koken? Heb je koken thuis geoefend? Heb je koken op school geoefend?)

Deze vraag wordt gesteld om te bekijken hoe dit verloopt en of hier ondersteuning bij nodig is.

d. Schoonmaken

Hoe gaat het met het huis schoonmaken? (Lukt dit, hoe komt het dat dit lukt? Heb je dit geleerd (en waar)? Helpt iemand jou?)

Deze vraag wordt gesteld om te bekijken hoe dit verloopt en of hier ondersteuning bij nodig is.

e. Met geld omgaan

Hoe gaat het met geld omgaan? (Weet je hoeveel geld je krijgt per maand? Weet je wat je kunt uitgeven? Sta je wel eens rood? Lukt het met betalen voor bijvoorbeeld jouw huis? Helpt iemand jou?)

Een veel gehoord en gelezen probleem bij de lvb-jongeren is het hebben van schulden. Door hier naar te vragen, krijgen we een beeld van hoe de lvb-jongere het omgaan met geld ervaart en of hij hierin ondersteuning krijgt.

f. Post bijhouden

Begrijp je de post die je krijgt? (Helpt iemand jou?)

Zoals we net al aangaven, is een veel gehoord en gelezen probleem bij de lvb-jongeren, dat zij schulden hebben. Door hier naar te vragen, krijgen we een beeld van hoe de lvb-jongere het omgaan met geld ervaart en of hij hierin ondersteuning krijgt.

g. Tuin bijhouden

Kun je voor de tuin zorgen?

Door hier naar te vragen krijgen we in beeld hoe dit voor de lvb-jongere is. Wanneer dit niet goed gaat, kan het zijn dat er stankoverlast komt wat bedreigend kan zijn voor contact met de burens.

h. Openbaar vervoer en zelfstandig reizen (met name met de ov-chipkaart)

Hoe vind je het om met het openbaar vervoer te gaan? (daarna vragen; lukt het met ov-chipkaart)

Deze vraag wordt gesteld om te kijken in hoeverre zij zich zelfstandig kunnen verplaatsen, bijvoorbeeld van huis naar een instantie. De ov-chipkaart is iets wat past bij de toenemende technologie, wat ook invloed heeft op de knelpunten van lvb-jongeren in het zelfstandig wonen (zie 'complexe samenleving').

De tweede vraag willen wij stellen, omdat wij erg benieuwd zijn wat zij aan voorbereiding gehad hebben voor het zelfstandig wonen. De pilot is een manier om lvb-jongeren voor te bereiden op het zelfstandig wonen en wellicht krijgen wij door deze vraag ook informatie die wij voor deze pilot kunnen gebruiken.

Met de derde en vierde vraag willen wij inzichtelijk maken wat de lvb-jongere lastig vindt en wat de lvb-jongere juist goed af gaat. Door dit inzichtelijk te maken, kan er gekeken worden waar er in de pilot rekening mee gehouden moet worden. Wanneer een lvb-jongere iets erg lastig blijkt te vinden, kan hier in de pilot rekening mee gehouden worden door de lvb-jongere juist daarop voor te bereiden. Dit is zeker het geval wanneer er bij meerdere lvb-jongeren dezelfde moeilijkheden naar voren komen. We stellen eerst de derde vraag over wat goed gaat, om zo positief te beginnen en van daaruit te kijken wat er minder goed gaat.

Tevens willen wij met deelvraag 1 antwoord krijgen op de vraag welke factoren op cliëntniveau een rol spelen in de knelpunten bij het zelfstandig wonen. De lvb-jongeren laten vertellen over hoe het gaat met de activiteiten rondom zelfstandig wonen en wat zij lastig vinden, is helpend om antwoord te kunnen geven op deelvraag 1.

2. Omgevingsfactoren(mesoniveau)

1. Zijn er mensen die jou helpen? Zo ja, wie dan en hoe vaak? En waar helpen ze je dan mee?
We willen graag weten in hoeverre mensen de lvb-jongere helpen; in welke mate ervaart de lvb-jongere steun van mensen om zich heen en op welke gebieden is die steun dan vervolgens?
2. Help jij wel eens andere mensen in de omgeving? Zo ja, wie dan en hoe vaak en waar help je ze dan mee?
Deze vraag wordt gesteld om te kijken naar inlevingsvermogen en of er sprake kan zijn van wederkerigheid (wat als punt wordt aangegeven dat nodig is om omzien naar elkaar te kunnen creëren, zie 1.3.3)
3. Als jij iets lastig vindt, durf jij dan ook hulp te vragen? Kun je een voorbeeld geven wanneer je dit de laatste keer deed?
Hierover vonden we in de literatuur dat lvb-jongeren het lastig vinden om hulp te vragen, zie 1.3.3. Door middel van deze vraag kunnen we bekijken in hoeverre dit gegeven klopt met wat wij terug horen van de lvb-jongere.
4. Als je iets leuks wil gaan doen, met wie wil je dat dan doen en vraag jij dit dan zelf aan diegene? Kun je een voorbeeld noemen?
Hiermee willen we een beeld krijgen met wie de lvb-jongere het meest contact heeft, maar ook in hoeverre hij zelf in staat is om initiatief te nemen voor het aangaan van contact. Hieruit kunnen we ophalen of dit laatste wel of niet een oorzaak is voor het al dan niet hebben van een sociaal netwerk.
5. Wat doe je als je vrij bent van werk of school (wanneer hij niet werkt/school heeft, vragen naar wat hij overdag doet)?
In de literatuur blijkt dat de televisie en computer een belangrijke rol kunnen innemen in het leven van een verstandelijk gehandicapte, zie 1.3.5. Door middel van deze vraag willen we erachter komen wat hun bezigheid is in hun vrije tijd, om te kijken of het inderdaad klopt wat er in de literatuur staat.
6. Hoe is de buurt waar je woont? Heb je contact met je burens (ervaringen, hoe vind je dit en hoe vaak is dit contact)
De buurt blijkt een belangrijke factor te zijn in de participatie van lvb-jongeren. Met name in hoeverre de buurt de lvb-jongere accepteert. Door dit uit te vragen kan er gericht worden gekeken in hoeverre de buurt een actieve rol hierin heeft en wat de steunende en belemmerende factoren zijn. Wij willen dit graag weten, omdat de verwachting is dat de buurt een steunende rol kan hebben en het zelfstandig wonen kan bevorderen.
7. Met wie ga jij veel om? (Denk aan familie, vrienden, kennissen, collega's, mensen uit de kerkgemeenschap). Goed uitvragen hoe groot het netwerk is. Bij deze vraag vragen naar ervaringen, hoe de lvb-jongere het contact vindt en hoe vaak het contact is.
Door de grote van het netwerk te bevragen en uit te vragen welke rol het netwerk heeft als steunende factor voor de lvb-jongeren, krijgen wij een beeld van het netwerk van de lvb-jongere en in hoeverre dit steunend of belemmerend kan werken. We willen ervaringen uitvragen om zo een concreet mogelijk beeld te krijgen van de situatie. Wij verwachten dat het netwerk van invloed is op het zelfstandig wonen.

3. Maatschappelijke ontwikkelingen in de samenleving (macroniveau)

1. Helpt de hulpverlening jou goed? Is er tijd en aandacht voor jou? (hoeveel en wanneer komt er een begeleider? Is er tijd en aandacht om dingen te vragen aan je begeleider? Hoe vind je dat de begeleider met jou omgaat?
In 1.3.5 gaven we aan dat de hulpverlening minder tijd overhoudt voor de begeleiding van cliënten. We willen graag weten in hoeverre de lvb-jongere dit merkt, om te kijken of wat op de werkvloer merkbaar is (werkdruk, minder tijd voor cliënten) ook bij de lvb-jongeren te merken is; in hoeverre heeft het een negatief effect op de lvb-jongere? En wat heeft de lvb-jongere wellicht nodig, wat nu niet gegeven wordt (kan worden)?

Als het gaat om het begrijpen van deze vraag door de lvb-jongere, hebben we gelezen dat het abstraheren lastig blijkt te zijn. Desondanks verwachten wij wel dat zij de vraag over hulpverlening kunnen beantwoorden, omdat dit een onderdeel van hun leefomgeving is. Deze vraag valt onder deelvraag 3. We gaan in op de hulpverlening, omdat we zoals we net ook aangaven, verwachten dat zij hierop wel antwoord kunnen geven. Ontwikkelingen als individualisering en de WMO zullen lastig te begrijpen zijn, daarom kiezen we er voor om alleen naar de hulpverlening te vragen. We verwachten dat het antwoord op deelvraag 3 verder uitgebouwd kan worden aan de hand van de informatie die we krijgen in de interviews met de netwerkliden en in de focusgroep.

4. Aanbevelingen voor MEE Veluwe

- 1. Heb je tips hoe je zelfstandig wonen beter kunt leren?**

Deze vraag wordt gesteld, omdat lvb-jongeren dan hun eigen visie kunnen geven op wat in hun ogen helpend kan zijn voor de processen rondom het zelfstandig wonen. Hiermee sluiten wij aan bij hun eigen kwaliteiten en gebruiken wij hun eigen kracht.

Bijlage 3 Brief gericht aan de focusgroep

Betreft: uitnodiging focusgroep

Zwolle, 26-02-2013

Geachte heer/mevrouw,

Wij zijn vier social work studenten van de Gereformeerde Hogeschool te Zwolle. Voor onze opleiding doen wij onderzoek naar knelpunten die licht verstandelijk beperkte jongeren (lvb-jongeren) in de leeftijd van 18 tot 27 jaar ervaren in het zelfstandig wonen. MEE Veluwe is de opdrachtgever van ons onderzoek. Voor ons onderzoek organiseren wij ook een focusgroep (zie volgende alinea voor uitleg). Graag willen wij u hiervoor uitnodigen.

Om antwoord te krijgen op onze onderzoeksvraag, worden interviews gehouden met lvb-jongeren en met netwerkleden van de lvb-jongeren. In de focusgroep worden de resultaten van deze interviews besproken. Wij willen graag in dit vertrouwelijk groepsgebesprek uw ervaringen en expertise horen over het zelfstandig wonen van lvb-jongeren. Ons doel van dit focusgesprek is dat wij beter inzicht krijgen in wat er volgens u nodig is om lvb-jongeren zelfstandig te laten wonen. Deze informatie kunnen wij gebruiken om gerichte aanbevelingen te doen naar MEE Veluwe.

Er zullen minimaal drie en maximaal zes personen deelnemen aan de focusgroep. Wij als gespreksleiders brengen thema's in en bereiden het groepsgebesprek voor. Er wordt een opname gemaakt van het gesprek om de betrouwbaarheid van ons onderzoek te verhogen. Met deze opname wordt zorgvuldig en vertrouwelijk omgegaan.

Wanneer u nog vragen aan ons hebt of meer informatie wilt, kunt u contact opnemen met Marian Oosting. Zij is te bereiken op het volgende telefoonnummer: 0623572837. U kunt haar ook bereiken via e-mail: l.oosting@gh.nl.

De focusgroep zal plaatsvinden op donderdag 11 april 2013 van 9.30-11.00 op kantoor bij MEE Veluwe. U bent hier voor van harte uitgenodigd en we willen graag weten of u hier bij kunt zijn. Na 28 maart zullen wij hierover contact met u opnemen.

Het adres van het kantoor van MEE Veluwe is:
Kanaal Noord 350
7323 AM Apeldoorn
(Het kantoor bevindt zich op de tweede verdieping.)

Met vriendelijke groet,

Stefanie van Bergh- van Dorp
Lianne Bouwhuis
Marian Oosting
Gertrude van der Struik

Bijlage 4 Brief gericht aan instellingen ten behoeve van respondenten

Betreft: medewerking interviews ten behoeve van het onderzoek naar knelpunten in het zelfstandig wonen van lvb-jongeren

Geachte heer/mevrouw,

Wij zijn vier studenten vanuit de Gereformeerde Hogeschool te Zwolle die vanuit MEE Veluwe een onderzoek doen naar knelpunten rondom het zelfstandig wonen bij jongeren tussen de 18 en 27 jaar.

Voor dit onderzoek zijn wij op zoek naar licht verstandelijk beperkte jongeren, tussen de 18 en 27 jaar, die minimaal één jaar zelfstandig wonen en zouden willen meewerken aan dit onderzoek. Dit onderzoek helpt om gerichte aanbevelingen te geven naar MEE Veluwe waardoor er beter ingespeeld kan worden op de voorbereiding voor het zelfstandig wonen.

Om dit onderzoek te kunnen doen hebben wij respondenten nodig. Wij vragen ons af of jullie organisatie hierin zou willen meewerken door mee te denken over mogelijke respondenten. Dit zal gebeuren door eenmalig interview van maximaal een uur.

Voor vragen of informatie kunt u terecht op onderstaand telefoonnummer en emailadres. We zouden het op prijs stellen als u komt. Op (datum, afhankelijk wanneer het verstuurd wordt) hopen wij hierover telefonisch met u contact op te nemen.

Marian Oosting
Telefoonnummer: 0623572837
E-mailadres: l.oosting@gh.nl

Wij horen graag van u terug.

Met vriendelijke groet,

Stefanie van Bergh-van Dorp
Lianne Bouwhuis
Marian Oosting
Gertrude van der Struik

Bijlage 5

Presentatie focusgroep

Dia 1

The slide features a background of a repeating pattern of white spheres on a black field. The word "Focusgroep" is written in a large, bold, orange font across the center. Below it, a white rectangular box contains the following text:

Welke knelpunten zijn er merkbaar bij lvb-jongeren in de leeftijd van 18-27 jaar bij het zelfstandig wonen?

Dia 2

The slide features a background of a repeating pattern of white spheres on a black field. The word "Programma:" is written in a large, bold, black font at the top left. Below it, a white rectangular box contains a list of items:

- Voorstellen
- Uitleg over onderzoek en focusgroep
- Stellingen
- Aanbevelingen
- Afsluiting

Dia 3

Uitleg over ons onderzoek:

Probleemomschrijving
MEE Veluwe vangt van woningcorporaties, zoals De Oude Woning, diverse signalen dat er problemen spelen in het zelfstandig wonen van lvb-jongeren. Om te bepalen welke problemen er nu spelen, wordt een onderzoek gedaan. Het onderzoek heeft als doel dat er wordt weten wat de problemen zijn die lvb-jongeren 18-27 jaar tegenkomen in het zelfstandig wonen. Vanuit dit onderzoek kunnen aanbevelingen worden gegeven voor de toekomst op de voorbepaalde manier op het zelfstandig wonen.

Doelstelling
Ons doel is te komen tot praktische aanbevelingen voor Mee Veluwe aansluitend op de knelpunten die merkbaar zijn in het zelfstandig wonen van lvb-jongeren.

Centrale vraagstelling
Welke knelpunten zijn er merkbaar bij lvb-jongeren in de leeftijd van 18-27 jaar bij het zelfstandig wonen?

Dia 4

Hoe bereiken we onze doelstelling?

- Middel het interviewen van 20 lvb-jongeren
- Middel het interviewen van 10 medewerkers
- Middel de aanvullende informatie vanuit de focusgroep.

Dia 5

Uitleg over de focusgroep

- Kwalitatieve methoden worden gebruikt om resultaten te interpreteren.
- Deskundigheid en ervaringen delen & uitwisselen van gedachten wisselen over het genoemde onderwerp.
- Gevoelens en beweegredenen staan centraal. Kracht ligt in de interactie.

Dia 6

Stelling 1:

De formele zorg voor lvb-jongeren nu krijgen kan prima vervangen worden door de informele zorg.

Dia 7

Stelling 2:

De lvb-jongere die in huurwoningen gaat wonen heeft behoefte aan ondersteuning van de buurt, dus het is onmogelijk om de buurt te betrekken bij de informele zorg voor de lvb-jongere.

Dia 8

Stelling 3:

Er is een grote variatie in overlevingskansen bij lvb-jongeren.

Dia 9

Stelling 4:

Tijd voor aandacht en de begeleiding is belangrijk voor de Lvb-jongeren, is dit voor de toekomst ook nog te realiseren?

Dia 10

Stelling 5:

Lvb-jongeren die afstand nemen hebben altijd een bewijs verder nodig.

Dia 11

Aanbevelingen:

Neem wat tijd om uit je eindige aanbevelingen voor ons onderzoek opschrijven.

Afsluiting:

- Verwachtingen ontvangen
- Uitnodiging eindpresentatie

Hartelijk dank voor je aanwezigheid en medewerking!

Bijlage 9 Uitnodiging presentatie

Geachte heer/mevrouw 11 april 2013

Zoals u weet, hebben wij als 4e jaars SPH – en MWD studenten van de Gereformeerde Hogeschool te Zwolle ons afstudeeronderzoek gedaan voor MEE Veluwe. We hebben onderzoek gedaan naar de knelpunten die jongeren met een licht verstandelijke beperking tegenkomen in het zelfstandig wonen. Op donderdag 23 mei a.s. zullen wij de uitkomsten van ons onderzoek presenteren. U bent hiervoor van harte uitgenodigd.

We zullen om 10.00 uur starten en we verwachten rond 11.30 uur klaar te zijn. De presentatie zelf zal ongeveer een half uur duren. Hierna is er nog de mogelijkheid om door te praten over het besproken onderwerp. De locatie is het Centraal Kantoor van MEE Veluwe, Kanaal Noord 350, 7323 AM te Apeldoorn.

Wilt u via onderstaand e-mail adres en/of telefoonnummer laten weten of u erbij kunt zijn?
liannebouwhuis@live.nl / 06 43 47 55 45

Graag zien we u op de 23e!

Hartelijke groeten,
Stefanie van den Bergh-van Dorp
Lianne Bouwhuis
Marian Oosting
Gertrude van der Struik